

2025/2 • XXXII. évf. 2. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

Folk Fashion – Divat a folklór
Kiállítás a Hagyományok Házában
Megtekinthető 2025. október 30-ig
Információ: hagyományokhaza.hu
Fotó: Bézsényi Zsolt

4. A Kassák-klub vendégei
SEBŐ FERENC SOROZATA – Weöres Sándor
6. „Kell egy csapat!”
70 éves a Bihari János Táncegyüttes
Mihályi Gábor
7. Fehér Anikó: Vágják az erdei utat...
Gubinecz Ákos
8. Hazai világzenei albumok 2024-ben
Rácz Mihály
12. Rejtőzködő fényképek
Kiállítás a Néprajzi Múzeumban
15. Interjú Lukács Miklóssal
Grozdits Károly
18. MAGTÁR – Bágyi Bencze Jakab versei
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
20. Lélekszép éveink (Nyírség 50)
Demarcsek György
22. Ijesztő szépség – Surva Fesztivál
Szöveg és kép: Trifusz Péter
27. Benedek Krisztina elismerése
Festő Boglárka laudációja (részlet)
28. Interjú Laposa Julcsival
Kertész Dalma
30. Kendőmesék – Templomi kendő
Arany Piroska
32. „Száll az Isten házadra”
Varga Zoltán portréműsora
M. Nagy Emese
34. „Pitykétől a divatbemutatóig”
Barsi Csaba – Simándi László
38. Egy magyarbódi hagyományörző – I.
Kupec Zsófi
40. TALLÓZÓ – A magyar tenger (1910)
Írta: Jaroslav Hašek
P. VAS JÁNOS ROVATA
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Jókai és a magyar ételörökség – 1.
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Kalocsai minta a kifutókon

Új kiállítás a Hagyományok Házában

A magyar népművészet és a divat izgalmas találkozását mutatja be a Hagyományok Háza legújabb kiállítása **Folk Fashion – Divat a folklór** címmel, amely betekintést enged abba, hogyan inspirálta a népi kultúra motívumvilága és formakincse a divattervezőket a XX. század elejétől napjainkig. A tárlaton közel 150 ruhadarab és kiegészítő látható, köztük olyan legendás darabok, mint a Malév egykori formaöltözet, Sebestyén Márta fellépőruhája, melyet II. Erzsébet előtt viselt, vagy Lea Gottlieb világhírű fürdőruha-kollekciója.

A kiállítás célja, hogy bemutassa a népművészet és a divat közötti folyamatos párbeszédet, valamint ráirányítsa a figyelmet arra, hogy a magyar népviseletek formavilága, szín- és mintagazdagsága hogyan él tovább a modern divatban. A tárlat anyaga a Hagyományok Háza – Magyar Népi Iparművészeti Múzeum textilkollekcióiból, valamint magángyűjteményekből és múzeumi letétekből állt össze.

Dr. Czinger Szilvia, a kiállítás kurátora a tárlat létrejöttének körülményeiről azt árulta el: *„A divat egy kiváló kommunikációs nyelv, amely lehetőséget ad arra, hogy a múlt hagyományait a jelen gondolkodásmódjával ötvözzük, kérdéseket tegyünk föl és gondolatokat fejezzünk ki a kiállítási tárgyak segítségével a népi kultúra és a különböző korok divatjának összehatását vizsgálva, ruhatörténeteket mesélve el.”* A kiállítás megnyitón Both Miklós, a Hagyományok Háza főigazgatója arra hívta fel a figyelmet, hogy a népművészet hatása túlmutat az esztétikán: *„A divat és a népművészet közötti kommunikáció egy újabb állomása annak a kutatásnak, amely a hagyományok társadalmi hatásait vizsgálja”,* – majd hozzátette azt is, hogy *„a múzeum feladata, hogy a gyűjteményt új nézőpontokból mutassa be – a divat erre kiváló eszköz, hiszen olyan emberekhez is közelebb hozhatja a népművészetet, akik eddig nem érdeklődtek iránta”.*

Ribánszky Ágota, a Nők Lapja főszerkesztő-helyettese, volt nemzetközi modell az eseményen egyik személyes élményét osztotta meg: *„Rossella Jardini, a Moschino tervezője annyira elragadtatva figyelte a civil ruhámat, amit a próbára érkezve viseltem, és ami kamaszkori székelyruhám egy nagyon régi darabja volt csipkerátés álló nyakkal és egy torockói keresztzemes övvel, hogy azonnal le is rajzolták azokat a műhelyben. A Moschino kollekcióiban később fel lehetett fedezni ezeknek a daraboknak a hatását, amellet pedig Jardini több interjúban is megnevezte az erdélyi népviseletet forrásként.”*

A Folk Fashion kiállítás anyagát olyan ikonikus történetek színesítik, mint a 2012-es londoni olimpia kalotaszegi motívumok-

kal díszített formaruhái, vagy Herczku Ágnesnek a „Fölszállott a páva” című televíziós vetélkedőn viselt, folklór ihletettséggű egyedi darabjai. A látogatók megcsodálhatják még Sebestyén Márta fellépőruháját is, amelyben II. Erzsébet, angol királynő előtt Szent István dicséretet énekelt, valamint Regöczy Krisztina múkorcsolyázó matyó hímzésű övvel kiegészített kúrruháját, de a 1970-es években használt, meggyszínű Malév-egyenruhák is megtalálhatók a tárlaton.

Különleges látványosság az izraeli Holon Design Múzeum anyaga, amely Lea Gottlieb magyar népművészet által inspirált fürdőruháit mutatja be – ezeket korábban olyan szupermodellek viselték, mint Naomi Campbell és Claudia Schiffer. Nem maradhettek ki ugyanakkor a hippie, illetve a táncházmozgalom népművészeti vonatkozású öltözekei sem, a mai korra rátérve pedig gyönyörködhetnek az idelátogatók olyan elismert divattervezők népi vonatkozású ruháiban, mint Zoób Kati, a Romani Design, a Dalaarna vagy a Magyar Állami Népi Együttes jelmezeit tervező Szűcs Edit. A kiállítás külön figyelmet szentel annak a négy magyar tájegységnek – a matyó, a sárközi, a kalocsai és a kalotaszegi –, amelyek gyakran visszaköszönnek a divattervezők munkáiban. A történeti visszatekintésben megidézik Kárász Mariska és Tüdös Klára munkásságát, akik az 1910-es évektől kezdve a magyar népi motívumokat beépítették a kortárs divatba.

A tárlat interaktív elemeket is kínál: egy különleges ruhaszalont hoztak létre, ahol a látogatók népviselet ihlette darabokat próbálhatnak fel, fejdíszeket és ékszereket viselhetnek, és fotókat készíthetnek a közösségi médiában való megosztásra. *„Aki szereti az öltözködést és a szépséget, annak rengeteg izgalmas felfedeznivalót kínál a kiállítás”* – fogalmazott Üveges Krisztina, a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum muzeológusa.

A Folk Fashion – Divat a folklór kiállítás kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy a magyar népi kultúra és a kortárs divat szerelmesei egyaránt elmélyüljenek a hagyományok és a modernitás metszéspontjában. ■

A KASSÁK-KLUB VENDÉGEI

Sebő Ferenc sorozata

Weöres Sándor

Jelen folytatásunkban az egyik kedvenc vendégünk, favorizált költőnk Weöres Sándor 1975-ös látogatásáról fogok beszámolni. Két tánc között, a szünetben beszélgettünk vele. A társalgást, amelyről magnófelvétel is készült, az akkor még fiatal író, Czakó Gábor vezette.

Weöres Sándor és Czakó Gábor

A felvétel sajnos elkallódott, de a róla készült lejegyzés a *Sípal-dobbal* című klub-kiadványban fennmaradt. Ebből idézek. A kérdésre, hogy hogyan érezte magát a klubunkban, így válaszolt:

– Őszintén örülök annak, hogy a parasztzene, s az énekelt versek – köztük a Weöres-versek – iránt ilyen lelkes érdeklődést tapasztaltam. Jó tudni, hogy nálunk az ilyen Sebő-klub típusok nincsenek részvéltelenségre kárbozthatva. Sokat jártam nyugati országokban, láttam az ifjúság legkülönbözőbb rendezvényeit. Szeretelenséget és vadságot tapasztaltam, időnként botrányos viselkedéssel fűszerezve. Az igazán tartalmas programok csak nagyon keveseket érdekelnek, a publikum nem vesz róluk tudomást. Nagyra becülöm Sebők törekvéseit, azt, hogy maguk köré tudták gyűjteni azokat a fiatalokat; akik értelmesen szeretnének eltölteni néhány órát.

A megzenésített versekről szólva elismerően nyilatkozott, sőt némi szakmai elemzésbe is belefogott. A következőket mondta:

– Örömmel hallgattam a Sebő-együttes produkcióját. Elsősorban erősen ritmizált verseimet választották ki. Érdekes, hogy milyen értő kézzel nyúlnak az aszillabikus szövegekhez. „Ki barna, ki szőke, sose fuss előle”. Kevés olyan szöveget használnak fel, ahol a szótagszám és a ritmusképlet parallel átfedésekkel halad. Mint például „Gyöngy az idő vándoroljunk, Nincs szekerünk, bandukoljunk”. A szimmetrikus szövegű versek csak kivételes esetben fordulnak elő versválasztásukban. Jobban szeretik az aszimmetrikusakat. „Túl, túl, messze túl, Mi van a hegyen messze túl”. Ahol két erőteljes és hosszú szótagra egy egész sor rövid szótag jut a következő sorban. A „Túl, túl...”-ra az felel meg, hogy „Mi van a hegyen...”.

Végül leszögezte: – A megzenésítéseknek kitűnő ritmusa van.

Mint ahogy a verseknek is, tehetném hozzá. Emlékszem milyen sokáig húzódoztam, amikor a 25. Színház stúdióvezetője, Mezei Éva megkért, hogy zenésítsek meg néhány Weöres verset a stúdió-sai számára. – Minek azokat megzenésíteni? – okoskodtam akkor, – hiszen már így is muzsikálnak! – Aztán hazamentem, és nekiálltam a munkának. Azóta is játsszuk őket. Ekkor tanultam meg, hogy létezik egy történeti műfaj, az „énekelt vers”, az énekelhető versszó-

Macska-induló Weöres Sándor
Kurrogj, kurrogj, kormos macska,
cirregj, cirregj, cirmos macska,
büszkén lejt hat vak bak macska,
sok pettyes láb, már karmocskai.
Jobbra át, balra át,
agyon marjuk a kutyát.

*Nyávogj, nyávogj, nyavalyás macska,
pisszegj, pisszegj, pikulás macska,
aki beteg, pikulálhat,
szedjen macska-pilulákat.
Háttra arc, nagy kudarc,
nem marunk ha te se marsz.*

MACSKA-INDULÓ

Kurrogj, kurrogj, kormos macska,
cirregj, cirregj, cirmos macska,
büszkén lejt hat vak bak macska,
sok pettyes láb, száz karmocskai.
Jobbra át, balra át,
agyon marjuk a kutyát,
nyauúu!

Nyávogj, nyávogj, nyavalyás macska,
pisszegj, pisszegj, pikulás macska,
aki beteg, pikulálhat,
szedjen macska-pilulákat.
Háttra arc, nagy kudarc,
nem marunk ha te se marsz,
nyauúu!

*baktat hat vad
vak bak macska*

veg, amelyet a mai költők (mint pl. Weöres Sándor), zene nélküli formaként is használnak. Persze, hogy ezeken átsüt a muzsika.

Egyetlen olyan dalom van, amelyet Weöres Sándor kérésére zenésítettem meg, ez a *Macskainduló*. Egy közös fellépés alkalmával nyújtotta át nekem a kis cédulára írt verset azzal, hogy ehhez zene kellene. Nagyon meglepődtem, mert rá ez egyáltalán nem volt jel-

lemző; soha senkit nem kért meg, engem is beleértve, hogy írjanak zenét a szövegére. Látva a megdöbbenésemet, magyarázkodni kezdett: „Mindig azt mondják, hogy én nem írok közéleti verseket, hát most írtam egyet.”. Nézem a verset, így kezdődik: „Kurrogj, kurrogj kormos macska”. Mondom: Sándor, ez hol közéleti? „A második versszak az olyan békeharcos” válaszolta. Mikor aztán megmutattam neki a dalt, jót nevetett és azt mondta: „Haha, ez a Komeini ajatollah indulója!”.

Akkoriban jelent meg a 70-es évek egyik legnagyobb vihart kavarázó könyve, a *Psyché*. Weöres Sándor látszólag egy XIX. századi költő verseit adta közre. Olyan tökéletes háttér-apparátussal látta el, hogy még szakemberek is azt hitték, hogy talált egy kéziratot. A lábjegyzetek korhű stílusban előadott információiból egy olyan nőalak figurája bontakozik ki, aki teljes életet akar élni. Ez a lélektani vonulat – állapította meg Czákó Gábor – a magyar irodalomból úgyszólván teljesen hiányzik. Weöres arra a kérdésre, hogy hogyan határozná meg a könyve műfaját, így válaszolt:

– *Úgy érzem a Psyché a könnyebb fajsúlyú munkáim közé tartozik. Egészében nehéz lenne meghatározni a műfaját, részleteiben talán már könnyebb. Egészében azt lehetne mondani, hogy egy képzelt nő oeuvre-je. Részleteiben hol dal, hol önéletrajz, hol valami más. Psyché valójában sohasem élt. Tulajdonképpen öt-hat korabeli költő és író alakjából „gyúrtam össze” Psyché alakját. Végeredményben a XVIII. század végi és a XIX. század eleji irodalmi nyelvet és szellemet akarom bemutatni.*

A *Psyché* kritikusai elég erőteljesen bírálták a könyv szókimondó mivoltát. Kíváncsiak voltunk, mi erről a véleménye:

– *Vannak olyan emberek – válaszolta, – akiknek az a véleményük, hogy bizonyos dolgokat nem szabad ennyire konkrétan megfogalmazni. Ez elég nehéz kérdés. Én mindenestre szerettem volna egy lépéssel előbbre jutni a kimondhatóság útján. Ha visszapillantunk a XVI. századi, Erzsébet-kori irodalomra, akkor látjuk, hogy lényegében mindenfajta drasztikumot ki lehetett mondani, még a színpadról is. Ugyanakkor a Viktória-kori, XIX. századi Anglia annyira prüd volt, hogy nem lehetett leírni a „nadrág”, vagy a „vér” szavakat. Ezek már túl durva fogalmaknak számítottak. Vajon melyik Angliának volt igazza? A Psychében megpróbáltam inkább tágítani, mintsem szűkíteni a kimondhatóság lehetőségeit, inkább Erzsébet, mint Viktória korabeli szellemben.*

Kodály korán felfigyelt Weöres Sándor tehetségére: „Weöres Sándor verseiben még mindig csörgedezik valami a magyar ritmusból, ő egyike annak a kevés magyar költőnek, aki sejti, hogy a magyar versnek nem szabad elszakítani a szálait, ami a magyar muzsikához köti” – nyilatkozta róla. Az akkor még szinte ismeretlen fia-

Weöres Sándor (1965) – Fortepan / Hunyady József

tal költő 1929-ben megjelent *Öregek* című versére vegyeskari művet komponált 1933-ban. Érthető hát, hogy amikor a *Cseremisz dalokhoz* kellett énekelhető, ám mégis költői szöveg, tehát „énekvers”, akkor Kodály hozzá fordult. Erről is szó esett a Kassák-klubban:

– *Kodály megbízásából csináltam ezt a munkát. A cseremisz a finn-ugor nyelvek egyike. A magyarral közös szóanyaga minimális, mintegy 20-30 szóra korlátozódik. Kodály pontosan ellenőrizte a szöveget, hiszen a dallamhoz ritmikailag tökéletesen kellett illeszkedniük. A tartalmi szövegűséggel nem sokat törődött. A kötetemben található „Cseremisz dalok” nem azonosak a Kodály által ritmizált szöveggel. Számomra a tartalmi pontosság és csak a megközelítően pontos ritmus volt fontos.*

A cseremisz dalokat Vikár László gyűjtötte nyelvész kollégájával, Bereczky Gáborral, aki a nyersfordításokat is készítette. Weöres Sándor ezekből dolgozott. Az elkészült költői műfordítások némelyike népszerű Weöres versként terjedt el az óvodások körében, számtalan megzenésítést is megérve. Sokan hitték azt, hogy ezeket Weöres „gyerekverseknek” szánta, holott erről szó sem volt. Ő határozottan élvezte, hogy ezek a cseremisz szövegei, illetve a különböző énekvers-formákat felhasználó ritmusgyakorlatok a gyerekek körében ilyen sikert aratnak. A fordítások történetét Vikár László népzene kutató így mesélte el 2002-ben: „Lépten-nyomon tapasztaltuk, hogy a fiatalok kedvükre dúdolják egyik-másik Weöres vers megzenésítést. Sokszor azt sem tudva, hogy ki írta ezeket a verseket, azt hiszik, hogy népdalok. Még képzett koreográfussal is megessett, hogy Weöres Sándor *Ugrótánc*hoz írt zenémet népdalként feldolgoztatta egy táncprodukciójához.”.

Kíváncsian vártuk Weöres Sándor véleményét. Ő lakonikusan csak ennyit mondott:

– *Ez valóban gyakran előfordul. Ilyesmi olykor még a tankönyvekben is megjelenik...*

Koltay Gergely, Sebő Ferenc, Halmos Béla és Weöres Sándor

Sebő Ferenc

A mikor Boross Sanyi felhívott, hogy köszöntsem néhány gondolattal az ünneplő Bihari János Táncegyüttest, elsőre egy magyar film jutott az eszembe. A *Régi idők focija* és annak szállóigévé vált mondata a „Kell egy csapat!”. A film a foci hajnalának rögzös pillanatait idézi, míg a mi történetünk a színpadi néptánc megteremtésének kezdeti időszakát. Ott Minarik Ede mosodás, itt Novák Ferenc Tata, kezdő koreográfus. Ede foci csapatot építene mániákusan, Tata pedig néptáncegyüttest, mert: „Kell egy csapat!”.

Novák Ferenc visszaemlékezésében olvassom. „Céljuk egy olyan együttes és alkotóműhely megteremtése volt, mely képes lehet a magyar és a Kárpát-medencei néptánc mozgásanyanyelvéből olyan művek létrehozására, melyek emberi, társadalmi gondolatokat, illetve irodalmi témákat visznek színpadra.” 1954-et írtunk ekkor, ez a meghirdetett művészi ars poetica nem kis vállalásnak tűnhetett akkoriban, hisz például a Magyar Állami Népi Együttes is még csak néhány éves volt, a művészi arculata pedig elég távol volt az „emberi, társadalmi gondolatok”, „irodalmi témák” színpadra állításától. Ez a megállapításom természetesen nem az Állami Népi Együttes kritikája, hanem az akkori, az általános korszellem beidézése.

Visszatekintve az elmúlt évtizedekre ez a markáns irányzás nem levegőbe röptetett talmi gondolat volt, hanem a jövőbe látó, váteszes küldetéstudat vezérelte művészi cél. A kezdetekor meghatározott elvek a színpadi alkotásokban újra és újra folyamatosan érvényesültek. Ha ránézek a mai Biharira, ezek – természetesen a jelenhez illesztett esztétikával, korszerűséggel – jelennek meg ma is a koreográfiákban.

De miért is a „Kell egy csapat!”-gondolat az, ami nekem elsőre beugrik a Bihari-ról? Mert legalább annyira volt pezsgő szel-

„Kell egy csapat!”

Hetvenéves a Bihari János Táncegyüttes

Kalotaszegi táncok – fotó: Hrotkó Bálint

lemi-elméleti műhely, mint gyakorlati, koreográfusokat alkotó, azokat színpadra vivő néptáncegyüttes.

Esténként a billentyűzeten babrálva gondolkodtam azon, hogy hogyan is fogalmazzam meg érzéseimet a Bihari jelenségről. Soroljam a történet fontos epizódjait, az alkotókat, a műveket, a sikereket? Méltassam Tatát, Foltin Jolit, Györgyfalvayt, Tinkát, a Pesiket, Szigetit, Kiss Ferit, Mucsi Janit? Az égieket és a földieket? Soroljam a képfestő asztal körülieket? Listázzam a színházi rendezőket, a filmeseket az irodalmárokat, a képzőművészeket? Azokat, akik még itt vannak? Akik ebből az iskolából nőttek ki? Beszéljek a közelmúlt és a jelen meghatározó szereplőiről? De mit mondjak a mindenkori tácosok, zenészek százairól-ezreiről, akik nélkül nem valósul meg a gondolat, nem ölt testet a mozdulat, nem hangzik fel a muzsika? Beszéljek a művekről? A jókról, a kivá-

lókról, a korszakosokról, azokról, amelyek a magyar egyetemes kultúra arany lapjaira íródtak?

Ekkora sikokat és tereket bejárni a rám szabott időben képtelenség, ezért nézzék el nekem a történelmi hűtlenséget, és nézzék el a szeretetteljes szubjektivitásom szándékát.

A hetvenes évek közepétől látom – már tudatosan – a Bihari művészetét. Nem sorolom azonban most sem a számomra meghatározó műveket, nem említem a felemelő, megrendítő, elgondolkodtató, vagy derűt keltő pillanatokot. A kép számomra teljes, felesleges a részletekre fókuszálni, ebben az esetben azt hiszem a lényeg – a mondással ellentétben – nem a részletekben, hanem az egészben rejlik!

Büszkeséggel tölt el, hogy ma két tanítványom, Lévy Andrea és Ágfalvi György felelős az együttesért. Mi mást is kívánhatnék nekik, mint hogy továbbra is sikeresen vezessék az együttest. Nem kell nagyformátumú „Gömbvillámként”, elég, ha csak karsúbb, csinosabb derekú sziporkaként tesszik. Legyen azonban figyelmükben mindig Tata talán utolsó tanácsainak egyike, idézem: „A folklórból nekünk nem imitálni kell a paraszti kultúrát, hanem annak elemeiből ugyanolyan műveket kell létrehozni, mint azt tesszik a kortársak a film, a képzőművészet, az irodalom vagy a zene területén.”.

Volt egy csapat, van egy csapat és kell, hogy a jövőben is legyen, mert „Csapat mindig kell!”.

Az Isten éltesen, Bihari János Táncegyüttes, benneteket itt a földön és fent az égből!

Mihályi Gábor

Foltin Jolán: Gyerekjátékok – fotó: Hrotkó Bálint

Fehér Anikó: Vágják az erdei utat...

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet
és a Napkút Kiadó közös kiadása, Budapest, 2024

2019 augusztusát írtuk, amikor Németh Istvánnal, a Zenetudományi Intézet nyugalmazott munkatársával közösen indultunk el Erdélybe, Kérőbe. A hétórás út alatt sok információt megtudhattam Szász Istvánról, nekem csak Bódi Pista bácsiról, akinél aztán három éjszakát töltöttünk. Majd beköszöntött a Covid, így legközelebb csak 2021 tavaszán tudtam újra Erdélybe látogatni. De a kapcsolat addig sem szakadt meg, mert Pista bácsi minden héten felhívott telefonon, és olyannyira szoros barátság alakult ki köztünk, hogy első lemezemen közösen énekeltünk búzai dalokat a Tokos zenekar kíséretében, amiket aztán Pista bácsi közreműködésével a Zeneakadémián is bemutattunk.

Napjainkban sokan kérdőjelezik meg a személyes találkozások, közös muzsikálások, dallások létjogosultságát. Legalább ennyien kritizálják a digitális technológia termékeit, vagy éppen a mesterséges intelligenciát. Jó látni ugyanakkor, hogy a modern, néha felfoghatatlanul rohamos tempóban fejlődő világunk és a közösségi élmények egyaránt megférhetnek egymás mellett. Remek példa erre Fehér Anikó legújabb kiadványa, mely a búzai Szász István „Bódi” repertoárját, életét és dallamkincsét mutatja be egy monográfián keresztül. Ugyanakkor ez a kiadvány jóval több mint egy monográfia. Felhívja mind a szakmabeli, mind a laikus olvasó figyelmét arra a jelenségre, hogy a közösségi média által felkínált lehetőségek hatással vannak a paraszti kultúrában felnőtt, a korábban elszigetelt zenei világban élő emberekre is, annak minden jó és kevésbé előnyös hatásával. De jelen esetben hálásak lehetünk, hogy a könyv adatközlője, Szász István éppen egy közösségi oldalon talált rá Fehér Anikóra, majd küldött saját készítésű felvételeket a könyv szerzőjének.

A könyv keletkezésén túl természetesen szeretnék szólni annak szakmai vonatkozásáról is. Szász István „Bódi” életrajza és repertoárja ékes példája annak, hogy a XX. században a magyar népzene milyen formában alakult át a paraszti társadalom életében.

Nagy élmény volt olvasni a személyes útinaplókat, melyeket Fehér Anikó gyűjtőútjai során vezetett. Továbbviszi azt a kodályi-bartóki gondolatot, mely szerint a népzeneből és népdalainkból nem elegendő városban elemzéseket, statisztikákat, vagy kiadványokat készíteni. Szükség van a személyes találkozásokra, a terepmunkára, hiszen így nyílik lehetőségünk megismerni a „miérteket”, a „hogyanokat”. Nem másodlagos szempont, hogy a személyes, többnapos látogatások során sokszor olyan információkat, vagy dallamokat is hallhatunk az adatközlőktől, melyek egy rövid beszélgetésnél bizonyára nem kerülnek elő.

Fehér Anikó kiadványának első felében a települések és Szász István életének bemutatása mellett gondosan figyel a zeneelméleti elemzésekre is. Részletesen ismerteti a dallamok stílusbeli, hangnemi eloszlását, szótagszám-képleteit, de vizsgálja az előadói jellegzetességeket és a szövegműfajokat egyaránt. A könyvben található száz népdal között számos katonadalt és szerelmi dalt találhatunk, ugyanakkor meglepően magas a balladák száma is. Adatközlőnk kiváló memóriájáról tanúskodik, hogy több dallamnál is nyolc-tíz strófát énekel. A dalok lejegyzése egyszerű és átlátható, így könnyen használható akár az alapfokú oktatásban is. A dalok QR-kód segítségével meghallgathatók, Bódi táncai pedig megnézhetők.

A *Vágják az erdei utat...* című hiánypótló monográfia élő példája annak, hogy a XXI. században, bár ha nehezebb is, de még mindig találhatunk olyan énekes vagy zenész egyéniségeket, akik repertoárja és előadásmódja hűen tükrözi a paraszti kultúra értékeit. Köszönet Bódi Pista bácsinak, hogy napjainkban is élteti és örömmel adja tovább dalkincsét, valamint azért, hogy kihasználja korunk technikai vívmányainak lehetőségeit. A legnagyobb köszönet Fehér Anikóé, aki a tőle megszokott alaposággal, szakmaisággal, ugyanakkor nagy élvezettel írta meg legújabb monográfiáját.

Gubinecz Ákos

Fehér Anikó és Szász István „Bódi”

Tovább is van, mondom még

Hazai világzenei albumok 2024-ben

A megjelenő hazai folk- és világzenei albumok száma az utóbbi években jelentősen megcsappant, ennek okai számosak: megszűntek vagy produkciós irodává formálódtak át kiadók, mivel a lemez biznisz (sic!) mára inkább csak úri muri – a stúdiózástól a kiadásig, és ha össze is jön a megfelelő minőségű felvétel, megy streamingre, a fizikai formátum nagyjából a múlté –, a kultúrára szánható pénz mind államilag, mind egyéni szinten apadóban stb. Nagyjából ugyanazt válaszolhatjuk a fennálló helyzetre, mint tavaly ilyenkor: viszont most nem temetni jöttünk, hanem ünnepelni, minőségileg 2024-ben is erős a felhozatal – nézzük is át ábcésorrendben.

*

BESH O DROM: HOVÁ LESZ A SÉTA?

(FONÓ)

A régi kedves zenekarok közül ők többek közt azért szerethetőek kiváltképp, mert idők, változások, átformálódások, új és régi impulzusok számbavétele, ide-oda mozgása dacára mindvégig Besh o droMban maradnak, ez az önazonosság pedig meghálálja magát, úgyhogy külön kérés nélkül jönnek az újabb és újabb albumok. Az új is bizonyítja, hogy a szuflya, a szándék, és a szerzői véna kiapadhatatlan: hibátlan a megszólalás, a hangzás, a hangszerelés, a dalválasztás, a vokális menetek, a frappáns szövegek, de elsősorban a pezsgő dinamizmus és az a behúzó töménység – amibe az is belefér, hogy itt-ott szellősebbek és intimebbek, mint valaha. Igazából az, hogy balkáni zenét csinálnak, már csak afféle ráerősítő emlékeztető, valójában semmi jelentősége, a Besh o droM, és ezt nem győzöm hangsúlyozni, minden rezdülésével, gesztusával és szándékával valódi és jóízű önmaga, műfajoktól, alzsánerektől függetlenül.

BÉRE BANDA: TALÁLT TÁRGYAK (FONÓ)

„Huszoneves zeneakadémista fiatalokból álló zenekar vagyunk. Célunk minél több emberrel megszerettetni a középkori eredetű bourdon hangzásideált. Az autentikus népzenei anyag szerves részét képező, ám a mai táncházas gyakorlatban csupán búvópataként jelen lévő zeneiséget kamara formációkban szólaltatjuk meg, ahol az éneket tájegységtől függően kíséri dudu, tekerőlant, esz-klarinét, hegedű, furulya vagy ütőgardon.” Nos, velem sikerült megszerettetni. Az efféle hagyományörző zenékhez és előadásmódhoz a mélyen gyökerező szerelem a kulcs, ami náluk adott, és ezt azért merem ilyen bátra kijelenteni, mert egy az egyben lejön produkciójuk kisugárzásából, jelesül már az első hangokból. Nem csak megszólalásbeli érzet ez, jóval több: kiterjedt aurája van, átfogóan érzékeltet világokat és repít el oda, ahová szándékában áll, és erre vagy megdobban az ember szíve vagy nem, középút nem valószínű. A jól prezentált folk, ahogy itt is halljuk, lerögzültségeinket azonnal oldja, elhív egy természetesebb lüktetésű, megnyugtatóbb léptékű univerzumba. Miközben tán efféle beidézett aranykor nem is igen volt, mégis: ennek az énekes/gardonos/furulyás/hegedűs dalcsoznak a tiszta légkörű, kortalan hangvétele mentes a felesleges modernitásoktól, így egészen másképp és máshová hat, mint bármi egyéb muzsika...

*

BOGNÁR SZILVIA – KIRÁLY NÓRA – KOVÁCS ZOLTÁN: PARALLEL (FONÓ)

A kísérszövegben olvasni: „A lemezre a számunkra legkedvesebb összeállításokat választottuk, figyelve a zenei sokszínűsége. A magyar mellett latin, óportugál, ófrancia, szefárd és héber szövegű énekek is elhangzanak, a lejegyzések egészen a

XIII. századig nyúlnak vissza, a szövegtoposzok, zenei gyökerek olykor korábbra is. Szerelmi líra, táncdallamok, emellett egyházi ünnepekhez, vagy a nyári napfordulóhoz kötődő rítusénekek, valamint lakodalmi szokásdalok, liturgikus és paraliturgikus énekek egyaránt szerepelnek az albumon.”. A népzenei/világzenei közegeből ismert Bognár Szilvia, a középkori és reneszánsz muzsika szakavatott tolmácsolója, Király Nóra, és a hangszerelésért felelős zeneszerző/muzsikusként, Kovács Zoltán közös álma ez a régizenet, szakrális dalokat összefűző album, amiben elsősorban a két énekesnő hangja, valamint olyan akusztikus hangszerek, mint az ír buzuki, a gótikus hárfa, a nagybőgő, a furulya és a daf ölelik át a szelíd gyógymódokat igénylő világot csendesen, lelki örö-

möktől áthatottan, túlzó gesztusok nélkül. Bognár Szilviát külön is ki kell emelnem: ahogy ő énekel, az varázslat, olyan érintés, amire csak kevesen képesek.

*

CSEREPEK: THE BEGINNING OF THE BEGINNING (FONÓ)

Cserepek Károly remix-, azaz albumsorozata az utóbbi évek egyik legizgalmasabb története a hazai világzeneben. Eddigi munkáiban főleg a Kárpát-medencei régiót szántotta végig oda-vissza, hogy a céljaira legalkalmasabb népzenei gyűjtésekből szője meg sajátos zenei átköltéseit, most azonban kontinenst váltott. A cserepesi ambient-, trance-, dub- és pszichedelikus remixek a kortárs repetitív zenék struktúráival és építkezési metódusaival rokoníthatók, szakítva némileg a magyar népzene strófajellegű felépítésével, miközben a forrásanyagokat lényegileg át sem fazonírozta; az autentikus afrikai poliritmikussal (többritmusú), sorszerkezetes zenék viszont minden más folknál inkább kézre állók az efféle szellős, lüktető alapokkal dolgozó átértelmezésekhez. Az '50-es, '60-as

évekbeli különböző afrikai gyűjtések még a tisztán közösségi akusztikus formákat tükrözték vissza a később rájuk rakódott modernkori rétegek nélkül, így Cserapes megtehetette, hogy ezeket a sallangmentes evidenciákat használja az alappontról indítva, hogy felismerhető kontúrokkal megrajzolt világához igazítva fűzze fel őket az előbb említett elektronikus zsáneralakzatokra. Ezt az albumot bátran odatehetjük az olyan ősi afrikai zenéket átmozgató nemzetközi kult-produkciók mellé, mint például az African Head Charge.

*

DRESCH VONÓS QUARTET: REPTETŐ (FONÓ)

Nem tévedünk nagyot, ha Dresch Mihály vonós kvartettjét falusi népzenevel átszótt etno-jazznek képzeljük, amiben valahogyan találkozik, mi több, testvérként üdvözli egymást az improvizációs hajlamait egy évszázada érlelő jazz és idősb testvére, a rég beérkezettnek gondolt, ám kalandozásra úgyszintén hajlamos népzene. Aki persze ismeri a banda korábbi lemezeit és egyébként is megfordul mindenféle Dresch koncerteken, és ha nem is vele, de alkalmasint rezgéseinek hullámain nyugszik el, az úgyis képben van, viszont a frissen érkezőknek annyit mondhatok: kezdjék csak nyugodtan ezzel a lemezzel, nem kell feltétlenül az elejétől. Persze de, mert nem biztos, hogy vissza akarunk majd kanyarodni, ugyanis mond-

tunk korábban, amit mondtunk, hogy az elsőnél, majd a másodiknál úgyszincs feljebb, és igaz is, ám most kiderült, hogy beljebb viszont mégis. Ez a mégis pedig egyszerű dolgot takar, a két rokon végül úgy megszerette egymást a nagy együtt bandázások, közös nevetések, egymás vállán sírások és megvallások közben, hogy már elszakadni sincs kedvük egymástól, főleg nem végleg, és amikor Dresch hívására (no jó, hallani azért, hogy nem csak Mihály fuhun, tárogató és szaxofon játékára rezdülnek, Csoóri brácsázása, Zimber cimbalomjátéka és Bognár bőgőzése is több mint vendégmarasztaló) most újra megünnepeli elmélyült barátságát a felnőtté érett jazz és a vénségére visszaifjodó népzene, akkor rá kell jöjjünk, ilyen boldogító pillanatokot tán még sosem élhetünk meg velük együtt. Tehát még egyszer: itt most nem csak úgy eljátszadznak, hogy hátha kisül valami a nagy sürgés-forgásból, dehogy, valami más történik, ott örömködnék valahol a szinte elérhetetlen mélységekben, a csak valódi zenékre rezonáló szakrális térben, és ember legyen a talpán, aki ezt műfajokra visszaszálazza, és főleg lenne szíve efféle ember telenségre, merthogy ami ennyire stimmel, és ilyen szinten egységbe olvadt, az már új elnevezést érdemelne. Azaz minek, merthogy van neki: Dresch Vonós Quartet. Tessék csak meghallgatni!

*

ESSZENCIA: ÁTJÁRÁSOK (FONÓ)

A kilenc éve alakult Esszencia tagsága erre a második albumra jelentősen átférmálódott, az alapítók közül a két vonósmuzsikusz, Lakatos Róbert és Kunos Tamás maradt, ráadásul mindketten brácsások. Róbert a klasszikus- és a népzene mentén dolgozta ki specifikus, akár színpadi előadásokhoz is alkalmazható zeneiségét, így maradjunk annyiban, ami az Esszenciában autentikus népzene, az nem csak önnön valóságában dekódolható, időnként határozottan másfajta valósággá keveredik a gyakran éteri szintekig eloldó-

dó szárnyalásban. Kulturális alapokból – amiben benne van a régi falusi éppúgy, mint a múlt század városi élettereinek, klubjainak esszenciája – növesztenek maguknak új formákat, és felettébb jól is jönne, ha az efféle mesteri szintézisek is szélesebb megjelenési lehetőségeket kapnának rohanó, fontos minőségeket maga mögött hagyó világunkban, főleg, hogy igencsak odaadóan dolgoztak rajta. Egyébként máig képes meglepni, mennyi gyönyörűséget ki lehet bontakoztatni a folkból...

ETNO ROM: KERAV TUKE MUZIKA – NEKED ZENÉLEK (ETHNIX EGYESÜLET)

A kétezres évek óta aktív EtnoRom két vezetője, Künstler Ágnes és Balog József, bár a Kalyi Jagból érkezve a professzionális megvalósítási formákat áthozták, az ő sajátos oláh-cigányzenei hagyományápolásuk kikerekítettebb, melodikusabb dalformákban kulminálódik. Negyedik lemezüikkel az előző – jazzesebb hangszerelésű – után visszakanyarodtak a folkosabb útra, és nagyon jól tették. Megjelenésekor ezt írtuk az albumról: „Ágnes és József hangja és előadásmódja egyszerre nagyon közeli és messzire húzó, az organikusra kevert pengetős és fúvós hangszerek (Rózsa Béla, Kovács Krisztián és Seres Vilmos értő kezei közt), az örköi blokk, azaz a táncrendekből átemelt dalok, az egész album egységesre átértett kialakítása, egyáltalán, ez az egyszerre érett, tudatos, és közben gyermekien rácsodálkozó friss jelleg, együtt kiadta a zenekar eddigi csúcsművét. Mindegyik EtnoRom lemez megjelenése ünnepi pillanat, de ez most mindent visz...”

*

FANFARA COMPLEXA: PAŞAPORT CONTROL (FONÓ)

Az autentikus népzene – és ezt most teljes keresztmetszetére értem – egyre inkább kiszorulóban van eredeti helyszíneinek és tájegységeinek élettereiből is, a Fanfara Complexa ezért tudatosan meg is fogalmazza ezt a tendenciát az album felütésében, kiemelve, hogy az etno-pop tér-

nyerését valójában nem lehet megfékezni, marad tehát a megerősítés, az életben tartás, így örülünk annak, ami még adatik, és azoknak, akik az efféle nemes munkát elvégzik. A fúvósok, harmonika, koboz és dob az a felállás, amivel megoldható, hogy az energiák – legyenek azok szunynyadók vagy már ébredőzök – felajzó vehemenciával mozgósítva legyenek, miközben ne dühöngő túlzásokra asszociáljunk, a kitörések közben és után is arra eszmélhetünk, hogy mindvégig körön belül maradunk, csak közben feltöltöttünk olyan erővel, amiknek az emberi élet kiteljesítése a funkciója a népzene kiformálódásának kezdeteitől. Ez a banda éppen a jó arányérzék tudatával mer még popos is lenni időnként, és bizony veszedelmesen jól is csinálják.

*

LAJKÓ FÉLIX: GISL (FONÓ)

A XIX. századi, máig népszerű romantikus balett darab, a Giselle, eredetileg Adolphe Adam zenéjével ment nagyot, a Győri Balett felújított produkciója (Velekei László koreográfiájával) viszont új muzsikát igényelt, így jött a képbe Lajkó Félix, aki hangkészletileg és érzelmi-
leg is túlszordul, intenzív művet komponált hozzá. Lajkó a zenekarával (gitárral, bőgővel, dobbal, tubával, csellóval), de a hegedűjével pőrén is képes aláfesteni, illusztrálni, megtámasztani és jellemezni, és nem is nagyon vonul félre, szeret elő-

térben maradni, el- és előjátszani hangulatokkal és érzelmi súlyozásokkal. Ez mind oké, ismerjük is már jól régi kedvencünk játékmódját, viharcsapásait, alászállításait, hangkulisszáinak kiemelő és eltakaró mivoltát, és most, amikor majdnem igaz, hogy minden korábbinál szerteágzóbb és árnyaltabb az egész, még egyértelműbb, hogy Lajkó lelke bebörtönözöttségnek megélt létezésben verdes, ezt pedig fel- és megdolgozni érkezett, még ha látszólag megrendelésre is dolgozott most, mert ezt az átható megtörtséget semmi mással kifejezni és elviselni nemigen lehet, mintsem a prózát, és tán még a költészetet is leköröző zenei hangok szédítő és fájdalmas kavalkádjával. Ugyhogy igen: ez az eddigi csúcsmű, több mint a korábbi rock and roll kicsengésű folk albumok sora. Persze nyilván azok mindegyike kellett ehhez, egyre közelebb jutni a felszínhez, a lélegzetvételhez, a megszabadulás újabb fázisához. Nyilván addig jó nekünk, míg hallhatjuk ennek a gyötrelmes vajúdási folyamatnak a stációit, hogy aztán eljön-e, eljöhet-e végső megszabadulás, és hogy utána mi lesz, mi lehet, azt ki tudja...

*

LAPOSA JULCSI & BAND: TUDOD-E ÉDESEM... (FONÓ)

A Junior Prima díjas zalai népdalénekesnő gyerekeknek szánt dalos kifestőfüzete után népzeneészeket bevonva hozta tőle alá zenekarát, és ez a felnőtteknek szóló, de valójában kortalanul élvezhető album be is lett löve valahová az autentikus- és a világzene közé – miközben persze ez nem több (és nem is kell, hogy több legyen) némi útmutatásnál. Tematikához válogatott népzene és népdalok képezik az album termőtalaját, ebből kinövesztve kerül mozgásra minden egyéb: az első három dal klasszikus vonószenesi hangszerelemű, hogy aztán a negyedikről a gitáros folk-hangzások is előtérbe lépjenek. Sőt, billentyűs betétekkel még némi popzenei jelleg is felerősödik, ám ezek nem veszik élet a népzene és összehatásnak, csillanóan

letisztult hangulatának. Laposa Julcsi legfőbb erőssége éppen ez a fénylő énekstílus, a kedves és bensőséges légkör megteremtése, az áradó természetesség. Az album legjobb pillanatai pedig azok a dalok (Szívem szép rúzs...), Tudod-e édesem...), amikor a műfaji alapállapotoktól is elrugaszkodik annyira, hogy ezek már ne is számítsanak, csak a dal maga maradjon, amit ettől kezdve már nem is kívülről hallunk megcsendülni...

*

MAKÁM: BOROSTYÁNÉNEK (FONÓ)

Az eddigi Makám életmű negyven éve két külön dekódolható részre osztható ugyan, a keleti hangulatokkal kokettáló első instrumentális, majd a népdalénekesnőkkel kiegészült, a magyar autentikus zenét is magába forgató gitáros-folkos szakaszra, ám az utóbbi években a korábbi metódus is újra napirendre került instrumentális albumok képében, újrakalibrálva azok mennyi erényét. Ez az új viszont a dalosra hangsúlyoz, mégpedig nem Krulik Zoltán zenekarvezető/komponista saját szövegeire, most kortárs és a közelmúlt költőinek (Jónás Tamás, Láng Eszter, László Noémi, Lackfi János, Müller Péter Sziámi, Szabó Lőrinc, Szabó T. Anna és Tóth Krisztina stb.) szentel egy csokrot. Talán leírni is dőreség a versmegzenésítés jelzős szerkezetet, mivel könnyen asszociálhatunk szimpla és óvatos lekísérésre, miközben ennek a zsánernek nagyon magas a nívója alaphoz, és a Makám éppoly kidolgozott minőséget képvisel a folk alapú világzeneben, mint mondjuk a Kaláka. Nem beszélve arról, hogy a makámi életmű javarésze többek közt saját dalszövegekkel kirakott. A „Borostyánének” kvartett felállásra (Okos Viola – ének, hegedű; Krulik Zoltán – gitár, ének; Bata István – basszusgitár, ének; Restás Gergő – ütőhangszerek, ének) hangszerelt, éterien finom megszólalással és simogató dallamvezetéssel felépített játéktér, és mint ilyen, sokat bíz a hallgatóra, vagyis megenged többféle értelmezést – számomra például néha egé-

szén pszichedelikus hatást kelt. Bár tényleg csendesnek és mértéktartónak tűnik első felütésre, ez mégis inkább csak látszat, összességében kifejezetten sűrű, megannyi boldogító apróság, zenei bukfcenc, örvénylő betét, időtlenné hangolt megoldás, beszippantó sodrás jellemzi. Mestermű.

*

MEYBAHAR: MEYBAHAR (FONÓ)

A debütáló *Abyss EP* igen meggyőzően fektette le anno a Meybahar zeneiségének és lelkiségének alapjait, majd az időtlenné kalibrált dél-európai és kisázsiai hangulatok varázslatos félórája után az éveken át érlelt album olyan szédítő gyönyörűség lett, amit legfeljebb csak remélhettünk. A Marilia Pilti (szantúri, ének) és Kopcsik Márton (hegedű, zengőhúros brácsa, ney) alapította zenekar mára öttagúvá bővült, az albumra pedig még közreműködő zenészeket is hívtak, de ez a hangzástér növelés nem kever káoszt, semmi nem történik valami más kárára, a produkciós tabló viszont dimenziókkal szélesedett és érzelmileg is gyarapodott. Ebben természetesen hatalmas szerepe van az egyébként félig görög származású Afrodité gyönyörű hangjának és Mariliával több szöveggel kiteljesülő énekstílusnak, így az északi és egyéb görög szigetektől eredő dallamok és esküvői énekekből származó dalszövegek karakteres meghatározói az összehatásnak, nem beszélve az olyan instrumentumok sodró játékaról (néha egészen folyamatszenei is a hatás), mint a szantúri, a hegedű, a lafta, a ney, és az ütősök. Az efféle nagyívűre komponált, levegős hatású és

szárnyaló akusztikus zenék (zsáner-függően) a modern zenekultúra kivételes pillanatai közé sorolhatók, és éppen ettől válnak egy adott (itt jelesül a világzenei) színtér legfigyelemreméltóbb színfoltjává. A léc igen magasra került...

*

PARNO GRASZT: SUTTOG A SZÉL (PANNON PRODUCTIONS)

Az új Parno Graszt albumon minden zenekartagnak jutott legalább egy dal, és itt a bizonyíték, hogy van olyan, amikor tényleg színtiszta öröm járja át egy zene minden sejtjét – ilyenkor az a legjobb, ha azonnal ugrunk vissza az elejére, mivel nagyon nem jó kilépni a világából. A Parno egyik nagy erénye, hogy a hagyományostól, a korai lemezek dalsokraitól eltérő dallamszerkezetű és hangszerelésű újabbak sem csúsznak át kommerszbe, épp ellenkezőleg, úgy játszadoznak a pop-eszköztárával, hogy az is jól áll nekik, legyen épp gitárra, fúvósokra, vokális hangsúlyokra vagy harmonikára központosított egy adott dal. Mondanám persze, hogy még mindig az autentikus cigányzenei menetek, dallamfordulatok, és a folyékony esztam-ritmusok a csúcs, a meghaladhatatlan felsőfok, de nincs mese, az ezektől némileg elemelt slágerek is veszedelmesen jók, és maradéktalanul működőképesek. Ilyen például a most profi klipformában hasító címadó dal, ami meg is fogalmazza az ars poeticaként is felfogható lé-

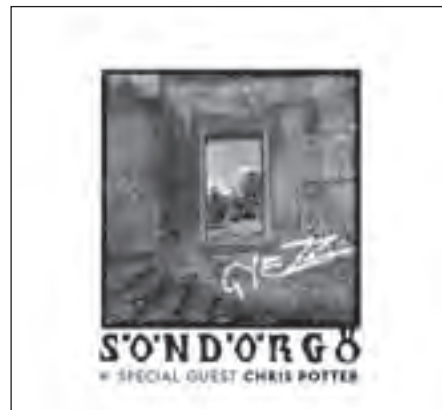

nyegét: „Itt senkit nem érdekel, / honnan származom, és hogy ki vagyok, / csak az a fontos mindig, milyen ember vagyok.”.

*

SÖNDÖRGŐ: GYEZZ (GROUNDUP MUSIC)

Valami más lett most, az arányokat illetően mindenképpen. A délszláv autentikus folk átkalibrálásában, értő formálásban a Söndörgő eddig is az élen haladt, életmű építkezésben szintúgy, de azért maradtak rendre klasszikus menetek, megnyugtató sarokpontok, ismerős dallamok, ahová az ember odahúzza babzsákját, hogy onnan szemlélődjön – várva persze az aktuális meglepetéseket. Ezek részben a jazzhangsúlyok felerősítésével, a szabadabb improvizációk és a folyékony lüktetések szabdalatabbá tördelésével/törtesítésével érkeztek meg, és nem csak a tenorszaxofonos nagyjágyú, Chris Potter közreműködése és ráérző be-

számozódása révén. Nagy élvezettel követhetjük a történet alakulását vele együtt is persze, mert amennyire (és ahogyan) beleszállt, épp annyival kívül is maradt, de ez pont így van jól, az ő színkálájának csak egy része való ide, az is inkább mint izgalmas fűszer és nem szerves tartozék (közben a banda jobbjára kísérő szerepbe helyezkedik, de hogy ne hangozzék ez megilletődötten, több hangszeres szintén szólózik egyet Potter játékát követően), ami után jó visszatérni a Söndörgő önazonos univerzumába. És igen, a jazz most tényleg beházasodott, vagyis inkább megtalálta mit tud úgy hozzáadni az egészhez, hogy a söndörgőség folk része ettől sem jobban sem mámoros éjje ne csorbuljon, hiányt ne szenvedjen, és még véletlenül se érezze magát mellőzve. Eddig is megbecsült helye volt a szívünkben a bandának, vibráló energiája testnek és léleknek egyaránt életadó gyógyszer, de most valami olyat pakoltak még erre, amit tán nem is reméltünk, egy váratlan kanyarral beelőzték saját magukat is.

Rácz Mihály
(langolo.hu, 2024.12.18.)

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.

Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.

Tel.: (30)-461-5115

Rejtőzködő fényképek

Eddig Londonban megbújó, 1862-es magyar fényképeket állít ki a Néprajzi Múzeum

A „Magyarország színezve. Rejtőzködő fényképek 1862-ből” című időszaki kiállítás egy olyan, több mint másfél évszázada nem látott, különleges anyagot tár a közönség elé, amelyre nemrégiben bukkantak a kutatók: a tárlat az 1862-ben a londoni világkiállításon bemutatott, Magyarország korabeli településein készült népviseleti fényképsorozatot állítja középpontba. A korábban elveszettnek hitt Tiedge János fényképek a londoni Victoria & Albert Múzeum gyűjteményéből kölcsönzéssel érkeznek Budapestre, ehhez kapcsolódik egy, a Néprajzi Múzeumban őrzött másolati sorozat. A két gyűjtemény egymást kiegészítve harminchat kisebb-nagyobb település egykori lakóit idézi meg. A színes viseleteket felvonultató, Budapesten soha be nem mutatott képek 2025. március 5. – 2025. szeptember 15. között láthatók a Néprajzi Múzeumban, elmesélve a készítés történetét is a szervezéstől a világkiállításig.

A fotográfia és a világkiállítás a XIX. század második felében a modernitás két jellegzetes önkifejezési formája, médiuma volt. Kölcsönös szerepüket jól mutatja az 1862-es londoni világkiállítás, amelynek szerepny magyar szekciójában Tiedge János népviseleteket ábrázoló színezett fényképei is magukra vonták a figyelmet. Ezek a felvételek a magyar művelődéstörténet legkorábbi fotográfiai emlékeihez tartoznak, ám eddig csak hírből voltak ismeretesek. Nemrégiben kiderült, hogy az elveszettnek hitt képek egy része mégiscsak fennmaradt. Felfedezésüket a londoni Victoria & Albert Múzeum nyilvántartásának digitalizációja tette lehetővé. A felvételek első „szereplésük” után 164 évvel most újra láthatóak – kölcsönzés jóvoltából elsőként Budapesten. A szenzáció újabb felfedezést szült: a képek alapján bebizonyosodott, hogy

a Néprajzi Múzeum is rendelkezik a Tiedge-féle felvételek egy részleges másolati sorozatával. A Victoria & Albert és a Néprajzi Múzeum anyaga kiegészíti egymást, így ez a kiállítás a két forrás alapján a Londonban egykor szerepelt képek mintegy kétharmadát tudja bemutatni eredetiek és korabeli másolatok alapján.

A Londonban kiállított viseleti panoráma egy különös, várakozásokkal teli periódusban készült. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharcot követő önkényuralom dermedtségének évtizedét 1860 októberétől rövid alkotmányos időszak követte szabad véleménynyilvánítással, országgyűlési választásokkal. Az ország a nemzeti kultúra lázában égett: aki csak tehette, magyar ruhában járt, magyar zenét hallgatott. A nemzeti intézmények adóforintok hiányában a társadalom áldozatkészsége jóvoltából

kezdték éledezni s megerősödni. Ennek köszönhető, hogy az Osztrák Császársághoz tartozó – önálló államként nem létező – Magyarország a londoni világtárlaton mégiscsak megmutathatta magát. A színezett fényképek pillanatképet adtak az alföldi és dunántúli polgárok, parasztok, uradalmi béresek és vármegyei szolgák változatos és sokszínű viseletéről, s ezáltal maga a nép lett az, amely megjelenített egy országot a nagyvilág színpadán.

Az egykori világkiállítás első, 1861-es felhívására mintegy tíz településről érkeztek felajánlások, ami nem volt elegendő egy fényképekből álló országos körképhez. Ezután Jankó Vince gazdasági szakíró, szervező Tiedge János pesti fényképészt bízta meg, hogy járja be az országot és minden vidékről öt személyt fotózzon le „tisztes öltözetben”: egy öregembert, egy középkorú férfit, egy fiatal leányt, egy asszonyt és egy leányt. Ez persze nem volt mindenhol követhető, azonban Londonban a szemtanúk szerint hetvenhat kép függött a kiállítóter falain. Szegedi, pécskai és csanádi parasztok, veszprémi polgárok, pápai ökörfogatós szekér, a Vidats-gépgyár dolgozói, kálozi béresek, sümegei kanászok, szentgáli nemesek, vármegyei huszárok engednek betekintést egy rég elveszettnek hitt világba. A fényképek meghaladták a régi konvenciókon nyugvó típusalkotást. Az „életre való arcok” valós embereket mutattak, nem karaktereket vagy etnikai-nemzeti-foglalkozási típusokat. A viseletek sem a „parasztiról”, a „népiesről” alkotott aktuális képzeteket és fikciókat fejezték ki, jóllehet sokaknak talán épp ezeket erősítették meg. A lefényképezett öltözetek hitelességét a helybeliek részvétele szavatolta, de még inkább a tekintetek, az arcok kifejezőereje. ■

A kiállításban szereplő fotográfiaiak az alábbi településeken készültek:

Árpád (ma Pécs) | Áta | Cegléd | Cserkút | Decs
Dunaföldvár | Dunapentele | Füles (ma Ausztria)
Gencs | Győr | Gyula | Jobbaháza | Kakasd
Káloz | Kiskomárom | Kiskunfélegyháza
Kiszombor | Magyarcsanak | Makó
Nagycsanak (ma Románia) | Nagykanizsa
Nagykikinda (ma Szerbia) | Paks | Pápa (3 db)
Pécska (ma Románia) | Pér | Rábatamási
Rákospalota | Sopron (3 db) | Sümege (4 db)
Szabadka (ma Szerbia) | Szeged | Szentgál | Szombathely
Szöllős (ma Szombathely) | Veszprém (2 db)

Kurátorok:

Gál Vilmos, Farkas Zsuzsa, Fejős Zoltán, Lackner Mónika

Fotó: Incze László

„Bennem még mindig túl nagy az éhség és a kíváncsiság”

Beszélgetés Lukács Miklós cimbalomművésszel

A folkMAGazin olvasói 2019-ben olvashattak egy interjút Lukács Miklós cimbalomművésszel [A cimbalom a XXI. század hangszere – 2019/5., XXVI. évfolyam 5. szám]. Akkor áttekintettük a művészi életút állomásait, és a cimbalom múltját és jelenét. A mostani beszélgetésben javarészt a cimbalomban rejlő lehetőségekről és a bejárható utakról esik szó.

– *Izgalmas, váratlan fordulatokkal teli fél évtized után folytassuk ott, ahol abbahagytuk: az ismert körülmények között mennyire volt nehéz vagy éppen inspiráló az elmúlt öt év?*

– Ahhoz képest, hogy mindenki számára voltak nehéz időszakok, viszonylag jól telt az elmúlt öt év. Azon az úton haladtam tovább, amin már korábban elindultam. Új távlatok nyíltak és új gondolatok születtek, főleg abban a tekintetben, hogy a hangszerem és én merre haladjunk együtt. Folyton felbukkannak az eddigiekből fakadó új lehetőségek, de ezek egyre karakteresebbek, és magam is egyre fókuszáltabb vagyok.

– *Tisztán látod magad előtt, hogy merre tovább?*

– Nem lehet ezt soha tisztán látni, mert mindig vannak rajtam kívülálló tényezők. Persze, ötletelni és tervezni kell, és körülbelüli irányokat is meg kell határozni, hiszen ez vezet előre. De alkalmazkodni is kell a lehetőségekhez. Mindig vannak olyan ötletek, amiket el kell engedni, s akadnak olyanok, amelyek várják a megvalósulást.

– *Amiket elengedsz, azokat zenei-esztétikai megfontolásokból engedted el vagy valamilyen „taktika” mentén?*

– Az okok sokfélék lehetnek. Az évek folyamán kialakult, mi az, amiben én nagyon hiszek, és azon nincs mit elengedni... Szempont, hogy itt, Magyarországon és persze nemzetközi téren milyen lehetőségek adódnak nekem és a hangszeremnek. Fontos az is, hogy merre haladnak a kollégák, és én miben és mennyire értek velük egyet, hogyan gondolom én, és hogyan gondolják ők. Persze, lehet, hogy túlgondolom, és nem kellene az ilyen vonatkozásokban ennyire elmerülnöm, de nem tehetek mást, ilyen vagyok.

– *A bejárni szándékozott út vagy az elképzelések tekintetében nagyon kilógsz a „többiek” közül?*

– Ezt én nem tudom megítélni. Sosem voltam a mainstream-vonal része, sem a folk, sem a klasszikus zene tekintetében. Pedig azt hiszem, hogy lényegét tekintve nem is annyira eltérő az, amit csinállok. Bizonyos dolgokban egyetérték a muzsikuskollégákkal, és vannak olyan dolgok, amikben nem. Sok individuum van, és azok a saját útjukat járják, így aztán nincs olyan szembenállás, hogy „én és ők”. Nekem is az a fontos, hogy a cimbalom helyzetét mi tudja előre vinni a világban.

– *Mi tudja előre vinni a cimbalom helyzetét?*

– Az, ha merészek vagyunk, és a sokak által még nem ismert hangszert kellőképpen képviseljük. Ez a „kellőképpen” annyit jelent, hogy büszkék vagyunk erre a hangszerre. Persze ez még nem lenne elég, meg kell próbálni – esetemben a saját zenémmel is – olyan utakat nyitni, amikre a nagyvilág közönsége is felkapja a fejét.

– *Mennyire segít vagy gátol az a közeg – értve alatta a szakmát és a közönséget is – amelyben mozogsz?*

– Próbálok olyan zenét és olyan zenészekkel játszani, ami nekem örömet okoz. Eddig is ez volt a cél, de ezt egyre tudatosabban vállalom. Természetesen ez szűkebbre szabja a lehetőségeket, hiszen nem kell, nem is szabad mindent megcsinálni, ami lehetőségként felkínálja magát. Szerencsére mára már olyan helyzetben vagyok, hogy ezt meg is tehetem, tényleg olyan dolgokra fókuszálhatok, amikben igazán hiszek. Szerintem ez minden muzsikuskollégám... Per-

sze, ettől még ott van bennem és hajt engem a kíváncsiság, és be-bevállalok olyan dolgokat, amik „hú, de izgalmasak”, vagy egyszerűen csak olyasmik, amiket még nem próbáltam ki. Ma már tudom, hogy milyen zenészekkel szeretnék zenélni, s azt hiszem, ők is megtalálják bennem a partnert.

– *Amikor öt évvel ezelőtt beszélgettünk, akkor szó esett arról, hogy a cimbalom azon kevés zeneszerszámok közé tartozik, amelynek még nincs kiforrott elektromos verziója. Ez ügyben változott valami? Téged mennyire foglalkoztat ez a kérdés?*

– Ezt mindenki megkérdezi tőlem, mintha az én feladatomban lenne az elektromos cimbalmozás. Szerencsére sokan próbálkoznak, és újabbnál újabb megoldások sorjáznak egymás után. Magyarországon is folynak ilyen kísérletek, de Szlovákiában és Csehországban is remek hangszerkészítők dolgoznak. Figyelem az innovációt, néha az akusztikai minőségben problémákat látok ahhoz képest, amit a régi mesterek létrehoztak, de örülök annak, hogy új hangszerek születnek. Ez fontos a túlélés szempontjából, hiszen Magyarországon is csak két komoly hangszerkészítő mester van, és számuk nem növekedett az elmúlt években. Ez okot ad némi aggodalomra: ha ők már nem, akkor vajon ki fog majd hangszereket készíteni? Engem aggaszt és elszomorít, hogy nincs utánpótlásuk. Persze, a mai világban nem biztos, hogy sokak álma cimbalomkészítőnek állni. Ehhez is kell egyfajta megszállottság. Pedig, ha valaki erre teszi fel az életét, kiderül, hogy van benne lehetőség. Azt látom, hogy rengeteg megkeresést kapnak ezek a mesterek. Éppen azért, mert kevesen vannak. Vonós-, meg fa- és rézfúvóhangszer-készítőkkel tele van a világ, de a speciális hangszereknél, amilyen a cimbalom, úgy tűnik, hogy ott a piaci rés, amit nem tölt be senki.

– *Az előbb emlegetett új és innovatív hangszerek mennyire izgatnak? A saját meglévő hangszerekből hozod ki a maximumot, vagy mocorog benned kíváncsiság az újdonságok iránt?*

– Én mindig érdekesnek találok egy új lehetőséget, s csak azért, mert új, nem zárkózom el, sőt... nem vetek meg semmi olyasmit, ami kicsit más irányba vezethet. Erről szól az egész életem, mármint, hogy keresem azt a mást, ami változást hoz, és új utakat nyithat. Nem vagyok egy konzervatív figura, szóval elviekben érdekel, de a gyakorlatban még nem látok olyan új hangszert, ami ténylegesen jó lenne nekem. Ha jön, álllok elébe.

– *Volt egy Facebook-bejegyzésed, amiben „a cimbalom új esztétikájáról” írtál, a magad visszafogottságában is felforgató módján...*

– Közép-Kelet-Európa egyik fontos hangszere a cimbalom. Szlovákiában, Csehországban, Moldovában is használják, ahogy a beloruszok és a románok is... Ha visszamegyünk az időben, akkor azt látjuk, hogy a hangszeres zenét, és benne a cimbalmot a hagyomány élte. Helyben, lokálisan adták tovább azt, ami a nagyapjuk és az ükapjuk zenei kultúrája volt. Ehhez hozzátartozott a teljes hagyománykör, aminek mentén a zene végigkísérte az emberek életét. Egy keresztelőn ugyanúgy volt zene, ahogy egy temetésen vagy bármilyen ünnepi alkalommal. A születéstől a halálig elkísérte az embereket a muzsika. Még a vonatok érkezését is cigányzenekarok várták! Aztán, ahogy globalizálódott a történet, megváltoztak a viszonyok. Magyarország ebből a szempontból kimondottan Buda-

pest központúvá változott, bár vitathatatlan, hogy mostanra a vidéki nagyvárosokban is kialakultak jelentős kulturális gócpontok. A lokalitásukból kimozdult emberek kikerültek abból a hagyomány-nal teli közegből, amiben addig éltek, és ezzel nem csak a gondolkozás változott meg, de a hagyomány és benne a zene, a zenekar helyzete is. A zenészek, akik részei voltak ennek a hagyományokból eredő elvárás-rendszernek, szépen, generációról-generációra adták tovább a zenét és a hozzá tartozó tudást. Ez megszűnt a zártsággal és lokalitással együtt. Sőt, a XXI. század elejétől még a maradék kisközösségek is széthullottak, hiszen az informatika, ha virtuálisan is, de megnyitotta a széles nagyvilágot a hétköznapi emberek előtt is.

Mindenki megvalósíthatja önmagát, de valahogy mégis távolabb került az, hogy az ember figyelmet keltsen a tudása iránt.

Lerágott csont ez, de a cimbalom szempontjából fontos: ha egy kisközösség elveszíti a hagyományát – beleértve ebbe a cigányzenekarokat is – akkor egy hegedű vagy egy brácsa tovább él a világban, s a veszteség globális szinten nem mérhető. A cimbalom viszont kimondottan ezeknek a lokális közösségeknek volt fontos hangszerre, s így a népi kultúrából kiháló cimbalommal veszélybe kerül a cimbalom létezése. Magyarán, ha az étermi cigányzenekarok megszűnnek, mert egyre kevesebb az igény, akkor az azt is jelenti, hogy a világból eltűnt a cimbalommuzsika harmada-negyede.

A probléma továbbá, hogy még nincs meg a cimbalom igazi helye a XXI. századi világban. Az a kérdés, hogy ebben a sokszor tébolyultnak tűnő dömpingben miként lehet megtalálni a hangszerem reális helyét.

Ha valaki nem ismeri a cimbalmot, és körülnéz az interneten, elképesztően rossz kézikamerás felvételek hatalmas halmazát találja. Olyan információt kap, ami nem reális és nem színvonalas. Régebben, amikor még nem volt ez az internetes áradás, ha valaki New Yorkban kíváncsi volt, mi az a cimbalom, és elment egy lemezboltba, akkor jó eséllyel talált például egy-két Balogh Kálmán-lemezt, aminek alapján fogalmat alkothatott arról, hogy mi az a cimbalom. Ma ez egészen másként van, mert bár látszólag könnyebben terjeszthető a zene, de ha a YouTube-on, a Spotify-on cimbalom után keresel – a TikTok-ról meg ne is beszéljünk – előjönnek örületes, komolytalan dolgok. Amellett, hogy ez egyrészt nagyon vicces, a másik oldalról viszont véresen komoly: vannak emberek, akik csak ezzel szembesülnek, ez alapján hiszik azt, hogy tudják, mi a cimbalom. Ennek a trendnek a megváltoztatása és felülírása a feladat, hogy a cimbalom megtalálja a maga helyét és lehetőségeit.

– *Ez végtelenül sok összetevőből álló feladat...*

– Nyilván. Nagy lemeztársaságok nagy befolyású marketingesek, ügynökségek befolyásolják ezt a piacot, ha ők felvállalják ezt a hangszeret, akkor a nagyobb elérhetőség realisabb képet teremtené. De itt még nem tartunk. Kicsit kallódunk, lógunk a levegőben, örülünk, ha felszínre kerülünk. Örülünk annak is, ha a népiesebb vonal kap szerepet. Persze, erre azt mondják mások, hogy a komolyzenei vonalat kellene erősíteni, Sztravinszkij *Ragtime*-ja mentén elindulva. A cimbalom jól tudja követni az igényeket, képes idomulni az elvárásokhoz, akkor is, ha azok avítottak...

– *Azért csak-csak van esély a reális kép kialakítására és köztudatba emelésére!*

– A hegedű, a zongora vagy akár az elektromos gitár előttünk van, és nagyon nem kell mélyre ásni, hogy értékelhető információt szerezzon róla bárki. A cimbalom még nincs ebben a helyzetben, nekünk kell kihoznunk az információs gödörből a hangszeret. Nem csak megfelelés szempontjából, ne csak arról szóljon, hogy „kell egy kis magyaros hangzás”, vagy valami „kelet-európai színezet”. Én azt szeretném, hogy legyen a hangszernek saját, önálló, markáns karaktere. Azt hiszem a maradék éveim erre fognak elmenni. Jó esetben.

– *Ehhez az „irányhoz” tartozik a több formában is feldolgozott „Szomorú vasárnap” vagy az „Over the Rainbow”?*

– Nem gondoltam erre, amikor ezeket megcsináltam. Azt hiszem, ezekkel a dalokkal már nem lehetek túl populáris, mert olyan közegben élünk, ahol csak az idősebb korosztály vagy egy réteg ismeri ezeket. Nem hiszem, hogy egy átlagos húszévesnek sokat mondanak ezek a dalok. Ha nagyon és tényleg populáris akartam volna lenni, akkor Billie Eilish-t vagy Taylor Swift-et dolgoztam volna fel. Azokkal a dalokkal foglalkozom, amiket mindig is szerettem. Jó kis tanulás az, hogy rájövök, miként szólalnak meg jól ezek a dalok egyetlen cimbalmon, hogyan lehet belecsempészni olyasmit, ami a cimbalom természetéből fakad. Ez hallatlan izgalmas játék! Vannak még olyan dalok, amikkel foglalkozni akarok a jövőben. Azt szeretném megmutatni, hogy nem csak a tradíció, a komolyzene, a könnyűzene vagy ezek valamelyike lehet érvényes, hanem, hogy mindez összefügg, és ha meggyőződéssel és tisztán áramlik, akkor műfajtól függetlenül lehet jó.

– *Jól értem, hogy a műfajhatárok elengedése, áthágása vagy felszámolása is a céljaid között szerepel?*

– Nem szeretem ezeket a kategóriákat, nyilván tudjuk és értjük, hogy létezik ilyen felosztás a zenének, de én inkább arra figyelek,

KONVENCIÓK NÉLKÜL: A CIMBALOM ÚJ ESZTÉTIKÁJA

Régóta foglalkoztat egy merőben eltérő, új irány, amely a cimbalom eddig ismert szerepét teljesen újradefiniálja. Bár hangszerem zenei hagyományai mélyen beépültek az identitásomba – ami természetesen érték számomra –, úgy érzem, egyre inkább olyan úton haladok, amely szándékosan elszakad a megszokott konvencióktól. Ez az út nem műfajokról szól, hanem sokkal inkább egy tiszta zenei szemléletről, amelyben a hangszerem, egyedülálló lehetőségei miatt találhat rá a helyére, túl a hagyományos kereteken.

Számomra ez irányváltást, és az önazonosság, a hiteles játék új szintjének felfedezését jelenti. Célom, hogy változtassak a cimbalom köré épült sztereotípiákon, amelyek kizárólag a magyar vagy közép-európai zenei kultúrához, illetve meghatározott műfajokhoz kapcsolódnak. Hangszeremre, az egyetemes zenei nyelv eszközeként tekintek, amely bármilyen stílusban érvényes.

Hiszem, hogy a hangszer lényegében már nem köthető csupán régiókhoz vagy műfajokhoz, hanem a saját egyedi hangzásában és lehetőségeiben rejlik, amelyek révén teljes joggal létezhet és fejlődhet. Ez a megközelítés, a tiszta zene keresése mellett az egyéni hangom hangsúlyozását is jelenti. Az egyéni hang számomra a legfontosabb: az a zenei világ, amelyben nincs szükség arra, hogy külső elvárások határozzák meg az irányt. Ez a gondolkodásmód egy független, szabadabb utat jelent, amely eltér a tradicionális megközelítésektől, és egyben új lehetőségeket is nyit meg előttem.

Eddigi pályafutásom alatt is ezen dolgoztam, ezt még hangsúlyosabbá és tudatosabbá szeretném alakítani a jövőben. Nem egyszerű út, hisz naponta tapasztalom az ellenszemet, ezért nincsenek illúzióim. A sztereotípiák nemcsak a hangszeremhez köthetők, hanem sokkal összetettebb megítélésből erednek, mely jobb esetben is csupán korlátok közé szorítja és beskatulyázza az előadókat.

A dogmatikus gondolkodás soha nem fog eltűnni, viszont nem engedem, hogy ezek legkisebb mértékben véve is befolyásolják a saját utamat. Tudatosan törekszem arra, hogy minden lépésemmel még jobban eltávolodjak a merev keretektől, és kialakítsak egy független irányt. Nincs megfelelési vágy bennem, nem érdekelnek a divatirányok, amiket sokszor az iparosodás folyamata kreál, hamis értékrendszert állítva a művészetéről, elfojtva a lényegét: az alkotó, teremtő művészek saját hangját. Enélkül súlytalanná, arctalanná válik mindaz, ami igazán számít.

(Forrás: Lukács Miklós Facebook-oldala)

hogy ez mennyire fontos vagy nem fontos az adott helyzetben. Az érdekel, hogy mennyire tud remekmű lenni egy négysoros dal, akár szövegben, akár zenében. Nem kell messzire menni, Kurtág György *Miniaturjei* annyi értéket hordoznak, hogy az szédítő. Én ezt az értéket keresem. A zeneirodalomban bőségesen vannak olyan népszerű kompozíciók, amelyek sokat beszélnek, de keveset mondanak, s ugyanakkor vannak olyanok, amelyek fél percben egész világokat mutatnak meg. Ez műfajoktól független. Persze, lehetnek olyan műfajok, amik nem fekszenek a cimbalomnak, de azok elmennek mellettem. Nyilván nem fogok techno-t játszani cimbalmon, bár mennyire is menő lenne egyesek szerint.

– *A cimbalom múltjával át vagy itatva, s ez nyilván inspirációs forrás. Mégis úgy érzem, hogy ezen túl mintha lenne benned valamiféle dac és szembenállás a tradíciók kapcsán.*

– Persze, a tradíciókat megtapasztaltam és megélem, hiszen zenész-családból származom. Ugyanakkor az is igaz, hogy van bennem némi dac. De ezzel együtt is mélyen tiszteltem azokat, akik a hagyományt folytatják, abban gondolkodnak és ráteszik az életüket is. Nyilván nekik ez okoz örömet. Én zenei szempontból kalandor típus vagyok, nem tudok, nem is akarok bezárkózni a zene egyetlen szegmensébe, legyen szó népi, klasszikus vagy kortárs zenéről. Ha azt mondanák, hogy holnaptól csak egyetlen dologgal foglalkozhatok ezek közül, akkor nagy-nagy bajban lennék. Bennem még mindig túl nagy az éhség és a kíváncsiság ahhoz, hogy egyetlen dolgot erőltessek. Ehhez túlzottan szeretem a zenét. Ez tölti ki reggeltől estig az életemet, ha nem zenélek, akkor is erről gondolkodom. Ebben a formában pedig – az esetleges dactól függetlenül – a magyar tradíció mindig velem van, hiszen ez a tradíció nem csak a zene, ez ott van az irodalomban, a képzőművészetben, a gondolkodásban és természetesen a beszédünkben... Ilyenformán nem tudok nem-magyarul zenélni. Egyetlen dolgot igyekszem elkerülni, és ez pont a cimbalom helyzete miatt nem egyszerű: magyarkodni nem akarok. Semmiképpen nem akarom kihasználni a hangszeremet csak azért mert magyar. Mert ez önmagában nagyon kevés. Viszont meghasonulni sem akarok a múlttal, a hagyománnyal, a hagyományaimmal. Leegyszerűsítve úgy mondanám: magyar motívumokat nem használva is lehet magyarul cimbalmozni!

– *Mi vár rád a közeljövőben? Lemezek? Koncertek?*

– Ahogy én gondolkodom, az azzal is jár, hogy koncerten kevesebbszer láthatnak-hallhatnak engem. Ami egyáltalán nem baj. Nem kell mindenhol ott lenni. A kevesebb koncert azt is jelenti, hogy több idő marad másra. Nem csak az alkotásra, de magamra is. Nekem fontos, hogy a koncertekre tényleg fel tudjak készülni, hogy annak súlya legyen, és ne csak rutinból hozzam a figurát. Ez egyre fontosabb nekem. Nem hiszem el, hogy aki ötöt-hatot játszik egy héten, az nem rutinból oldja meg, ahogy azt se tudom elhinni, hogy ennyi játék és a hozzá tartozó utazás mellett fenntartható a koncentrátság és a minőség.

A jövőben több kamarazenei feladat vár rám, játszom például Haydn G-dúr hegedűversenyét egy Haydn-fesztiválon. Mire az interjú megjelenik, addigra túl leszek egy Tel Aviv-i Eötvös Péter-emlékesten, ahol azt az Eötvös-művet fogom játszani, amit nekem komponált. Aztán a Budapest Music Centerben is lesz egy Eötvös-est, ahol egy saját művemem játszom, amit Péter emlékének ajánlottam. Tervben van egy lemez, amit kitűnő kollégákkal – Dés András ütőssel és Ávéd János szaxofonossal – fogunk idén felvenni. Ez jövőre fog megjelenni. Az idei évben több izgalmas külföldi koncert is vár, olyan helyeken, ahol eddig nem jártam, például Japánban és Dél-Koreában...

Mіндеzek mellett pedig az a fontos, hogy olyan dolgokkal foglalkozhassak, amik tényleg izgatnak.

Grozdits Károly

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2025. ÁPRILIS 1. KEDD 19.00

Viharsarok – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

ÁPRILIS 5. SZOMBAT 19.00

A makrancos hölgy – Kecskemét City Balett

ÁPRILIS 6. VASÁRNAP 15.00; ÁPRILIS 7. HÉTFŐ 10.30; 15.00

Rumini – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

ÁPRILIS 9. SZERDA 19.00

Kötélék – Budapest Táncszínház

ÁPRILIS 10. CSÜTÖRTÖK 19.00

Jövő Csillagai – Magyar Táncművészeti Egyetem

ÁPRILIS 12. SZOMBAT 19.00

Hommage à Jeszenszky – Konceptió. FrenÁk

ÁPRILIS 13. VASÁRNAP 19.00

A Falu – Szabad-e locsolni? – Fitos Dezső Társulat

ÁPRILIS 18. PÉNTEK 15.00

Jancsi és Juliska – Bozsik Yvette Társulat

ÁPRILIS 19. SZOMBAT 19.00

Carmen – Pécsi Balett

ÁPRILIS 22. KEDD 19.00

FRIDA, az élet műzsája – Duda Éva Társulat

ÁPRILIS 24. CSÜTÖRTÖK 19.00

Négy évszak – Közép-Európa Táncszínház – Maciej Kuźmiński

ÁPRILIS 26–27. SZOMBAT-VASÁRNAP 19.00

Chotto Desh – Akram Khan Company

MÁJUS 3–4. SZOMBAT-VASÁRNAP 19.00

Mixed bill – Nederlands Dans Theater – NDT 2

MÁJUS 10–11. SZOMBAT-VASÁRNAP 19.00

Dream Team

Gauthier Dance JUNIORS – Theaterhaus Stuttgart

MÁJUS 13. KEDD 19.00

Szépséges Mezőség – Duna Művészegyűttes

MÁJUS 17. SZOMBAT 19.00

BÁBEL – Duda Éva Társulat

MÁJUS 18. VASÁRNAP 19.00

Tíz kicsi bűnjel – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

MÁJUS 23. PÉNTEK 19.00

Sisi, a magyarok királynéja – GG Tánc Eger

ELŐTÉR

ÁPRILIS 12. SZOMBAT 11.00

Ringató foglalkozás – Apa, ma játssz te is!

Gáll Viktória Emese

ÁPRILIS 6., 13., 27., MÁJUS 4., 11. VASÁRNAP 10.00

Köketánc – moldvai és gyimesi gyermektánc és kézműves foglalkozás – Sándor Ildikó

További előadások. www.nemzetitancszinhas.hu

Nemzeti
Táncszínház

BÁGYI BENCZE JAKAB VERSEI

A NAPBA ÖLTÖZÖTT ASSZONYOK EMLÉKEZETE

...és egyszer majd újra ott leszek
 Ázsia füves pusztái felett,
 mint ki vadcsikó szelekbe költözött,
 s örökkön nyargaló lovakat idomít
 eget is szorító térdei között –

...és egyszer majd újra ott leszek
 Ázsia füves pusztái felett:
 lebegő turul, révülő táltos,
 ki a holnapért tegnapot áldoz,
 Tegnapot áldoz, új lovat tör be,
 eljutni ismét a Kárpát-körbe –

Eljutni újra, egy kissé másképp,
 hogy holnapunk is majd mássé váljék,
 Űzni új szarvast Lebédiában,
 melynek szarva közt egy másik Nap van:
 asszonyi teste, fény szülte árnyék:
 vas szeg sebezte fiáért fáj még –

...de lám, elszakad az álom fonála,
 marad a vágyak zernye váza –
 Kaukázustól fel az Urálig
 hol az Aral-tó pusztává mállik
 táltosok lépnek az ég peremére,
 felkelő napban süllyedőn égve,

amíg én állok a Kárpát-körben,
 egy euro-standard ablak keretben,
 s érdes függönye arcomba lebben...

ASSZONY

Ki oldva kötsz,
 és kötve oldasz,
 ha átkarolsz,
 ha eltaszítasz –

Jó lenne ilyenkor
 fájva is ütni,
 vagy magam siratva menekülni,
 de nem tudok már
 egymagam lenni,

sárként, virágként
 virítasz rajtam,
 holnapi csókodért
 vérzik az ajkam;

tudom, hogy több vagy
 egymagadnál,
 s nálam is több, mert
 velem háltál,
 velem háltál,
 velem álmodtál,

ősbarlangokból kiabáltál,
 rám bíztad magad a semmi szélén,
 s én mentem utánad áradva büszkén,
 hogy ne hagyjalak a pillanat üszkén,
 vonszoltalak magammal vissza,
 mielőtt titkod a sötét felissza,
 vissza a fényre, ahol az árnyad
 már babusgatja az éjszakánkat,

s nem voltam melletted soha fáradt,
 mert az erőm is belőled áradt,

és most mielőtt elhagynálak,
 áruld el nekem, hogyan csináljam,
 ígéző titkod előttem tárd ki,
 magad ellen érettem állj ki,

ki oldva kötsz,
 és kötve oldasz,
 bűvöd alól fel
 csak te oldhatsz:

a te bűbájdod nem varázslat,
 csupa izomrost,
 véren és csonton
 borongó bánat,
 boldogan fáradt,
 finom izomrost,
 ki ellent nem állhat
 jajduló törnek,
 életes vágnak...

Oldozás vagy.
 Hozzád kötöznek
 felszabadulni
 akaró vágyak.
 Oldozás vagy,
 íze az érted
 rajongó vágnak,
 ház négy fala,
 fala a sikolynak
 s hallgatásnak...

engedj haza!

AZÓTA ERDÉLYBEN

A székely szabadság napjára

már ezredszer nyíltak el a virágok,
már ezredszer száradt el a fű,
s hullott a fáknak lombja a rögre,
de ők még itt vannak azóta,
csontjuk a földből kifordul néha,
kiforg a szabad ég alá,
felbolygatott sírjuk mélyéből fordul
a szabad ég alá,
ahol annyiszor látták felkelni,
kelni és hunyni a Napot,
a Napot kit aztán keresztény
Nagyasszonyunkká imádtak,

de hol van ma már
az az idő,

mikor más színe-díszje
lett az ünnepi kehelynek,
de a bornak benne
megmaradt az íze,

s az áldozat, mely
lehetett fájdalmasan véres,
vagy tömjén füstől édes,
nem volt több,
mint bizonykodó változat
a hűség oltárára,
de hol van már
az az idő,
kérdézném s mégsem kérdezem,
mégsem, mert, lám itt van,
folytatódik bennem,
a vágy és a féltés
szelíd és szilaj örvénye
türemkedik és árad,
árad ereimben,

és hallom,
hallom mint révülő táltos,
hallom, hogy Erdély
tele van sírással,
születések s nászok
öröm-zsongásával,
hallom
Kárpátok karéjában,
a Hargiták s Királykő
havas magasának
mélyzöld lankáiban,

hol egykor kardélen hordta a székely
a vérrel megváltott,
kivívott szabadságát,

ahonnan most is kiáltok,
kiáltok a csontjaink fölé
boltívként boruló égre,
kiáltok képernyők boltív nélküli egére:

élünk, mert lám élni adatott
ezen a földön
újabb ezer esztendő -

HÚSÉG

Csak hegyeken villan még
fehér ingként a hó,
csak emlékeimben él már
arcod, a holddal sápadó -

Ilyenkor újév előtt,
ígértem mindig neked:
megváltozom, majd jobb leszek!
Bár régen messze vagy már,

fogadalmam ma is megteszem:
„megváltozom, majd jobb leszek!”,
és maradok a régi változatlan,
hogy változatlan őrizhesselek.

ISTEN KERESZTJE

Miként arcod a víz tükreben,
jelenlévő Ő mindenekben:
fűszálak zöldjében,
szelek sodrában,
ott ül a hegytetőn,
óceán árkában,
ott él az élőben,
ott dereng a holtban,
ha ültetsz egy fát,
vagy szál virágot,
életláng az,
amelyben lelke
öleli magához
a nyíló virággal
ébredő álmod -

...ott van éji madarak szemében,
és reggel ragyog a verőfényben;
ezernyi ízzé oszlik a szádban,
s ragyog szemedben, hogy láss a világban,
ott zsong s erőt ad minden imádban;

(nevét ne firtasd, és ne is vitasd,
mert Ő nem a nevében rejlik,
és nemcsak ott van, ahonnan sejlik...)

...és mert jelen van mindenekben,
nem láthatod a hegyen, a völgyben,
mert nincsen alakja,
nincs rajzolatja,
a mindenséget összetartva,
a mindenségbe rejlik alakja;

ott van az élő fűben, fában,
az élő csontok alkotta vázban;
sosem áll össze egy darabbá,
mert a világot magára hagyná...

Demarcsek György: LÉLEKSZÉP ÉVEINK

Ötvenéves a Nyírség Táncegyüttes

A mikor 2014-ben, ötvenhat évesen befejeztem az aktív, rendszeres színpadi táncos pályafutásomat, akkor ünnepeltük a NYÍRSÉG negyvenéves jubileumát. Óriási élmény volt „utoljára” táncolni a színpadon, együtt a családommal és a nyírséges család több száz táncosával! Felkerült a vállamra a táncosok által készített, és azóta is nagy becsben tartott cifraszűr és lekerült a vállmról a gyakori fellépésekkel együtt járó izületi bántalmak súlya... Akkor legalábbis így gondoltam. Maradt a tanítás, a szervezés, az érdekképviselés, az iskola, az egyesület és a szövetség. Aztán 2019-ben, a „NYÍRSÉG 45” alkalmából ismét felkerült a csizma a hatvanegy éves lábakra, s akkor, az újabb táncos élmények hatására megfogadtam, hogy a „NYÍRSÉG 50”-en is táncolni fogok, mert „*A magyar embernek türni kell!*” (Vásárhelyi László, 1988), illetve a „*Hogy tetszik lenni?*” kérdésre adott válasz szerint: „*Lenni kell!*” (Rozman Béláné, anyós, gyakran). Mindkét alkalom után készültem írni a felemelő érzésekről, a táncos családokról, a régiekről és az újakról, az eredetiségről és a sokszínűségről, de végül mindig elmaradt, elsodortak az események. Az ötvenéves jubileum azonban más, élesebb, határozottabb, egyértelműbb határvonal egy társulat életében, s még inkább az azok számára, akik az ezt megelőző évtizedekben húztak csizmát és táncoltak rövidebb-hosszabb ideig a csapatban. Nekem is megadtott, hogy negyvenhat év Nyírséghez tartozás után, hatvanhat évesen ismét a színpadon szerepelhettem a feleségemmel, a táncos fiammal és a többi kétszázötven táncossal. Ráadásul mostani és korábbi kollégáimmal (Éder Róbert és Bohács Gitta; Kácsor István és Kácsor-Ignáczi Gabriella) együtt találhattuk ki, szerkeszthettük és rendezhettük meg lélekszép éveinket reprezentáló jubileumi gálaműsorunkat...

A nyírséges család alapvetően 3+1 korosztályt ölel fel: a legidősebbek a társulat korai időszakából, a főiskolás évekből vannak. Ők nem egyszerre hagyták abba az együttesi munkát, viszonylag hosszú átmenetet képeztek, s táncos pályafutásuk végeztével saját egyesületet is alapítottak rendszeres focizással, kirándulásokkal, táncos programokkal, s legtöbbször általában részt vett a tizenöt évestől kezdve az összes jubileumi gálaműsoron! Ők tehát a NYUNYIC, azaz a Nyugdíjas Nyírségesek Clubja.

Az őket követő, még mindig csak közepkorúakból álló, nagyszámú táncos a jubileumi gálaműsorok magja, húzóereje, kivá-

ló felkészültségű bázisa. A 2024. augusztus végétől havi rendszerességgel tartott hétvégi, jubileumi próbák az első, izomláz megkezdése után az ő fejlődésük volt a legszembetűnőbb. Jól sikerült formaidőzítéssel november 30-án, az ötvenéves gálaműsor idejére a kevésbé mozgásos életformából kiszakadva sikerült a táncos pályafutásuk legjobb formáját idéző felkészültséggel, lelkesedéssel és erőnléttel részt venniük a négyórás műsor legtöbb koreográfiájában. Ők még nem alakítottak saját egyesületet, hiszen szétszóródva élnek az ország és a világ különböző pontjain – volt, aki Angliából érkezett a műsorra –, de már régóta van nevük nekik is: ők a KINYIC, azaz a Középesen Idős Nyírségesek Clubja.

És persze vannak a mostaniak, a mai táncosok, a NYÍRSÉG! Egy ilyen jubileumi műsoron az ő vállukon nyugszik a legnagyobb teher: ők segítenek a szervezésben, ők az anyagbeszerzők, készítik az elmaradhatatlan kiállítást, ők tanulják meg a legtöbb régi táncot a legrövidebb idő alatt, és állnak be minden olyan koreográfiába, amelyből még hiányzik egy-két ember. Csodálkozva nézik az eleinte kicsit még szuszogó-csozogó, de a színpadi próbák már régi fényükben ragyogó előadást nyújtó öregek és közepesek teljesítményét, álmélkodva hallgatják a próbaközi szünetek régi sztorijait, a fesztiválok, műsorok, utazások, szerelmek és csalódások élményeit, és látják a próbák megjelenő nagyszámú táncosgyermek-sereg életrevaló rohángalását és felnőttes komolyságú részvételét a mindig óriási sikert arató, felemelő hatású *Családok Táncában*. Az élmény mellett óriási példa is ez a maiak számára, hogy milyen természetes tud lenni az öröm, s a megfelelő keretek közötti, harmonikus és jókedvű együtt munkálkodás a közös cél érdekében a szülők és a gyermekek között.

Egy ilyen nagyszabású jubileumi gálaműsorban alapvető érték a társulat számára, hogy bemutassa a régi, a közepes és a mai korosztály mellett a jövő nyírséges nemzedékét is, akik a Vásárhelyi László Református Alapfokú Művészeti Iskolában pallérozódnak a régi nyírséges táncos-pedagógusok, illetve az ő egykori tanítványaik, ma már kollégáik által. Így került hát a színpadra a NYÍRSÉG UP száz gyermektáncosa is, akik a Lókötő – Topogó – Margaréta – Kismargaréta – Ispiláng Táncegyüttesekben nevelődnek, s akik önállóan és közös alkottással is bemutatkozhattak a világot jelentő deszkákon.

Ötvenként tehát, amikor az őszből a télbe csavarodni látszik a nyírségi táj, a róla elnevezett táncegyüttes is előkapja legjobb formáját, megrázza magát és az előző hónapok hétvégi próbái nyomán, kiváló alkotói és előadói összefogással, megvalósítja a csodát. Így volt ez most is!

LÉLEKSZÉP ÉVEINK tükörcserepei voltak láthatók és hallhatók a színpadon, dalban, táncban, muzsikában, képekben és filmekben, izzadságcseppekben és ziháló sóhajokban, örömben és bánatban, családokban és szolistákban, köszöntőkben és versekben, rigmusokban és csujogásokban.

Az első ötven év alatt átélt élmények töredéke sem közvetíthető a mégoly hosszú műsoridő alatt sem, ezért a régi és újabb koreográfiák, a kicsiknek és nagyoknak, a lányoknak és a fiúknak (no, meg az öregfiúknak) kedves táncok felújítása és színpadra állítása jelentette a műsor alapját, ezeket szorítottuk egyfajta naptári rendbe, ahogyan eleink még az életüket élték a farsangtól az ádventig.

Az ötven év történetét persze megírjuk, készül a könyv is, az is szép lesz, az év első felében ki is adjuk, mintegy meghosszabbítva ezzel az ünnepi, jubileumi időszakot, de a gála után, decemberben már el is kezdődött az ötvenegyedik évi program tervezése, nevezés az Antológiára, a fesztiválok szervezése, előkészítése... „*Állj, fők!*” – hallom régi táncosunk inteleméből szállóigévé nemesült szóösszetételét – s valóban! Nem most van az ideje az „újratervezésnek”, ez inkább a „mentés másként” ideje és helye. Ahogyan Vörösmarty Mihály írja, „*A múltat tiszteld a jelenben, és tartsd a jövőnek!*” – ezt tettük hát most, itt, a XXI. század 24. évében, a Nyírség történetének ötvenedik évében is...

A táncosok nagy többsége, akármerre is vetődik élete során, ötvenként visszatér a gyökereihez, ahogy a mindenkor Nyírség is a legszebb magyar hagyományok gyökereiből építi fel műsorait meg-megújuló csapattal, megfiatalodott (és lélekben mindig is fiatal) vezetőikkel, kizárólag a hagyomány értékes, megőrizni való viselet-, zene- és táncanyagából építkezve.

...és ha a csarnokban ismét kigyúlnak a fények, s betáncol a majd háromszáz felnőtt és gyermektáncos, akkor majd bizony állíthatjuk, hogy nem volt hiábavaló az eltelt ötven év: „*itt nappalra és virradóra, lehetsz otthonra és kedves szóra, fakadhatsz dalra, táncra, maskarára, ébredhetsz pirkadatkor nagyharangra, akármerre visz az utad, lélekszép éveink mindig bennünk lüktetnek tovább...*” ■

50 Nyírség Téli szép éveink

Fotó: Csutkai Csaba

Fotó: Csutkai Csaba

Fotó: Grúz Bence

Ijesztő szépség

Szurvakarok, kukerek, babugerek és dzsamalárok a bányászváros utcáin

2025. január 24. és 26. között rendezték meg Bulgáriában, a fővárostól harmincöt kilométerre, délre található Pernik városában a 31. Nemzetközi Maskarás Fesztivált, helyi nevén a Surva Fesztivált. Ez Európa legnagyobb téli maskarás rendezvénye, amely bolgár résztvevők ezreit, nemzetközi csoportokat és vendégeket hoz össze a világ minden tájáról, bemutatva és megünnepelve a télűző-tavaszwáró bolgár népszokásokat. A háromnapos esemény első percétől az utolsóig folyamatosan izzó, jó hangulatban telt, ami a szervezőknek és az őszinte lelkesedéssel jelenlévő résztvevőknek köszönhetően a maga grandiózussága mellett – csak a felvonulók több mint tizenkétezenen voltak! – is nagyon emberi tudott maradni. Az ország összes néprajzi régiójából érkező csoportok testközelbe hozták és odalátogatónak is átélhetővé tették a bolgár folklórhagyomány részét képező ősi rituálék máig fennmaradt változatait lenyűgöző jelmezekkel, maszkokkal, népviseletekkel és persze sok-sok zenével, táncsal.

A fesztivál központjaként működő Krakra teret körbevevő és az arra felvezető több száz méteres út két oldalán felépített lelátók reggeltől estig tele voltak nézőkkel, de rengeteg embert vonzott a Szturma-patak által egymástól elhatárolt kézműves vásár és a híres bolgár grillkonyha mindenféle portékájával kényeztető piacrész is. A legteljesebb „Surva-élmény” azonban mégiscsak akkor érhetette az embert, ha megmerítkezett a központ felé vezető kis utcák forgatagában, ugyanis itt találkozhatott testközelből a folyamatosan mozgásban lévő felvonuló csoportokkal.

Ez a hangulat csakis a formák, színek, hangok és ritmusok csodálatos elegyével írható körül. Nem volt olyan utca, ahol ne alakult volna spontán tánc a gyönyörűbbnél gyönyörűbb, hímes viseletekbe öltözött felvonulók vezetésével és a nézelődők bevonásával. Az utcahossznyi körtáncokban együtt ringatózott felnőtt és gyermek, ismerős és idegen. A zenét a majd’ minden csoporthoz szerződött, többnyire roma zenészekből álló bandák szolgáltatták. A leggyakoribb felállásban egy vagy kettő, néhol három tapan (kétfenekű dob), zurna (nádnyelvsz fából készült fúvós hangszer, ebből is általában kettő), szaxofon vagy klarinét működött együtt. Néme-lyik bandánál gadulka (bolgár népi vonós hangszer) és harmonika is feltűnt. Ezek a zenészek a csoportokat szállító buszokról leszállva, át a városon, a lelátók előtt, vissza egészen a buszparkolóig kísérték a felvonulókat, szinte folyamatosan zenélve. Aki ismeri a bolgár ritmusokat és tempókat az tudja, hogy ez nem kis kihívás. Ennek ellenére a muzikusokon látszott, hogy nem csupán szolgálnak, hanem élvezik a zenét, olyannyira, hogy sok esetben még zenei virtuskodásra is futotta az energiájukból. Sőt amikor a csoportjuk a felvonulás után szétszéledt, akkor is megteremtették saját kis táncoló vagy csupán zenehallgató közönségüket.

A csoportok érkezését a kíséző zenén kívül messziről elárulta az időnként – elég gyakran – felhangzó velőtrázó kolompzúgás is, hiszen a végtelenül változatos maskaráknak van egy „állandósult” eleme: derekuk körül – olykor több sorban, hatalmas terhet róva a viselőjére – óriási réz és öntöttvas kolompok lógnak, melyeket menet közben vagy megállva, meghatározott ütemre, ritmikus mozgással egyszerre szólaltatnak meg. El lehet képzelni, hogy az olykor száz főt is megközelítő létszámú csoportok micsoda földöntúli zúgást produkálnak. Ez a hagyományosan a mágikus rítushoz tartozó zajkeltés mindenestre úgy átmossa a benne megfürdetett ember testét-lelkét, hogy cseppet sem kételkedik abban, hogy mindez képes messzire üzni a gonosz erőket is. Hiszen – akárcsak a busójárásnak Mohácson – az ősi trák rítusok nyomában kialakult alakoskodó kukeri (vagy surva) hagyománynak eredendő célja, hogy rituális táncokkal és maszkos felvonulásokkal a gonosz szellemeket elűzzék, miközben termékenységét áldást kérjenek a földekre és az emberekre.

A bolgár álarcos rituálékot legtöbb helyen a „piszkos napokon” végezték, amelyek karácsony napján, december 25-én kezdődnek és Szent Iván (Keresztelő Szent János ünnepe – Ivanovden) nap-

ján, január 7-én végződnek. Korábban úgy tartották, hogy az év ezen időszakában „megnyílt az ég, és a mennyország és a pokol egygyé olvadt”. Meggyőződésük szerint ez a régiről az újévre való átmenet „tisztátalan” időszaka volt, amikor a Földet démonszerű lények kísértették, amelyek szerencsétlenséget és betegségeket okoztak. Ezért az évek abban a szakában fiatal legények és férfiak maszkot öltöttek, és nagy csoportokban járták a falvakat, hogy elűzzék a gonosz erőket. Leggyakrabban szilveszterkor került sor a hagyományos maskarás rítusokra.

Pernikben hagyományosan január 13-ról 14-re virradó éjjel, január 14-én (Szent Bazil napja) pedig nappal tartják az ünnepet, a Surova-t vagy Surva-t. Az autentikus maszkabál különféle karaktereket vonultat fel. Nyugat-Bulgáriában az újévi ünnepeken legnépszerűbbek a survakarok, míg más régiókban a tavasz előtti maszkos játékok résztvevőit kukeri néven ismerik. A felvonuláson a csoportokat általában a „menyasszony” (-nak öltözött férfi) és a „vőlegény” vezeti, akik segítségével a menet tetőpontján egy esküvői szertartást adnak elő, melynek állandó szereplői a medve, a cigányok, az ördögök és a zenészek. A fő figurák azonban maszkos és kolompos férfiak csoportjai, akik ritmikus lépésekkel mozognak, lábukon borsaru, nadrágjuk általában birkaborból készült, felső ruházatukat minden elképzelhető színben pompázó népies felöltő és birkaszőr borítja, arcukat pedig maszk takarja. A maszkok elképzelt lények vagy állatok fejét formázzák, ördögöt szimbolizálnak ijesztő arccal és kiálló fogakkal, szarvakkal, esetenként tátogó csőrrel. De akadnak hatalmas vászonborítású favázakra szerelt baromfitollakkal gazdagon díszített bonyolult szerkezetek is. Az álarcokat hagyományosan kizárólag nőtlen legények viselték (ma már nők és gyermekek is csatlakoznak a felvonulókhoz) akik különféle helyi beceneveket kaptak, amelyek az általuk viselt sajátos maszk típushoz és szerepükhöz kapcsolódtak, mint például: *dzsamalár*, *brazaya* (csőrös maszk), *mcskar* (medvejelmezt viselnek), *kamilar* (teve jelmez), *nevesta* (menyasszony), *sztar* (öregember). Az egyik legfigyelemreméltóbb jelmez talán a *babuger* maskara, ez egész testet fedő kecskeprémből készül. Hatalmas süvegszerű fejfedővel, ahol a lelógó szőr a teljes arcot eltakarja. A több állat bőréből összevarrt jelmezt speciális, ide-oda lengő „tánc lépésekkel” viselik a felvonuláson, amitől az összes szőrszál tengerként hullámszik, és messzire lebegteti a kecskeszagot.

A *kukeri* maszkok eredeti, szimbolikus jelentését a mai ember már csak találgatja. A leginkább elterjedt magyarázat szerint a maskara megfosztja viselőjét valódi énjétől, természetfeletti lénnyé varázsolja, így képessé válik arra, hogy átjusson a szellemek világába és kapcsolatba lépjen velük. A kolomp hangja pedig tisztít, nem mellesleg hivat teremt élőket és holtakat között. Ha a jelenkori felvonulók ebben már nem is hisznek feltétlenül, azt valószínűleg mindannyian átérzik, hogy a hagyományokon keresztül összekapcsolódhatnak őseikkel, örökölt kultúrájukkal, így pedig teljesebben és boldogabban léphetnek a jövőbe vezető útra.

Szöveg és kép: Trifusz Péter

Surva Fesztivál 2025, Pernik, Bulgária
Fotó: Trifusz Péter

Surva Fesztivál 2025, Pernik, Bulgária
Fotó: Trifusz Péter

Surova Fesztivál 2025, Pernik, Bulgária
Fotó: Trifusz Péter

Benedek Krisztina elismerése

Oklevél a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozatától

Részlet Festő Boglárka, a Gödöllői Damjanich János Általános Iskola igazgatója laudációjából:

„Krisztina harminchét éve tanít, s jelenleg több mint négyszáz gyermeket vezet be hetente a magyar néphagyomány kincsesládájába; baba-mama foglalkozásokon, ovis Zene-Csoda-Várak szakmai vezetőjeként, általános iskolai néptánc- és zeneiskolai népi ének órákon a Gödöllői Damjanich Iskolában és a Frédéric Chopin Zenei Alapfokú Művészeti Iskolában. Ezalatt az idő alatt sok-sok népi énekcsoportot alapított, növendékei országos, sőt nemzetközi népzenei versenyeken is sikeresen szerepeltek, s többen választották hivatásuknak a táncos és énekes művészi pályát. Tizenkét éve rendszeres meghívottja a Müpa gyermekműsorainak; a Cifra Palotában családi *Kerekítő Típentőt* vezet, a *Hetedbét táncházak* énektanítója és mesemondója, a Fesztivál Színház matiné koncertjeinek énekes-mesélője. Találkozhattak már vele a családok a Magyar Zene Házában, nyaranként pedig a Művészetek Világában Kapolcson, a Kalácsa Versudvarban.

Színvonalas és sokrétű pedagógiai és előadóművészeti tevékenységét Gödöllő Kultúrájéért Díjjal és Gödöllő Városerő kitüntetéssel, valamint a Körösfői-Kriesch Aladár Művészeti Alapítvány emléklapjával ismerték el lakhelyén. Nagyon fontos számára a tanulás, folyamatosan képezi magát. Idén szeptembertől ismét a Tánc-

művészeti Egyetem hallgatója, stresszkezelés és kiégésvédelem szakirányú továbbképzési szakon. Krisztina négy gyermek – köztük két táncművész – édesanyja és három kisfiú boldog nagymamája. Hivatástudata és embersége példaértékű, művészetpedagógiai módszerei szellemi örökítésre érdemesek.” ■

Táncházak
a Budapest Parkban 2025
7. évad

1095 Budapest, Fábrián Juli tér 1.

LGT Dalok 05.01.
Cskit Zenekar, Presser Gábor, Karácsony János 'James'
utána
Majálisi Táncház
a csillagos ég alatt
Muzsikát: Tarsoly Zenekar
Lépmester: Berecz István

Aurevoir. 10. születésnap
utána
IV. FolkPark 07.10.
Táncházfesztivál
Muzsikát: Berka Együttes, Szalonka és Bandája, Khamoró Band

Bohemian Betyars x Parno Graszt
utána
Táncház 08.07.
a csillagos ég alatt
Lépmester: Berecz István
A táncházak aznap koncertjegyvel és külön belépővel is látogathatóak.

„Tudod-e édesem...”

A szerelem a központi témája Laposa Julcsi népzenei gyökerű, világzenei szárnyú dalainak

„Tudod-e édesem...” címmel jelent meg 2024-ben Laposa Julcsi Junior Prima Díjas népzeneész, zenei mediátor új albuma, mely gyerekközönség helyett a felnőttekhez szól. Az interjúból kiderül, hogy mennyiben személyes zenei memoárja ez az anyag a leányosság végének és az asszonnyá válásnak, és hogy népi vagy világzenei formáció-e a Laposa Julcsi & the Band zenekar.

Azalai népzene nagykövete – írtuk róla korábban [folkMAGazin 2018/6 13. o.], aki elfeledett népszokásokat tanított vissza a szülőfalujában élő gyerekeknek. Női primása a Zala zenekarnak, világjáró muzsikussal és bölcsész, aki Párizsban a Sorbonne Egyetemen zenei mediátor képzésén arról tanult, hogyan lehet közelebb hozni az emberekhez a népzene. A *NÉPI hang-színek* címmel megjelent, gyerekeknek szóló dalos kifestő-füzet-sorozatának negyedik része a Kaláka közreműködésével készült el. Legutóbb, négy éve [folkMAGazin 2021/3 44. o.] erről a kiadványról beszélgettünk Laposa Julcsival.

*

– Mi történt azóta?

– Azóta munka és magánélet terén is sok fordulat történt az életemben. A Covid-időszak után felhagytam a szabadúszó léttel, lett egy állásom a magyar közigazgatásban, illetve megtaláltam a szerelmet és férjhez mentem, ezzel lezárult egy szakasz. Ezek a változások ihlették ezt a 2024 januárjában megjelent új albumot, mely felnőtteknek szól, de ettől függetlenül továbbra is töretlenül hiszem, hogy sok dolgom van még a gyerekekkel és a pedagógiai tevékenységeim sem szünetelnek.

– Volt szerencsém részt venni egy októberi lemezbemutatón a Fonóban, ahol új oldaladról ismerhetett meg a közönség. Pörgős, energiadús koncert helyett lírai, meghitt hangulatban követhetjük végig a narráción és a dalokon keresztül egy lány történetét. Vajon ki ez a lány?

– Úgy szoktam fogalmazni, hogy körülbelül nyolcvan százalékban én vagyok, az én belső világom. Alapvetően a szerelem a központi téma. Persze az én páromat nem sorozták be katonának és nem vitték háborúba, de nem csak a régi lányoknak jutott ki a gyöttrődésből. A gyűjtésekből láttam, hogy mennyire gazdagon lehet meríteni ebből a témából Kárpát-medence-szerte. A közönséget pörgés helyett most befelé fordulásra hívom. Azáltal, hogy kontextusba helyezem a dalokat, hozzájuk fűzök pár szót, magyarázok, mindenki magára tudja vonatkoztatni ezeket a témákat. Kaptam visszajelzéseket, hogy a résztvevőkben felelevenedtek az emlékeik, milyen is volt, amikor a párjukat megtalálták, milyen öröm, milyen bánat érte őket és a koncert után még hosszan velük maradt ezeknek az emlékeknek a megélése.

Laposa Julcsi,
ifj. Horváth Károly,
Tímár Márton
(fotó: Seres Péter)

– A Kaláka közreműködése az utolsó „NÉPI hang-színek”-ben már kikacsintást jelentett az autentikus népzeneből. Mennyire mozdulnak el a világzene irányába ezek a dalok?

– Fontos leszögezni, hogy alapvetően népdalokról van szó, melyeket átköltöttünk zeneileg pont annyira, amennyire az engem ért hatások ezt előhívták belőlem. Nem véletlen, hogy megszólalok a lemezen szlovákul és szlovénul is, illetve francia zenei hatások is fellelhetőek. Párizsban tanultam, meghatározó szakasza volt ez az életnek. Ljubljanában szintén tanultam, dolgoztam, közöm van a szlovén-magyar népzenei gyűjtésekhez. A férjem pedig felvidéki származású, gyakran szól otthon szlovákul a televízióknak. Ez az album az én szemléletemben világzenei, nem a világnak a zenéje, sokkal inkább az én zeném. Nyelvész, bölcsész, világjáró is vagyok egyben, akit érdekelnek a körülöttem lévő kultúrák.

– Mondhatjuk azt, hogy ez az album számokra egy személyes zenei összegzés?

– Igen. Ezek a dalok három évig kavargtak és értek meg bennem, mindezt úgy, hogy lett egy polgári foglalkozásom és ezzel kevesebb időm lett az elmélyülésre, de talán ez most pont így volt jó. Letettem a fiúk elé az összeállításokat, részben együtt, részben külön-külön átzenésítettük őket.

– Hangszerek tekintetében mennyire maradtál autentikus?

– A dalokban a pianó és a gitár is szerepet kap, ezek Magyarországon nem népi hang-

szerek. A hetes számban, a *Tudod-e édesemben* kivételesen a cajont is becsempésztük, ami véleményem szerint nagyon jól szól.

– Az „Ej a titkos szerelem...” kezdetű dalban pedig nagyot üt együtt a két Julcsi hangja. Milyen gyűjtésből származik ez a gyönyörű népdal?

– Kubinyi Julcsival énekelek. Számomra a zenélés akkor az igazi, ha egy baráti összejövetelhez hasonlít. Mindig is úgy kerestem magam mellé zenészeket, hogy jó kapcsolatban, jó barátságban legyünk egymással, mert én abban hiszek, hogy ez csak így tud jól működni. Fontos volt számomra, hogy ne csak egyedül énekeljek ezen a lemezen és nagyon örülök, hogy Julcsival sikerült ezt összehozni. Sokat dolgoztunk együtt a PajtaKultban és a Fonóban is, részei voltunk egymás hétköznapijainak. Ez a nyolcperces magyar és szlovák összeállítás, melyet közösen éneklünk egy Kassa környéki, magyar-bödi gyűjtésből való.

– Milyen gyűjtésekből merítesz még?

– Egyik kedvencem a *Nem járok én sírva* című zene, amely egy kalotaszegi hajnalinak a feldolgozása. Természetesen zalai anyagok is szerepelnek a dalok között, egyik a *Széles a Mura...* kezdetű népdal franciás feldolgozása, másik a *Szívem szép rúzsja* című dal.

– Nemcsak a zenélés, de a dalok átírása is csapatmunka volt? Kik még a csapattagok?

– A dalok, dalszövegek, összeállítások az én „hozományaim”, a zenei átírásokban sokat segített Karcsi bácsi (ifj. Horváth Ká-

roly népzene), Tímár Marci, Soós Laci, Rezes Gábor. A Laposá Julcsi & the Band formációban a zenésztársaim Nagy Albert, Soós László és Tímár Márton. Karcsi bácsit meghívtuk mint vendégelőadót, illetve vannak még közreműködők a lemezen: Kubinyi Julcsi, Horváth Szilárd, Jobbágy Bence és Rezes Gábor.

– *Zenei mediátorként, népzenezként miért döntöttél úgy, hogy a közigazgatásban kezdészd dolgozni? Hogy érzed, miként fér ez össze a te népművészi éneddel?*

– Mondhatjuk, hogy korábban is mindig több húron játszottam. A művész énem mellett van egy nagyon realista énem. A kultúra és diplomácia mindig is érdekelt, ezért tanultam kultúra menedzsmentet meg idegen nyelveket. Művészként is kulturális diplomáciával foglalkoztam, rengeteg fellépésem volt külföldön, és ez mind a magyar kulturális diplomáciai szerveknek köszönhető. Egyfajta küldetésstudat sarkallt arra, hogy ne csak művészként tegyek a magyar kultúráért, ezért dolgoztam a Kulturális és Innovációs Minisztériumban, most azonban úgy tűnik, megint a művész vonal kereskedik felül bennem, mert amikor Miklósa Erika elhívott a KvintEsszencia Mesteriskolába tanulni, nem tudtam nemet mondani rá, hogy ismét a művészi éneket képezzem tovább. Ez a kettősség mindig ott volt és mindig is ott lesz bennem.

– *Népzene és világzene, gyökerek és szárnyak, kultúrdiplomata és népművész – mit hozhat a jövő, milyen terveket dédelgessz még?*

– A gyerekek nevelésébe, az ő szemléletük alakításába vetett hitem a legerősebb. 2025-ben mindenképp az az egyik legnagyobb álalom és tervem, hogy meg tudjak szólítani pedagógusokat is és minél szélesebb körben átadhassam az általam kidolgozott *NÉ-PI hang-színek* módszertant.

– *Engedj meg, kérlek, a végére egy játékos kérdést: mi az első gondolatod, ha azt hallod, hogy „kicsiny falum ott születtem én”?*

– Tekenye, egyértelműen a zalai szülőfalum, az én kis falum **Tekenye**, vastag betűvel kiemelve.

– *Esetleg második gondolatként átfut olyasmi a fejedben, hogy csak magyar nótát ne?*

– Második gondolatként az a mulató hangulat villan be, ahogy a tekenyei bálokön táncolunk. Én szeretem a magyar nótákat, ebben nőttem fel. Az én falum népzene tekintetében nem egy hagyományörző falu, de a maga nemében még őrzi a hagyományait egy-egy népszokásban, gasztronómiában. Hagyomány az is, hogy magyar nótákat énekelünk a szüreti felvonulásokon a harmonikással. Szerves része ez a falu közösségi életének.

Kertész Dalma

KITÜNTETÉSEK 2025. MÁRCIUS 15-ÉN

KOSSUTH-DÍJ

Balogh Kálmán cimbalomművész
Kelemen László zeneszerző, folklorista
Petrás Mária keramikus, népdalénekes

LISZT FERENC-DÍJ

Pál Eszter, a Magyar Állami Népi Együttes énekes szólistája

MAGYARORSZÁG KIVÁLÓ MŰVÉSZE

Bubnó Tamás, a Szent Efrém Férfikar művészeti vezetője

MAGYARORSZÁG ÉRDEMES MŰVÉSZE

Juhász Zsolt, a Duna Művészegyüttes művészeti vezetője

JÁSZAI MARI-DÍJ

Novák Péter színművész, előadóművész

HARANGOZÓ GYULA-DÍJ

Paput Júlia, a Magyar Nemzeti Táncegyüttes tánckarvezetője

MÁRAI SÁNDOR-DÍJ

Simó Márton író, költő, újságíró, szerkesztő, műfordító

MAGYAR ARANY ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Fónad István fa- és kúrtfaragó népi iparművész
Pál Miklósné, a Békés Megyei Népművészeti Egyesület elnöke
Perger Katalin, a Népajzi Múzeum nyugalmazott főrestaurátora
Sárdi János képfestő népi iparművész
Vincze Andrea, a Duna Karnevál igazgatója

MAGYAR EZÜST ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Galát Péter táncművész, néptáncpedagógus
Kádár Manni népi kézműves alkotó, mézeskalács-készítő mester,
Kulcsárné Csejtei Marianna népdalkör-vezető
Rózsa Ibolya népzene, helytörténet-kutató, kulturális menedzser
Schusztek Tiborné, a Békés M. Népművészeti Egy. gazdasági vezetője

MAGYAR BRONZ ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Szabó András népzene-tanár, népi előadóművész, brácsás

Sebestyén Márta: „Fúvom az éneketem...”

Magyar Zene Háza, 2025. április 27.

A világszerte ismert Kossuth-, Liszt- és UNESCO-díjas előadóművész, **Sebestyén Márta** öt évtizede képviseli a magyar népzenei hagyományokat, amelyek iránti elkötelezettsége nemcsak Magyarországon, hanem világszerte is ismertté tette őt. A hagyományos népzenei elemeket sajátos, különleges hangzású előadásmódjával szolgáltatta meg, ezzel is hozzájárulva a magyar zenei kultúra nemzetközi elismertségéhez. A Bartók Béla és Kodály Zoltán által teremtett zenei örökség, fontos alapot képez munkásságában. A két zeneszerző szemlélete, amelyek a népzene gyűjtésére és autentikus bemutatására építenek, meghatározó hatással vannak előadásaira. Ő nemcsak a népzenei hagyományokat őrizte meg, hanem e hagyományok új formákban való színvonalon megjelenítésével egyedi stílust teremtett.

„Fúvom az éneketem...” című koncertjén gazdag és sokrétű zenei anyagot mutat be, egyaránt merítve világi és egyházi dallamokból. Az előadásban egyaránt jelen vannak a szájhagyományból és írott forrásokból származó dalok, mindkettő tükrözve a magyar zenei örökséget. A koncert egy időutazás, amelyben az előadók elkalauzolják a közönséget a kódexek világából a XX. század lírájáiig. Ebben az időutazásban Sebestyén Márta segítségére lesz többek között, a régizene nagyszónya, a Liszt-díjas **Andrejszki Judit**, továbbá a népzene jeles képviselői is: **Havasréti Pál** nagybőgőn, **Székely Levente** hegedűn, **Árendás Péter** brácsán, **iff. Szerényi Béla** tekerőlantonon, valamint **Szabó Dániel** cimbalmon.

Arany Piroska: Kendőmesék

Magyar Kultúra Kiadó, Győr, 2008

TEMLOMI KENDŐ

Az úgy volt szokásban a mi templomunkban, hogy az asszonyok, lányok, a szószéktől balra, a férfinép jobbra foglalt helyet. Így aztán éppen szemben ültek egymással a nők és a férfiak a vasárnapi istentiszteleten.

Nem rossz beosztás azoknak, akik egész héten ritkán és rövid időre láthatják egymást, de ilyenkor feltűnés nélkül megtehetik. A Margitoknak vagy a Juliskáknak csak egy kicsit kell oldalra kihajolnia, és már láthatják is a Bertiket vagy a Jósákat. Ágnes is így szemelte ki magának Áront, az ő urát.

A pap egészen átlényegül, szinte megittasul saját szavaitól. Nem olyan rég maradt özvegyen. A felesége, két növendék fiúcska anyja egyszer csak belázasodott, ágyának esett. Megtiltotta, hogy a doktort lehívják, máskor is volt már ő beteg, majd jobban lesz.

Hát nem úgy lett. Elvitte a tüdőgyulladás. Csepp kis halovány asszony, itt hagyta a két kisfiát, meg a tiszteletes urat.

A szélen ülő Ágnes azt gondolja magában a papról, hogy:

– Búsulhat már a felesége után. Vajha lesz-e, aki olyan szép vasalt ingekbe járattja, még hétköznapiokon is?

Bár a piacra menet azt is hallotta Szabóné komától, hogy nem olyan fontos az a vasalás, mert már másképpen vigasztalódik a mi papunk:

– Olyan ő is, mint a többi férfi, nem férnek a bőrükben...

– Na ne már! Tán csak nem látott valamit? Kitől hallotta?

Erre már Szabóné, csak sietve elkosarozott azzal, hogy:

– Ne szólj szám...

A bogarat, azt otthagya a fülében. Kicsit restelkedve gondolja, hogy sok minden elképzelhető, amilyen jó kiállítás ez a tiszteletes. Aztán most, csak néz fölfelé a szószékre, ahol szól a tanítás szigorú menete. Nagyon helyesen teszi, hogy szigorú, bólogat Ágnes. Bár, ahogy ő is átpillog a „túlfélre”, mintha azt látná, hogy nem figyel mindenki. Lám, férjeura úgy elszégyellé magát a dörgedelmeiktől, hogy büntudatában elszundított egy csöppet. Vagy csak tetteti magát, így színleli az áhítatot.

Hiába presbiter, nem bír odafigyelni? Most kéne oldalba bökní:

– Ne most aludjon el, hallja-e!

Hej, életrevaló ember ez az ő ura! Amúgy rendes, becsületes, de a huncutságra, min-

dig is kapható volt. Sokszor neki, Ágnesnek kellett elsimítani az emiatti félreértéseket. De ő mindig csak védte, pártját fogta. Az ő ura! Tízévi házasság alatt is nagy hűséggel tartott ki mellette Ágnes, mert ha így rendelkezte a sors, azt megmásítani? Azt nem lehet, pedig tudja a csuda, hamar elmúlik az a híres nagy szerelem. Vagy csak neki nem jut az eszébe sohasem? De ott az a sok munka. Az igyekezet, hogy mindent elvégezzen. A „helytelenkedésre” való kelleltlenséget is a fáradságra fogja.

– Jaj, Istenem, de elkalandoztam, nem illő dolgokon jár az eszem.

Attól való féltében, hogy más is észreveszi az ő haszontalan bóbiskoló pártját, vizsla szemmel kezdte figyelni a népeket: kiről mit lehetne elraktározni olyan időkre, amikor nem árt elővenni a nyelv fullánkjait, leginkább ugye, csakis önvédelemből. Az ember sohasem lehet elég óvatos. Tele van a világ ellenséggel.

Meg fejrevaló kendőkkel. Így hátulról nézve csupán kendőkből áll az asszonyok sora. Szép, szekrényben őrzött, ünneplő keszkenők. Kasmír, selyem, rózsás, egyszín, kinek milyen illik, kinek mire telik.

De az a brokát? Vagy tán inkább tafota? Halvány ibolyaszín. Szövése, a lilának annyiféle árnyalatát villantja fel minden mocanatra, hogy a szemet minduntalan odavonzza. Ez hogy kerül ide? Ilyen kendője csak annak van, akinek telik rá. Nincs is másnak, csak neki, Ágnesnek, meg a tiszteletes asszonynak.

Volt persze. Akkor kapta ő is mátkaságuk idején, amikor szegény Zsuzsika, a tiszteletesné. Jó barát nők voltak ők lánykorukban. Debrecenből vették, együtt választották Kontseknél a Piac után.

Valaki más hordja! Kié lett?

Olyan indulatot érzett az ártatlan megholt asszony miatti sajnálatában, hogy alig várta az istentisztelet végét. Csapongva jártak a gondolatai. Kinek adhatta oda ez a pap, a felesége legszebb kendőjét? Ilyen hamarosan? Még az egy év se telt el. És ki az, aki hordani meri? Izgalmában oda-oda vilan a szeme az urára. Intene neki, hogy csak már nézzen oda ő is. De az, csak ül, mint egy bálvány, a szeme is csak résnyre van nyitva, úgy elmerül az áhítatban, se hall, se lát. Vagy aludna? Vagy talán ő is épp azt nézi, aki a kendőt bitorolja? Neki is feltűnt volna?

Ennek utána kell járni, de mentül hamarabb ám! Éppen felállnak a hívek: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben...”.

Hát akkor, a magas karcsú termetéről ismer rá Ágnes a lila kendősre: az is özvegy-asszony. Az a, a Máli.

Kocsmárosné, a falu túlsó végén. Hát ennek adta ez a pap? Erről beszélt Szabóné?

Majdnem megszédül a felismeréstől. Az ő jó barátnéja kendője ezen? Jaj, kedves jó Zsuzsika, ezt azért mégse kellett volna, így megbántani téged halóporodban.

Ágnes a templom előtt áll. Vár. Erősen gondolkodik, hogyan adja tudtára ennek a cemenének, hogy mit tart róla. Amikor egyvonalba érnek, foghegyről azt találja odavetni Málinak, hogy:

– Szép a keszkenőd, Málcsi. Ezért te más adtál, nem bort. De vajon kinek?

De a vendéglősné egy csöppet sem jön zavarba:

– Nem tudsz te semmit, Ágni. Megy ez így is, úgy is. Akit otthon éheztetnek, ott lakik jól, ahol megkínálják. Osztán, lelkem, ki így hálás, ki úgy...

Nem mondott többet, hanem úgy ment tovább, mint akinek nincs semmi szégyenleni valója. Ringott a dereka, ragyogott a kendője.

Ágnes meg észre se vette, hogy egyszerre csak egyedül maradt a templom előtt. Még az ura is ott lépked már, ni, a Tóth szomszédossal. Ágnesnek úgy kell a lépteit megszapraznia, hogy utolérje őket.

Elkezdene, hogy így meg úgy, mégis csak borzasztó, amit most megtudott, de a két ember az most arról beszél, hogy mikor és hogyan kellene elkezdene a tavaszi munkálatokat azon a partoldalon, ahonnan nem könnyű a szénát lehordani. Ilyenkor nem lehet a szót megakasztani csak úgy, asszony módra. Majd otthon.

Igen ám, de addig nincs nyugsága, míg azt a kendőt elő nem keresi, amelyikről beszélni akar. Odaszalad a szekrényhez, ahol abroszok, törölkök, törölközők, ágyhuzatok, a legszebb damasztok, levendulaillatban várják azokat az ünnepi alkalmakat, amikor előveszik őket. Itt vannak a kendők is. Megkímélve, rendbe rakva: kasmír, delén, muszlin, selyem. Itt a diószín téli, a temetésre való, fekete csipkekendője. Izgatottan emelgeti egyiket a másik után.

Hol van az ibolyaszín? Nem találja. Le rántja a kendőket a földre, odaül közéjük.

Szétrázza, dobálja: ez se az, ez se az.
Elgyöngül a sejtéstől, csak nem...? Jaj,
nem a tiszteletes, más itt a ludas!

Az ura utána jön:

– Hát már sose eszünk? Te meg mit csinálsz itt a földön?

Ágnes elfúlva:

– A mátkakendőm... nem lelem.

– Minek az neked most? Inkább adjad a levest.

Ágnes feláll, reszket a lába.

Ebéd közben egyet se szól, úgy meg van rémülve a gyanújától.

Elmosogat, közben az ura őt nézi, míg elszív egy cigarettát. Ágnes egyszerre csak azt érzi, hogy az ura átöleli:

– Na gyere, szundítsunk egy vasárnap délutánit.

– Menjen a... majd megmondom hová! Fényes nappal mikén jár az esze? Hagyjon nekem békét!

– Ja, ha nem, hát nem. Elmegyek a kocsmába, megnézem a kuglizókat.

Ágnes utána néz. Milyen könnyen letett róla, kérlelhetett volna még, gondolta magában, és szívében keserűséggel látja, amint lépked az ura. Könnyedén, lezseren. Lehet, hogy nem is bűnös? Vagy éppen azért?

Azon gondolkodik, amit Máli mondott... akit otthon nem kényeztetnek... Most mit csináljon? Erről senkivel nem beszélhet. Ki-

nek is mondaná el? Önmagát, az urát hozza hírbe? Sírna, ha merne, de míg nem siratja, addig nem lesz igaz...

Magakínzó sietséggel megy be a szobába, ahol még a földön a sok szétszórt kendő. Valami ostoba reménnyel, hogy egyszer csak kikerül közülük az a lila is, rakja rendbe őket. Egyedül mászkál a házban. Azt se tudja, miért tér vissza újra meg újra a szekrény elé, miért nyitogatja az ajtaját. Azért, hogy ismét szíven üsse a rémület, nincs, nincs ott a kendő. És, ha valaki ellopta? Ki is járt itt „olyan”, akinek éppen ez kellett... és tudja, hogy senki.

Egész vasárnap délután így telik el. Bees-teledik. Áron? Sehol. Eddig nézi a kuglizókat?

Megágyaz, bár nem álmos. Forgolódva próbál belekapaszkodni egy hazug gondolatba, mondjuk, hogy holnap reggel ott lesz mégis a kendő, lecsúsztatva, összegyűrődve az alsó polcon, ahol még eddig nem kereste. Már érzi is az örömet, mégse Máli viseli, meglett, meglett! Addig kapaszkodik a tudott ámításba, míg elalszik. Áron mikor jött vissza? Volt rá gondja, hogy Ágnes ne vegye észre.

A nyugtalan álom hamar elszáll. Még alig pirkad, Ágnes máris indul át a másik szobába. Nyitja a szekrényt, hogy megvallassa az alsó polcot is, ahogy az este elképzelte. Ko-

rán van még, alig dereng, lámpát se gyújtott, mégis szédülve látja, ott a kendő! Nem ám alul. A többi tetején díszeleg, mintha soha el se tűnt volna közülük, ott fénylik a mátkakendő.

Kirántja, nézegeti, utálkozva megszagolja, szétteríti, két ujjal fogva eltartja magától.

A bizonyosság hangján súgja neki:

– Téged, hazahoztak.

Indulatosan ránt egyet rajta, hogy hasadjon. Hasad is. Akkor minden csalódását beleadva, csíkokra szaggatja.

Még most kél a nap, de kint már hangoznak a jószágok. A virágoskert kerítéséig jönnek, kárlnak a tyúkok, hápognak a kacsák. Ágnes a sallangosra tépett kendővel kimegy az udvarra. Nem teszi le, kezében tartva keresi meg azt a kotlóst, amelyiket el akar ültetni.

A lila csíkokból pányvát formálva, oda-köti a kotlóst a kiskert kerítéséhez, hogy el ne csavarogjon, míg elkészíti a fészket.

A kotló rángatja a lábát, méltatlankodva kodácsol, szabadulni akar.

Lila kötelékén megcsillan a reggeli fény.

Áron áll ki a ház elé, ásít, nyújtózik. Nézi a kotlót, nézi, nagyot nevet, túlzottan harsogót:

– Na, erre kellett a mátkakendő?

– Erre – feleli Ágnes csendesen, – ide való, nem a templomba. ■

A Zeneakadémia címzetes egyetemi tanára lett Eredics Gábor

A Kossuth-díjas népzeneész, az MMA tagja az első Professzori Szalonon vette át a kitüntető elismerést. A hagyományteremtő céllal, első alkalommal hétfőn megszervezett találkón Dr. Kutnyánszky Csaba rektori feladatokat ellátó oktatási rektorhelyettes méltatta Eredics Gábor, a Népzene Tanszék adjunktusa, a nemzetközileg is elismert Vujicsics Együttes alapító tagja pályafutását, tevékenységét, és átnyújtotta a címzetes egyetemi tanári oklevelet, amelyet az egyetem szenátusának döntése értelmében kapott meg a kitüntetett. (Forrás: lfze.hu, 2025. január 28.)

Akusztikus, autentikus

A táncház napja

Zeneakadémia – Nagyterem

2025. május 3., 19.30

A Táncház Napját hagyományosan az első magyarországi táncház évfordulóján rendezik meg országsszerte. Több mint öt évtizeddel ezelőtt volt az az első kísérleti táncház városi környezetben, Budapesten, amely egy mozgalmat indított el. Ez később táncházmozgalom néven vált ismertté az egész világon, majd a táncház módszert az UNESCO 2011-ben felvette a legjobb megőrzési gyakorlatok regiszterébe. A népzenei koncert egy országos rendezvénysorozat része, amelyet 2022 óta közösen rendez meg a Zeneakadémia és a Hagyományok Háza. A műsor koncepciója ezúttal új módszerrel valósul meg: a Népzene Tanszék hallgatói és oktatói pályázat keretében oszthatják meg elképzeléseiket, amelyekből a legjobbak szólalnak meg a színpadon. A kreatív ötleteket 2025-ben a Zeneakadémia alapításának 150. jubileuma és a Hagyományok Házával kialakult szoros szakmai együttműködés keretezi.

Közreműködnek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének hallgatói és oktatói.

„Száll az Isten házadra”

Varga Zoltán koreográfus portréműsora

Varga Zoltán koreográfust nyolcvanadik születésnapja és pályájának hatvanadik jubileuma alkalmából kiemelkedő alkotásaiból ízelítőt adó ünnepi műsorral köszöntötték tanítványai, barátai és a szép számú szakmai közönség körében 2024. november 24-én a Hagyományok Házában. A rendezvényen közreműködött a Fix-Stimm zenekar Dulai Zoltán primás vezetésével, valamint Enyedi Ágnes és Heinczinger Miklós. Az ünnepeltet Eredics Gábor népzénesz, a Vujicsics együttes alapító tagja méltatta.

Varga Zoltán még diákként, műszaki egyetemi tanulmányai mellett lett 1964-től a Bartók Béla Táncegyüttes tagja, ahol többek között Timár Sándor és Vásárhelyi László tanítványa, később asszisztens volt. Itt indult alkotói pályafutása is, a Bartók mellett több táncegyüttesnek készített koreográfiákat, és külföldön is jelentős sikereket ért el. 1992-ben, amikor a Magyar Állami Népi Együttes tánckarával megnyerte a Magyar Televízió Rábai Miklós koreográfus-versenyét, egy ország megismerte a nevét. 1993-ban dolgozta ki a Fóti Népművészeti Szakközépiskola szakmai programját, és 1997-ig az intézet szakképzésvezető tanára volt. 1999-ben feleségével, Lőrincz Beátával együtt alapította meg Solymáron a Cédrus Táncegyüttest, illetve a Műhely Alapfokú Művészetoktatási Intézményt.

Az est során bemutatott, Varga Zoltán pályafutásának mérföldköveit jelentő alkotások ihletője a Kárpát-medence sokszínű néptánc hagyománya. A Bartók együttesben először táncosként, a saját testén észlelte és járta ki a „timári iskolát”. Ebből a műhelyből kinőve maga is fontosnak tartotta a személyes gyűjtést, kutatásokat. Rendszeres gyűjtőmunkát végzett Martin György szakmai útmutatásával a Felső-Tisza-vidéken, Erdélyben Széken, Kalotaszegen, Kutasföldön, Gyimesben, valamint Felvidéken Zoboralján és Gömörben. 1981-től tíz éven át a Bartók Béla Táncegyüttes művészeti vezetőjeként dolgozott, itt készültek azok a koreográfiák, amelyek a Timár, Novák, Györgyfalvy, Kricskovics generáció után következő korosztály, a harmadik koreográfusnemzedék meghatározó alakjává teszik. Elsősorban az eredeti néptánc hagyomány hű színpadra állí-

Varga Zoltán: Szegényes – fotó: Simon Attila

tásával hívta fel magára a figyelmet. Pályatársaival, Zsuráfszky Zoltánnal és Farkas Zoltán „Batyú”-val együtt „a három Zoltánként” emlegetett koreográfusok az autentikus irányzat egyik legfőbb képviselői. Az ő munkáik vérátömlesztést és felfrissülést jelentettek a hetvenes-nyolcvanas évek színpadi adaptációi között, amelyekből az egész néptáncmozgalom gazdagon profitált.

Az est során a kiváló stílusérzékkel színpadra állított koreográfiák előadói azok a felkészült, érett tudású együttesek voltak, amelyek a táncpedagógiai, alkotói munka részesei lehettek éveken keresztül: a Bartók Béla Táncegyüttes táncosai, a solymári Cédrus Táncegyüttes, a körmenyi Béri Balogh Ádám Táncegyüttes, a Fóti Népművészeti Szakgimnázium és Gimnázium táncosai, valamint a Timár Sándor szellemi örökségét képviselő Timár Együttes.

Kiemelkedő alkotásai közül hetet láthattunk ezen az estén. Halmos Béla zenéjére 1977-ben készült *Szegényes* a Küküllő mente táncából nyújt ízelítőt. A Bartók együttes számára Varga Zoltán saját

Varga Zoltán: Héjsza

Varga Zoltán: Keménytelki táncok

kutasföldi gyűjtései alapján tanította, s tette lélekben is hozzáférhetővé ezt a táncanyagot. A Martin György előtt tisztelgő koreográfia táncanyaga a Maros-Küküllő vidékéről származik, ahová a szerző Martin biztatására utazott, és aki személyes tanácsaival az alkotói folyamatot is végigkísérte. A koreográfiában meghatározó szerepet kapott a könnyed humorral fűszerezett férfitánc. Hat férfi – a Hagyományok Házában hat tiszteletre méltó táncos nagyjágyú – oldott, kedves, kissé bumfordi táncával indul a kompozíció. A régi stílusú férfitáncoktól a lassú és friss forgó páros táncokig fokozatosan építkezik és rétegződik a koreográfia. A középső nagy táncari rész sodró lendületű, de a valódi bravúr a „hatok” szerepeltetése. Mindvégig jelen vannak, kevésbé koreográfiai, mint inkább hangulatteremtő feladattal, ugyanakkor a végpontokon hangsúlyosan, hiszen miniatűr szólóikkal indul és zárul a darab.

Varga Zoltán művészetében fontos elem a gondosan válogatott és szerkesztett zene (a zenei munkatársak névsora is sokatmondó), az énekelt szöveg pontos és érzelmileg, hangulatilag motivált koreográfiába illesztése. A kompozíciókba választott dalok nemcsak melódiájukban ritka szépségű variánsok, hanem a dalszövegek is szinte kivétel nélkül a népköltészet gyöngyszemei. Így van ez a *Zempléni karikázó* esetében is, mely több mint négy évtizede az együttesek kedves tánca. Ezen az estén a Cédrus Táncegyüttes és egykori bartókosok lendületes, nagy, közös körré fogódzásában láthattuk.

A Halmos Béla zenéjére készült *Héjsza*, és a Virágvölgyi Márta összeállította *Keménytelki táncok* szintén Varga Zoltán legendás, vitalitásukról híres koreográfiai közé tartoznak. A gymesi, illetve Maros menti román táncokra épülő koreográfiákban már túllepített mély anyagismeretének egyszerű felmondásán. Kompozícióiban megjelennek az egyedibb karakterek, a finom humor (a *Keménytelki* esetében), illetve a feszültség, kapcsolódás, az egyéniség és a közösség, férfi és nő, szólisztikus és körtánc közötti feszültségek a *Héjsza* esetében.

Varga Zoltán könnyű kézzel, természetesen nyúl a költészethez, ha az alkotói invenció úgy kívánja. Az eredeti néptáncagyományból úgy lép tovább, hogy nem bontja felismerhetetlenné, de mon-

Varga Zoltán: *Regölés*

danivalója szolgálatába állítja, és megőrzi a tánc, a zene és a költészet szerves kapcsolatát. Az énekelt vers is sajátos műfaj, táncba fogalmazása pedig külön fogékonyságot kíván. Finom arányérzék kell ahhoz, hogy a tartalom és a forma egysége megvalósulhasson, hogy az eredeti alkotás koherenciája ne sérüljön, hogy a zenéhez és a szöveghez hű maradjon, vagy egészen egyéni értelmezést adjon, hogy a mozdulatok által megszólaljon.

Az est során Babits Mihály *Turáni induló* című versének Heinczinger Miklós által megzenésített változatára készített művét mutatták be a főtáncosok. A táltos dobok testet-lelket megremegtető hangjára büszke, zabolátlan, soha meg nem álló férfitáncokat láthattunk a sok csodát megélt, és azt közvetíteni is képes koreográfustól és lelkes, szilaj fiataloktól.

A hetvenes évek második felében József Attila *Én, ki emberként* című versére, Sebő Ferenc zenéjére készült *Skandálás* délszláv táncfantázia. A balkáni ritmusok, táncfüzerek derűs és feszes látványhatása mellett fontos a szöveg és a zene egysége is. A mű annak a hetvenes években induló koreográfiai vonulatnak az életteli, könnyed folytatása, amelyet Timár Sándor indított el a Nagy László versre készített *Táncbéli táncszók* című koreográfiájával.

Az estet a téli (karácsonyi) ünnepekörhöz fűződő nagyhírű *Regölés* című koreográfia zárta, melyben szintén erőteljes a zene, a szöveg a tánc és a téma egységének koncentrációja. Varga Zoltán sajátos kompozíciós módszerének egyik legkitűnőbb példája ez az egyszerre sodró lendületű, de szertartáselemeket is hordozó alkotás. Az eredendően profán hangulatú, szakrális és pogány emlékeket egybesodró szokásban is igyekszik megragadni a feszültséget hordozó drámai mozzanatokot és a szent pillanatokot, és törekszik azok felmutására.

Az est zárásaként Heinczinger Miklós köszöntőjét hallhattuk, Kárpáti Tibor *Gyöngyöt az embernek* című titokzatosan gyönyörű versére készült alkotását. Olyan dallamvilágot varázsolt a vers köré, amely minden ott lévő ember lelkéig hatolt, ugyanakkor tapintható párhuzamot vont az est során látott ősit, égít, újat és régít egyaránt felmutató alkotásokkal.

Varga Zoltán hat évtizede konok következetességgel járja a maga útját. Színpadi kompozícióiban mellőzi a harsány színeket és hangulatokat, sokkal inkább érzékeny, lírai és gondolati. Nem tülekszik az előtérbe, az archív anyag elé, mindig finoman fogalmaz, de művei mégis fontos személyes állásfoglalások. Szép, ha valaki megtanul anyanyelvi szinten táncolni, de az igazi művészet abban áll, amikor a színpadon költészet (akár táncköltészet) születik, és a nézőt olyan érzések fogják el, amelyek szavakkal alig megragadhatók. Ezen az estén így volt, és reméljük, hogy Varga Zoltán még hosszú évekig bőkezűen szórja minden nyitott szívű embernek azt a szépséget, melyet a néphagyomány végtelen és tiszta forrásából merített!

M. Nagy Emese

(a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa)

Varga Zoltán: *Skandálás*

Barsi Csaba – Simándi László: „Pitykétől a divatbemutatóig”

A pitykekutató tíz évének tapasztalatai

2015 januárjában egy duplatornyos, dupla galléros, metszett kiskunsági ezüst pitykegombokból álló tárgycsoportot indította el azt a módszeres kutatást, melynek segítségével válaszokat kerestünk arra, hogy kik, hol és hogyan használtak ilyen típusú, ékszernek minősülő viseletkiegészítőket. A kevés eredménnyel kecsegtető kutatási téma, mely sokak számára furcsa, értelmezhetetlen és „későn elkezdett” volt, hamar bebizonyította, hogy van létjogosultsága, hiszen szinte Magyarország minden tájegységét, sőt a határokon túlra került magyar területeket is érinti.

Mind időtávlatban jelentős korokat köt össze, mind földrajzilag izgalmas tagoltságokat, egyediségeket mutat, és a népviseletek mellett talán a régebbi korok történelmi férfi viseleteire is több figyelmet irányít.

A kutatás elején a szakkönyvek, a viseletekkel és ékszerekkel foglalkozó szakemberek (Ratkó Lujza, Flórián Mária, Baloghné Horváth Terézia, Tompos Lilla) adtak útmutatást, segítséget az elinduláshoz. Aztán következtek a közgyűjteményekben történő kutatások és a magánszemélyeknél található kollektívák vizsgálata, illetve a magánszemélyek ismereteinek ösz-

szefésülése, rendszerezése. Ebben az időben kapcsolódott össze Simándi László etnográfus és Barsi Csaba gyűjteménykezelő célkitűzése és szándéka, hogy ezek a kissé elfeledett, elhanyagolt tárgyak visszakapják méltó helyüket, presztízsüket, mind szakmai, mind hagyományörző körökben. Elmondhatjuk, hogy az elmúlt tíz év munkálkodása jelentős eredményeket hozott. A kutatás során kiderült, hogy a téma egyetemes. A világon szinte minden nép öltözetén megjelennek olyan fémből készült, üreges és füles gombok, amelyeket mi, magyarok pitykegomboknak nevezünk.

Néprajzi Múzeum F 46993
Fanto Bernát: Házaspár
Készítés ideje: 1910 körül
Készítés helye: Kecskemét | Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.
ff., üvegnegatív, 13x18 cm

Kezdetben megnevezítette az adatgyűjtést az a kérdés, hogy a pityke kifejezés, illetve a pitykegomb szavunk milyen tárgyra értelmezhető, használható. Ezzel kapcsolatban voltak apróbb viták, és máig maradtak félreértések, de reméljük, idővel ezeket is sikerül tisztázni! Azzal is korán szembesültünk, hogy a különböző tudományterületek is eltérően használják a pityke megnevezést, és a köznyelvben is több értelmezése van. Számkra a néprajztudomány és a népművészet volt a kiindulási pont, ezért ennek megfelelően adtuk meg a válasszainkat, rendeztük gondolatainkat a témával kapcsolatban.

A kutatás a mi esetünkben is az adatgyűjtéssel indult, mint az általában ilyenkor lenni szokott. Pitykegomb típusokat gyűjtöttünk – tárgyakat, fotókat, ábrázolásokat vagy akár írott forrásokat –, amelyek a hagyományos magyar viseleteken, öltözötteken megjelentek. Természetesen a női és a férfi öltözeteket egyaránt vizsgáltuk, de azt tapasztaltuk, hogy a férfiak ruházatán gyakrabban, nagyobb mennyiségben és változatosabb formában találunk pitykegombokat. A paraszti viseletek foglalkoztattak bennünket leginkább, de elkerülhetetlen volt, hogy az egyenruhák, a magasabb társadalmi rétegeket képviselők, a speciális foglalkozást végzők, vagy a szűkebb közösségekhez tartozó személyek pitykés öltözetei is mind vizsgáldásunk fókuszába kerüljenek.

Ahhoz, hogy a típusokat a lehető legjobban megismerjük, és később rendszerezni tudjuk, a különböző tájegységek magán- és közgyűjteményekben fellelhető pitykéit nagyon jó minőségben két profi fényképpel (Kiss Tanne István, Baranczó Benedek) lefotóztattuk.

Az elmúlt tíz év alatt közel húsz múzeum gazdag anyagát sikerült megismerni és legalább kétszer annyi magánszemély tárgyait megörökíteni és a hozzájuk kapcsolódó története-

it rögzíteni. Közülük a legjelentősebbek: Kripcsai-Szabó József, Varga Miklós, Simándi László, Hámori Sándor, Molnár Zsolt, Pavuk László, Appelszoffer János, Bujanovics Eduárd, Sáfrán Balázs, Mahovics Tamás, Bese Botond, Szabó Szilárd, Gyönyörű Zsigmond, Rózsa Péter.

Eközben olyan szakemberekkel is sikerült kapcsolatba kerülnünk, akik tevékenységének része a pitykegombkészítés is: Csanádi Tibor, Rácz Erika, Orbán László, Daru Mihály, Kevi-Farkas Zsolt, Kovács Levente, Füttyi Péter. Az ő segítségükkel sikerült a pitykegombok készítésének menetét, technikai fogásait is megismerni, ami még közelebb vitt minket a tárgy-típus alaposabb megismeréséhez.

Barsi Csaba óriási segítséget kapott a kutatómunkában azáltal, hogy a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa lehetett 2019–2022 között. Ez nagy lendületet adott a kutatás folytatásá-

nak és az eredmények népszerűsítésének. Az ösztöndíjas évek alatt születtek meg azok az internetes felületek, melyeken ma is megtalálható a témával kapcsolatban sok-sok információ: a „Magyar pitykegombok” blog oldal, az azonos nevű Facebook oldal, a Pinterest- és Instagram felületek, a YouTube-on közzétett ismeretterjesztő filmek és Barsi Csabának az MMA honlapján lévő saját ösztöndíjas oldala.

Ezekben az években kaptak bemutatást a pitykés karakterek, és szaporodtak meg a pitykegombokkal kapcsolatos előadások is.

Természetesen a pitykegombokat nem lehet vizsgálni a használati módjuk nélkül! Így idővel a pitykeformák, díszítmények és anyagok különbözőségének vizsgálata mellett a viseleteken való megjelenésüknek elemzése került egyre inkább előtérbe. Ehhez bőséges forrásanyagot szolgáltatnak az eredeti viseletdarabok, az archív fotók és írott források.

A pityke kutatás eredményeinek népszerűsítése magával hozta, hogy a mai pitykeviselők kapcsolatot kerestek velünk, kérdéseket tettek fel, tanácsokat kértek. A kérdések között a leggyakoribbak, hogy hány darab pitykét kell használni egy ruhadarabon, és milyen típusú, milyen méretű pityke illik egy adott személyhez. A válaszok mindig összetettek, de leegyszerűsítve elmondhatjuk, hogy három darabtól akár száz darabig mindenféle variáció előfordult, a különböző pityketípusokat pedig tájegységekhez és társadalmi-anyagi helyzetekhez lehet igazítani, valamint a méreteket is hasonlóan érdemes értelmezni, rekonstruálás esetén kiválasztani.

A pitykés viseletek vizsgálatával egy újabb terület nyílt meg előttünk. A pitykegombok és viselőik segítségével pitykés „divatbemutatókat” szervezünk. Nem csak a téma jó népszerűsítési lehetőségei lettek az ilyen események, hanem arra is lehetőséget adnak, hogy a hagyományok éltetése mellett a pitykés öltözetek mai korba való beillesztéséről is szót ejtsünk.

A jövőre nézve természetesen még sok tervünk és ötletünk van a kutatás, a feldolgozás és a népszerűsítés terén is, de azt talán már elmondhatjuk, hogy az elmúlt tíz év munkájának eredményeképpen sikerült ráirányítanunk a figyelmet egy igazán izgalmas tárgy típusra, viseleti elemre: a pitykegombra. ■

- 1 Szirmos-csecses pitykék – fotó: Kiss Tanne István
- 2 Filigrán pitykék – fotó: Kiss Tanne István
- 3 Duplatornyos, dupla galléros, metszett, kiskunsági ezüst pitykegombok – fotó: Kiss Tanne István
- 4 Divatbemutató – fotó: Grúz Bence
- 5 Szabó Szilárd – fotó: Kiss Tanne István
- 6 Appelszoffer János – fotó: Kiss Tanne István
- 7 Sáfrán Balázs – fotó: Baranczó Benedek
- 8 Simándi László – fotó: Kiss Tanne István
- 9 Kripcsai-Szabó József – fotó: Kiss Tanne István

Ceranko Istvánné Mihók Margit, magyarbódi hagyományörző élete – I. rész

1931. január 2-án született Magyarbődön, s ott is járt nyolcosztályos általános iskolába, ahol kitűnően helyt állt. A számtanban jeleskedett leginkább, azt kedvelte a legjobban. A nyolcadik osztály után tanítók érkeztek Pozsonyból, hogy felmérjék, kik azok a diákok, akiknek érdemes a pozsonyi főiskolán továbbtanulni. Egy fiút és két lányt – köztük Margit nénit – szólítottak meg. Sajnos, ő nem tudott Pozsonyba utazni a főiskolára, mivel anyja súlyos betegségben szenvedett, valamint fizetni is kellett volna tanulmányait, ezt pedig a szegénység miatt nem engedhette meg magának a család. Így otthon maradt, segített az apjának a földeken és a ház körüli munkákban. A nyolcadik osztály elvégzése után szlovák iskolában folytatott mezőgazdasági tanulmányokat egy évig.

Tizenharmadik életévét töltötte be, amikor kitört a második világháború. Elvitték a férfiakat, mozgósították a fiatalokat. A németek megszállták Magyarbődöt, mivel egy csata a közeli dargói hegyen zajlott. Kényszerűségből együtt kellett élnenek a németekkel egy ideig; egy házban ettek, ittak, aludtak. Szülei nagyon féltették őt, hiszen tizenhárom éves lányuk több német katonával élt egy fedél alatt. Amikor lövöldöztek, a falu népe bunkerbe, pincékbe bújt. Ezek a bújóhelyek betonból készültek, de nagy veszélyt is jelenthettek az ott megbúvók számára. Csak egy kis ajtón tudtak befelé vagy kifelé közlekedni, és rengetegen rejtőztek el odalenn. Ha egy bomba ráesett volna a bunkerre, nagy valószínűséggel mindenki életét veszítette volna. Akinek jobb pincéje akadt, az oda bújt. Szomszédok is átmentek olyankor, vittek ennivalót, és amíg a szűkség kívánta, addig ott rejtőzködtek.

Amikor az oroszok megérkeztek, kitelepítették Magyarbőd lakosságát. A Mihók család a szomszédos Györkére menekült a rokonaihoz, ahol az ottani bíró elhitette a németekkel, hogy tífuszjárvány van a faluban, így oda nem akartak bemenni. A pincékben a rokonok hátul, a menekültek elől szalmán, bolhák és tetvek között aludtak. Ez mind karácsonykor történt. Szenteste hallották Györkén, hogy a németek Magyarbődön harangoztak maguknak. A gyerekek tejet vittek a német katonáknak, akikről cserébe kristálycukrot kaptak. Amikor lecsendesült a vidék, Margit néni édesapja hazament, hogy megnézzé, áll-e még a házuk, mivel sok bombát dobta le a falura. Szerencsére a Mihók házzal nem történt nagy baj, így hamar vissza tudtak költözni, ellentétben számos családdal. Lassan minden visszaállt a helyére.

Margit néni reformátusként kátéra járt, és májusban elérkezett a konfirmáció ideje is. Konfirmáció előtt és után Margit néni a földeken munkálkodott. Egy ideig még mindenki magának termelt, később, 1951-ben, aki akart, az a „közösbe” dolgozott, majd 1954-ben megalakult a hivatalos szövetkezet. A földeken csépeltek, arattak, kapáltak, ültettek, kendert nyűttek... Minden reggel végigmentek a falun házról házra, és küldték az embereket, hogy ki hova

Fotó: Halmos Béla

menjen dolgozni. Férfiaknak többet fizettek, mert nehezebb munkát végeztek, így az asszonyok is sokszor vállaltak férfimunkát, mint például a zsákpakolás. A mezőn még munka közben is sokat énekeltek. Amikor az asszonyok egymás között maradtak, sok csúnya dalt daloltak, disznóságokat. Abban az időben jött divatba az almbor, minden asszony zsebében lapult egy kevés, ami olykor-olykor előkerült.

1949-ben ment férjhez majd 1950-ben meg is született első gyermeke, László, akit később Ferenc és Zoltán követett. Férje a lebombázott híd újjraépítésénél kapott munkát, majd 1961-től egy kocsmában dolgozott mint kocsmáros, ahova Margit néni sokat járt neki segíteni esténként és ünnepnapokon. A kocsmában sokat daloltak, s olykor, ha a cigányzenészek meg voltak fogadva, táncoltak is. Eközben Margit néni az egyesületnél munkálkodott, ahol nagyon jó dolga volt, mert barátnője a közösnél dolgozott, és amikor hoztak be állatot vagy valamilyen élelmiszert, mindig szólt Margit néninek, hogy vihet belőle haza. A gyerekekre általában az anyósa vigyázott. 1971-ben a férje megbetegedett, ezért Margit néninek kellett a kocsmában dolgoznia 1992-ig. Onnan Szinyére

Kupec Zsófi vagyok, a felvidéki Nagyidán születtem és egy olyan közösségben nőttem fel, ahol a népi hagyományok mindig is fontos szerepet játszottak. Jelenleg az Ilosvai Selymes Péter Néptáncgyűjtés művészeti vezetőjeként és Kassa Megye Kulturális Központjának referenseként dolgozom, ahol a népi kultúra kutatása és továbbadása határozza meg a mindennapjaimat.

Magyarbőd táncos kultúrájával már kisgyermekkorom óta ismerkedem, de a Magyar Táncművészeti Egyetem hatására kezdtem el mélyebben foglalkozni vele. Ennek köszönhetően szorosabb kapcsolatba kerültem a falu hagyományjaival, illetve az ott élő emberekkel: Kocák Jolánnal (a Népművészet Mestere), Senyo Jolánnal és nem utolsósorban írássom főszereplőjével, Ceranko Margit nénival. Minden kedves olvasót arra biztatok, hogy látogasson el Felvidékre is, amikor egy-egy gyűjtő- vagy kutatómunkára indul, hiszen rengeteg kincset rejteget, és mindenki számára van itt egy kis ajándék, ami csak arra vár, hogy megtalálják!

Ceranko Margit néni élete és tanításai nagy hatással voltak rám, mind szakmai, mind személyes szempontból. Az ő történetei és meglátásai ihlették azt az írást, amelyet a Népművészet Ifjú Mestere díj pályázatához készítettem 2023-ban. A díjat 2024-ben kaptam meg, szeretném innen is nagyon szépen megköszönni a zsűrinek a felterjesztést.

ment, ahol egy vállalkozó éttermében főzött. Az étterem nem működött elég jól, így a vállalkozó esküvőket és konfirmációkat is vállalt. Jó dolga volt Margit néninek, mert sokszor vitt haza ennivalót, de sokszor kellett hétvégén is dolgoznia, ami kevésbé tetszett neki.

Margit néni boldogan emlékezett vissza az életére. Azt mondja, sokat szenvedtek és szűkölködtek, de mások voltak akkoriban az emberek. Nem irigykedtek, nem szólták le a másikat, boldogan éltek egymás mellett, és segítették egymást, ahol csak tudták.

*

Magyarböd táncélete Ceranko Margit elbeszélései alapján

Régen a bálakat a fiatal legények szervezték. Ők gondoskodtak a zenészek meghívásáról, a helyszín biztosításáról, és ők állták a költségeket is. Ezek az események általában a kocsmában zajlottak, de később, amikor a gyerekek már a szlovák iskolába jártak, a magyar iskola épületében is rendeztek bálakat. Ezeken a gyerekek nem vehettek részt, azonban néha elrejtőzve figyelték, hogyan mulatnak a nagyok. A fiatal lányok csak konfirmáció után mehettek el a táncestekre. A konfirmáció vasárnapján már csatlakozhattak a nagylányokhoz a réten, este pedig elmehettek a bálba. Ha viszont az egyházi tagfelvétel előtt jelentek meg ezeken az eseményeken, és a tanító észrevette őket, büntetésre számíthattak.

Margit néni kétféle táncot említ meg: a csárdást és a polkát, de ezek sorrendisége nem volt megszabva, hogy melyikkel kezdik, s melyikkel fejezik be a bált. Egy cigánybanda volt Magyarbödön, azok jártak a közeli falvakba is muzsikálni, például Csákányba. Sokszor előfordult, hogy olyankor együtt, szekéren vagy gyalog, dalolva mentek haza a zenészekkel. A zenészek tudása sajnos nem öröklődött tovább, napjainkban már nem működik a magyarböldi cigánybanda. Györkén is volt egy banda, de a legjobb zenészek Magyarbödön voltak. A muzikusok mindig azt húzták, amit a falusiak rendeltek, akartak. Húztak egy kis pénzt a vonóba, és már játszották is a kért nótákat.

Apukájával és nagybátyjaival is sokszor táncolt Ceranko Margit a bálokban vagy lagzikban. Ők tanították az együtt táncolásokat alkalomával, bár elmondása szerint, nem kellett őt sokat tanítani, mert addigra már minden lépést és motívumot ellesett. Gyerekkorukban fiúkkal sosem gyakoroltak, a lányok mindig csak egymással táncoltak.

A legények felnőtté avatására tizennyolc éves korukban került sor. A hagyomány szerint a fiúkat legénykorukban felemelik a bálban, azután csatlakozhatnak a férfiakhoz. Miután felemelték őket, felkérnek egy-egy lányt, és a banda csak nekik muzsikál. Az ilyenkor felkért lányok két hét múlva, zsebkendőt kellett ajándékozni annak a fiúnak, aki felkérte őket az emelés estéjén. Ettől az időponttól fogva már mint „férfiak” mehettek dalolni a többi férfival a cigánybandához. A bál szüneteiben a lányok mindig karikáztak. Akár óráig is eldalogattak. Amikor befejeződött a karika, és elkezdte húzni a csárdást a cigányprímás, szétesett a karika és egy sorba álltak a lányok. A fiúk felkérték őket: „Szabad?”. Ha nem ment el a lány a fiúval táncolni, kimuzsikálták őt.

Egyszer Margit néni is kimuzsikálták. Amikor negyedszer ment őt felkérni ugyanaz a fiú, nem ment el vele. Mással is akart táncolni, s egyébként is össze-vissza taposta a lábát a fiú, mert nem tudott jól táncolni. Amikor megszólalt a mars, már tudta, hogy ez neki szól, de nem ment el, mert az unokatestvére lagzijában voltak. A rokonság megvédte őt, hiszen mint Mihóknak, joga volt a lagziban maradni, nem muzsikálhatták ki. Még verekedés is volt, a fiúnak kellett elhagynia a lakodalmat. Ceranko Margit akkor tizenhét éves volt. Máskor, amikor a bálban valakinek marsot húztak, az elszaladt rögtön, mert hatalmas szégyen volt. Később már nem volt szokás a lányok kimuzsikálása. Marsot a bál végén is húztak, azzal jelezték, hogy menjen mindenki haza, azaz: „Mars hazal”. Olyankor gyakran énekeltek a „Haza lányok, haza, haza már...” kezdetű

nótát, amit mindig egy hangon játszottak a zenészek, s nem lehetett rá táncolni.

Ha a bálban épp nem táncoltak, se nem karikáztak, akkor daloltak, nótáztak. Ceranko Margiték sokkal inkább a magyar nótákat részesítették előnyben, míg a későbbi generáció már szlovák énekeket is dalolt a karikázóban, és a nótázások alatt is. Ez időrendileg azután jött divatba, miután Margit néni férjhez ment, az 1949 utáni évektől.

Az asszonyok azért jártak a bálba, hogy megfigyeljék a fiatalokat. Egyik sarokban a leányok, másik sarokban a legények, körben pedig az asszonyok álltak vagy ültek. Megfigyelték, hogy ki-kivel, mit és hogyan táncol, kinek, milyen ruhája van stb. Majd másnap ezeket részletesen átbeszélték egymás közt. Ha egy fiú haza akarta kísérni a lányt, a lány anyja elment velük. A kapuban megcsókolhatta a lány arcát, majd vissza kellett mennie.

Egy lányhoz egyszer érkezett egy kérő Böszötréből. A lány azonban nem akart tőle semmit, mert még fiatal volt, és azt mondta, hogy majd Bödből választ magának szeretőt, ha eljön az ideje. Ennek ellenére beküldték őket egy szobába, hogy beszéljék meg a dolgot. Amikor a lány kijött, az anyja megkérdezte: „Széna vagy szalma?” – ezzel arra utalva, hogy széna esetén igent, szalma esetén nemet mond. A lány azonban azt felelte: „Secska” (jelentése: bárgyú). Ez a válasz azt jelentette, hogy még a szalmánál (a nem-nél) is rosszabb véleménye van a kőrőről.

Amint Margit néni meséli, jártak a szomszéd falvakba is bálba, Györkére, Csákányba, Szinyére, Györgyibe... Olyankor mindig csapatostul mentek. Ezekből a falvakból sokszor voltak legények a magyarböldi bálokban is. Ha a bödi fiúk nem kérték fel a bödi lányokat, ott voltak a szomszédos falvak legényei, akik örültek, hogy bödi lányokkal táncolhatnak, s a lányok is örültek, hogy volt, aki felkérte őket táncolni.

Régebben, Ceranko Margit lányságának idején Györkére jártak sokat bálba, akkoriban ott református magyarok éltek, akik nagyon szépen tudtak énekelni és táncolni. Csákányba is jártak bálba, de ott csak szlovákok voltak. Az ottani fiúkkal is jó volt a táncolni, sőt énekelni is nagyon jól tudtak. Szinyére ritkábban jártak, Györgyiben pedig talán egy évben egyszer volt bál, mert kis falu volt. Ceranko Margit legjobban a csákányi legényekkel szeretett táncolni, mert szerinte nagyon jól tudtak dalolni, meg táncolni is. Amikor megtudták, hogy jönnek, már alig várták az estét, mert tudták, hogy nem fognak sokat ülni egész este... Csákányban kevés volt a lány és sok a legény, ezért ők gyakran jártak Magyarbödre a bálba. Polka is volt, de a csárdást mindenki jobban szerette. Sok legény járt Csehországba dolgozni, onnan vitték haza a polkát. Eldúdozták a polka dallamokat a cigánynak, és az már húzta is.

Cigányok is elmentek a bálba, de ők csak külön táncoltak, sosem vegyültek a parasztokkal. Énekeltek is, de csak külön maguknak. Böjt alatt sosem rendeztek bált. Nem énekeltek, nem táncoltak és nem is karikáztak. A böjt előtti utolsó bálra a lányok fánkot sütöttek, nyulat vágtak, nagy mulatságot csaptak olyankor.

A legtöbb lakodalom farsangkor volt. A farsang mozgó ünnep, vízkeresztől hamvazószerdáig tart. Hamvazószerda a húsvéti ünnepet megelőző negyvennapos böjt kezdete. Húsvét ünnepe a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtölte utáni első vasárnap. Ezért egyik évben sem esik ugyanarra a napra sem a húsvét, sem a hamvazószerda, így tehát létezik rövid és hosszú farsangi időszak is. Magyarbödön, ha rövid farsangkor volt a lakodalom, arra azt mondták, hogy a csúnya lányoké, ha hosszú farsangkor, az a szép lányoké. Mert, ha rövid a farsang, nincs sok idő választani, azt kell elvenni, aki van. Ha hosszú a farsang, kedvükre válogathatnak a fiúk, s letéphetik a legszebb virágszálat.

Kupec Zsófi

A magyar tenger (1910)

Írta: Jaroslav Hašek

A Balaton nevű tó csodáiról már Zalaegerszegen hallottunk.

„Balaton, a magyar tenger”, mondták a parasztok, akik rojtos szárú gatyát viseltek, széleset, mintha szoknya volna. „Balaton, a magyar tenger.”

Aztán Nagykanizsán is mind ugyanezt hajtogatták. Ettől volt hangos az egész Vas, sőt Zala és Somogy vármege is. Más sem is létezett számukra, mint ez a hetvenhat kilométer hosszú tó széles mocsaraival és tömérdek szünyogjával.

Amint Kanizsa irányából egyre közelebb kerültünk a tóhoz, úgy nőtt a jóemberek dicsekvése is. Egyóránnyira tőle Kemenesszarva községben összevesztünk az ottani polgármesterrel, a Szent Istvánhoz címzett kocsmában.

Hárman ültünk az asztal mellett, s a polgármester, aki valamiféle ivászatra volt hivatalos, s egyedülként maradt azok közül, akik bírták még a dolgot, mármint azt a fene tudja, hány liter somogyi bort.

A jóember láthatóan unatkozott, ezért egy kis idő után az asztalunkhoz ült, és elmondta, hogy a tengerparti fűdővárosból származik, Siófokról.

- Tengerparti? Miféle tengerről van szó? - kérdezte csodálkozva szlovák útitársam, Šulen.

- A magyar tenger, uraim - mondta ünnepélyesen Aladár, a polgármester.

- Tisztán magyar tenger, a Balaton a legnagyobb tenger a világon, szörnyűséges tenger, s a legmélyebb. Meg nem látnád a végét, ha három nap és három éjjel eveznél is. Ha megfulladnál, a hullámok nem vetnek ki, mert olyan nagy ez a tenger, hogy a hullámai sosem érik el a partját.

- Sosem hallottunk még felőle - jegyeztem meg.

- Az lehetetlen, aranyos uraim, lehetetlen - kiáltott fel Aladár polgármester -, hogy maguk nem hallottak a magyar tengerről, a hatalmas tengerről, a világ legnagyobb tengeréről!

- Ugyan, uram, vannak nagyobb tengerek is a világon - jegyezte meg harmadik társam, egy balett-társulat tagja.

- Az nem lehet, uraim, az lehetetlen. Siófoki vagyok, a tenger partjáról, ismerem Balatonfüredet, a part menti gyógyfürdőt, ahová százezrével járnak a magyarok. Mindennap ott állnak a tenger partján, nézik a felszínét, és azt mondogatják: ez lehetetlen, nincs ennél nagyobb tenger. Higgyék el, uraim, sehol a világon nem találnak több vizet egy helyen, bármily veszettül keressék is.

- De Aladár uram - szóltam közbe -, ott van például az Indiai-óceán.

- Aranyos uraim, nem akarok hallani semmiféle Indiai-óceánról, én mondom, Aladár Siófokról, jelen polgár-

mestere Kemenesszarvának, egy órácskára a tengerünktől. Ugyan mit számít minden óceán a mi tengerünkhöz képest!

- A Földközi-tenger szintén nagy - vágott közbe vidáman Šulen.

- Nagynak nagy, de ugyan mi az a mi Balatonunkhoz képest? *A magyar tengerhez* képest! Látom, maguk mind műveltek, uraim, ítéljék meg maguk. Volt egy idevalósi bizonyos Csereg nevű fickó, aki a tengerészeknél szolgált Pulában. Amikor a szegény gyerek háromévi szolgálat után hazatért szabadságra, azt mondta: „Körülhajóztuk a Földet. Láttam a hatalmas tengert, magasabb hullámokat, mint a mi híres királyi jegyzőnk, és nagyobb halakat, mint a templomunk tornya.”. Hazudott, az átkozott nyomorult! Ugyan lehetnek-e nagyobb hullámok, mint a mi tengerünkön, amelyekről sokszor azt gondolnád, hogy egész Magyarországot elárasztják? És akkora halaink vannak, hogy elnyelnek a hajóval együtt, s még egy másik szerencsétlennek is marad bennük hely. De ez a kerge egyre csak hazudott tovább, hogy ennél is nagyobb tengert látott! Hát a lelket is kiverhették belőle ököllel, mire végül, mikor feltámogatták, azt mondta: *az nem lehet*, nincs nagyobb tenger a Balatonnál. A paraszt Görőnek volt egy fia, aki Triesztben ezek közé a kutyák közé keveredett. És amikor visszatért, azt mondta Görő János: „Triesztből egy nap alatt áthajózol az egész tengeren a szembeni városba.”. De a mi tengerünkön még senki sem kelt át. Balatonfüred, Siófok, Almádi és Fülöp között egy hétig megy a gőzhajó, s ez még mindig csak Balatonfüred és Fülöp között. Tovább pedig csak a víz és a tenger, feletted az ég, és semmi más, mint az ég és a tenger, ha előre nézel. És ha ladikkal vágnál neki, hajózhatnál egész hátralevő életedben, sosem érnél a végére. Elveszel azon a mérhetetlen felszínen, és sosem térsz vissza a somogyi bor mellé. Ilyen a mi magyar tengerünk, mérhetetlen, és a legnagyobb a világon.

- És mi a helyzet az Atlanti-óceánnal, amelyen a kivándorlók hajóznak Amerikába, Aladár uram?

Aladár úr a fejét csóválta:

- Ugyan, miféle Atlanti-óceán? Manapság azt mondják, hat napig tart az út azon a tengeren - s a „tenger” szót igen megvetően mondta. - S mindenhol tornyokat látni szörnyűséges fényekkel, hogy a hajók a sekélyesben meg ne fenekledjenek. Hát ez nevetséges, uraim. Nálunk, a mi Balaton tengerünkön a mélységek rémisztően mélyek, szörnyűségesen, annyira, hogy Varányka Gyula belebolondult ebbe. Bölcs öregember volt, bölcs, akár a bakonyi erdő vénasszonya. Isten mindenhatóságáról elmélkedett, és arról, milyen mély a magyar tenger. És vett egy-

Jaroslav Hašek (1883–1923) hányatott, bonyolult és rövid élete ellenére a cseh – és így az európai – irodalom fontos figurája. Bár számos kötete megjelent magyar nyelven, mégis leginkább a „Švejk” szerzőjét tiszteljük benne. Pedig egyéb írásai – javarészt satirikus művek – is figyelmet érdemelnek. Például a mostanában megjelent, „A Távcsoáffer / Útirajzok a Monarchia tájairól” (Typotex Kiadó, 2024) című útirajzokat és karcokat tartalmazó, Száz Pál által magyarított kötet különösen érdekelhet minket, magyarokat.

Az „A magyar tenger” című szösszenet – ezt nem nehéz kitalálni: – a Balatonról, s a balatoni ember tó iránti mérhetetlen elfogultságáról szól, a történet főszereplője az író által kitalált település, Kemenesszarva polgármestere. A dőlt betűvel szedett szövegrészek az eredeti, cseh nyelvű szövegben is magyarul szerepelnek. (Grozdits Károly)

szer kötelet, a végére ráakasztotta a súlyt a kakukkos órából, mindezt hajóra rakta, és kihajózott Siófokról. Jó mesze a parttól megállt, s leeresztette a kötelet a súllyal, hogy megmérje a mélységet. Magától értetődik, hogy a kötél nem ért le a fenékre, és ettől az esztét veszítette. Fel-alá rohangált Siófokon a kötéllel, és azt kiáltozta: „Nem lehet megmérni, nem lehet megmérni!”. Így büntette az isten a kíváncsiságáért.

– A Csendes-óceán néhol nyolcezer méter mély, Aladár uram.

Életemben nem láttam még senkit ilyen őszintén nevetni:

– Nyolcezer méter? Meg tetszettek háborodni az urak? Ne tessenek ostoba mendemondáknak hinni. Tanuljanak meg a természet szerint gondolkodni. Ne higgyenek a hülyéknek. Tegyenek úgy, mint én. Megjelent itt egyszer egy ember, könyvvvel a kezében, s azt mondja nekem: „Ez egy atlasz”. Mi közöm nekem az atlaszodhoz, gondolom magamban. De a fickó egyre csak szívta a vérem. „Ez egy atlasz”, mondta újra, és kinyitotta a könyvet. „Ezek itt térképek – folytatta –, ez itt a Magyar Királyság térképe. Itt a Balaton, a magyar tenger!” Nézem én, és azt látom, hogy valami kékre festett foltocska van ott, hát megmarkoltam a fickót, és kihajítottam az ablakon. A ház előtt éppen disznókondát hajtottak, jól megrágták a sertések az idiótát. Úgy kellett neki.

– Egyszer pedig egy uraság jött a feleségével a faluba. Itt ültünk, borozgattunk, beszélgettünk, és szóba került a Balaton. Az asszonyt megkíméltük, uraim, mert az asszony sosem tehet férje ostobaságáról. Kapott a körmére a fokossal, mert a sós vízről beszélt, és azt kiabálta, hogy sós víz nélkül nem lehet semmiféle tenger. Ellenkezett az isten akaratával. Az isten ugyanis az édesvízből is tengert csinálhat. Istennél semmi sem lehetetlen.

– Egy diák szintén pórul járt. Azt beszélte, hogy vannak tengerek, ezerszer nagyobbak, mint a Balaton. Nem nekem mondta, hanem az öcsémnek, aki a szomszédos Kistrógában él. Letaglózták, és akár a hordót, legurították a tengerhez, leszaggatták a ruháját, és elverték, annyit kapott, amennyi csak elfért rajta. Egyszer meg Siófokon! Jó, hogy a cigányt meg nem fojtottuk. Részeg volt, és azt kurjongatta, hogy a Balaton csak pocsolya a Fertő-tó mellett.

– De én, uraim, jártam a Fertő-tónál. Lovon mentem Sopronba, s kérdezkelődtem arról a kis kanálisról, amikor egy csordát vettem észre. A sár derékig ért, és az emberek azt mondták, hogy a tó közepén bokáig ér a víz. Ott is ösztörtem a pofáját az egyik hazugnak. Egy német paraszt volt, aki azt állította, hogy a Fertő-tó a legnagyobb Magyarországon. Aztán hazamentem, s ha találkoztam vol-

na azzal a cigánnyal, minden gond nélkül eltapostam volna a lovammal, mint a férget, mert a cigány nem ember, a cigány állat! Hát látják, uraim...

Aladár úr elszomorodott.

– Az iskolában a gyerekeknek csupa szegényletes dolgot tanítanak. A Balaton állítólag ennyi meg ennyi mérföld hosszú, ennyi meg ennyi széles. És a gyerekek nem tanulnak már a magyar tengerről, csak a Balatonról. Hát ki kellett hajítanunk a tanítót, Bedgrédi Zoltánt, azt az idétlent. Holmi nagy tengerekről szóló zagyaságokkal rontotta a gyermekeinket. Aztán új tanítót helyeztek ide, egy öreg írnotól északról, valahonét Hontból, Bakabánnyáról. Az volt ám a tisztességes lélek! Amikor meglátta a Balatont, azt mondta a gyerekeknek az iskolában: „Az nem lehet, sehol a világon nincs annyi víz, mint a mi magyar tengerünkben.” A szív örömmel dobban, ha meglátod a vizét. A legjobb paprikásnak való halak a mi tengerünkben vannak. Nemrégiben Fülöpnél fogtak egy harsát, egy csecsemőt találtak a hasában, méghozzá bölcsőtől. És ha este az ember kimegy a Balatonhoz, hallhatja a vízbefúltak lelkének énekét. Azt beszélnek, van a Balatonban egy egész falu, polgármesterrel, írnotokkal, harangozóval együtt. Gyönyörű a mi magyar tengerünk, zöld a vize, akár a tavaszi kukoricahajtás, de erre jöttök ti, kutya-fattyak, és csak röhögtek, hogy így az Indiai-óceán, Atlanti-óceán, meg úgy a Földközi-tenger, meg hogy nyolcezer méteres mélység a Csendes-óceánban. Nyomorultak vagytok, halljátok, éppúgy, akár a többiek, akik messziről jöttek, egymás között idegen nyelven beszélnek, és törnek a mi mennyei nyelvünket. Hogy az isten verje meg az anyátokat, apátokat, testvéreiteket!

– Az orrotokat meg mindenbe beleütitek, semmirekelők, még a mi Balatonunkba is. Ha valami nem tetszik, mondjátok meg. Szétverem a fejeteiket, ne legyen a nevem Aladár Siófokról, a Balaton partjáról, a magyar tenger partjáról!

A vendéglős csitította, és hozzánk fordulva így szólt:

– A legjobban tennék az urak, ha felmennének lefeküdni.

Mentünk. Közben odalent, miután felszedelőzködünk, érkeztek a parasztok. Fáradtak voltunk, így gyorsan elaludtunk. Az éjjel szörnyű ordításra ébredtünk. Kinéztünk az ablakon, s odalenn vagy tíz részeg paraszt állt, élükön Aladár polgármesterrel. Mikor észrevettek, egyhangúlag ordítottak bele az éjszakai csöndbe.

– *Balaton, a magyar tenger!*
Majd szétszéledtek Kemenesszarva sötét utcáiban a fokaikkal hadonászva.

Így ismerkedtünk meg a Balaton nevű tóval. ■

Jókai Mór és a magyar ételörökség – 1.

Jókai, az etnográfus, Jókai, az ínyc

A Jókai emlékében nem hagyhatjuk szó nélkül nagy írónk grandiózus életművében (és saját életében is) az étkezés kiemelt fontosságát. Ilyenkor persze mindenkinek a „Jókai-bableves” jut az eszébe. Erről ma már szinte mindenki tudja, hogy nem a leves, hanem a bab volt a „jókai”, illetve, hogy az író által kedvelt változat köszönőviszonyban sincs a mai éttermi fogással. [Az írás az NKFIH K_22 142797 projekt keretében készült.]

Jókai Mór „titkos munkatársa”, az etnográfia

Először is – aki olvasott tőle bármit is, az tudja – az író minden mélységében érdekelte, számtalan témának utánaolvasott, és egyébként is nyitott szemmel csodálkozott rá a legkülönbözőbb jelenségekre az életben is. A történelmi témák és az alább részletezett gasztronómia mellett foglalkozott a különféle korok és társadalmi rétegek folklórájával, hétköznapi tevékenységeivel, de például svábhegyí szőlője apropóján megírta *Kertészgazdászati jegyzetek*, kagyló- és csigagyűjteménye nyomán pedig *A csigák regénye* című tanulmányát.

A néplélek nagy ismerője s a magyar mesemondás utolérhetetlen mestere arról a benső vonzalomról, mely őt ifjú korától fogva a néprajzhoz fűzte, maga tett klasszikus vallomást a Magyar Néprajzi Társaság születésének órájában: „Többször kérdezték tőlem, hogy a midőn olyan sokat összeírok, nincs-e titokban valami munkatársam? Igenis van. Ez az eszmékben kifogyhatatlan munkatárs az etnográfia. A legelső szárnypróbálgatásait a költői működésnek ez vezette nálam. A költő világában a népisme ugyanaz, a mi az anyag világában a vilámlamosság: az a világlító, a mozdító, a közlő, megkötő, a gyűjtő erő. Ez köti össze a földet az éggel, a fantáziát a valósággal. A költészet táborában azonban nem csupán azokból áll, a kik írnak, hanem azokból is, a

kik olvasnak. S a népisme a legérdekesebb olvasmány, mely mindenütt a legnagyobb közönséget bírta meghódítani.” (Ethnographia 1890. Üdvözlő beszéd).

Munkácsi Bernát, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke így fogalmaz: „Valóban munkatársa volt Jókainak a néprajz. Múzsája a magyar népelet tündéréi között termett s ezek bájaival tündökölt. Ő e viszonyt titkosnak minősíti s igaza van ebben is; mert művei rendkívüli hatásának titka éppen a néprajzzal való szövetségében gyökerezett. Munkái azért jutottak oly általános elismeréshez, azért olvassa őket gyönyörűséggel a nemzet apraja, nagyja, mivel bennük a magyar nép jelenik meg nemes vonásaiban s meséik a magyar nép gondolatvilágát, eszményeit, hitét és reményeit tükrözik. Bizvást mondhatjuk, hogy még Petőfit s Aranyt sem kivéve, nincs író, kinek műveiben a magyar néphagyomány, mondák és hiedelmek, szokások és babonák, mint fő-, vagy másodrangú szerkezeti elemek, oly bőven szerepelnének, mint Jókainál.” (Ethnographia 1904. Munkácsi Bernát nekrológia: Jókai Mór 1825–1904).

És valóban, Jókai ott volt a Magyar Néprajzi Társaság megalakulásánál, amelynek védnökségét éppen az ő közbenjárására vállalta el Rudolf főherceg. A korán elhunyt trónörökös kezdeménye-

Jókai a hortobágyi csárda udvarán Rimóczi Lajos hegedűjátékát hallgatja (1889. május 21. – forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum)

zése volt az „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben” című grandiózus kézikönyvsorozat elkészítése, melyben a különböző népek ismertetésében kiemelt szerepet kapott az etnográfia. A Magyarországról szóló kötetekbe Jókai is írt fejezeteket, s ezekben sok más mellett a táplálkozással is foglalkozik. Feljegyezte az étkezési szokásokat, a terítés rendjét, tanulmányt írt a tűzhelyről, az alföldi búboskemencéről, legendás vendéglátóhelyekről. Grandiózus, százhuszonöt kötetből álló életművéből több kötetre való anyagot lehetne összegyűjteni csak a táplálkozás témaköréből.

*

Jókai a régi magyar ételek megmentéséért

Nagy írónk egyike volt azoknak, akik már nagyon korán felismerték a kulináris identitás fontosságát, vagyis azt, hogy a gasztronómia a nemzeti kultúra szerves része. „Aki meg akarja ismerni egy nép kultúrái fokát, nézz meg annak tűzhelyét” – írta. Amikor kézhez kapta „Berettyó-Újfaluból Miskolczy Károly úr szívességéből” a legrégebbnek tartható magyar szakácskönyv hiteles másolatát, melyet „Szent-Benedeki Mihály uram, nagyságos Tököli Sebestyén úr főszakácsa szerzett Kézmárkon, 1601-ben”, véglegesen megfogalmazódott benne az elhatározás, hogy a sok német és francia eredetiből fordított receptskönyv után végre létrejöhessen egy „tisztán magyar” szakácskönyv, amely „azon ételek készítmódját adná elé, a mik épen népünk kedvencei s a miket a magyar gazdasszonyok tudnak ugyan, de a magyar szakácskönyvek nem ismernek”. Ezért a „Vasárnapi Ujság”-ban *Nemzeti eledeleink* címmel felhívást adott közre harminchat eltűnőben levő magyar étel felsorolásával, amelyeket érdemes lenne az utókor számára megmenteni, de egyetlen nyomtatott magyar szakácskönyvben sem szerepeltek addig.

*

„Napjaink feladata, minden téren összegyűjteni azt, a mi sajátunk, a mi nemzeti életünk alakító része: népünk költészete, dallamai, viselete, összegyűjtve, értékükbe visszaállítva, megbecsülve, rendszerezve vannak. Hasonló érdemmel és beccsel bíró gyűjtemény volna egy olyan nemzeti szakácskönyv, mely a valódi magyar ételek készítmódját adná elé. (...) Majd minden vidéknek van ily kedvenc eledele, a mit csak ott tudnak jól készíteni, a mi után a külföldre jutott magyar ember visszasóhajtozik; és a mik valóban nekünk valók, és jó ízűek. Ilyenek: 1) Első helyen: a kolozsvári töltött káposzta. 2) A szegedi paprikás hal. 3) A komáromi halászlé. 4) A kolozsvári levelen sült. 5) A tordai aranygaluska. 6) A kecskeméti béles (elnyújtott, de száraz tésztából készül.) 7) A szabadkai rácz pite. 8) Az abrudbányai bálmos. 9) A háromszéki haricskapuliszka. 10) A debreczeni magyar kolbász. 11) A komáromi csiramálé. 12) A szegedi tarhonya. 13) A debreczeni borsoska. 14) A csiki mézes pogácsa. 15) A görheny. 16) A körelebencs. 17) A katakönyöke (Komárom.) 18) A boszorkánypogácsa. 19) A vetrece. 20) A tokány. 21) A bocskoros. 22) A tárkonyos. 23) A czi-bere. 24) A debreczeni fonatos. 25) A miskolczy perez. 26) A csalóközi tejfelgombóc. 27) Az erdélyi lucskos káposzta. 28) A rest asszony derelyéje. 29) A nyögvenyelő. 30) A korbelyleves. 31) A ludaskása. 32) A hajdúkáposzta. 33) A csöröge. 34) A kaproslepény. 35) A dorongos fánk. 36) A rétesek és derelyék mindenféle nemei stb. stb. És ezeknek megannyi variációi. Azonkívül a komáromi, miskolczy kenyér s a kolozsvári »czökös czipő« sütésének módja; az egyszerű kalácsütés; s a disznóölés, elkészítés, töltés, aprólékozás stb., magyaros rendi, mindezek sehol semmi könyvben nem olvashatók; szakácskönyveink csak abhoz beszélnek, a ki fázcánál szokott élni. Fiatalkor gazdasszonyaink azután, kik örömet megszereznek férjeiknek

Orlai Petrich Soma: Laborfalvi Róza (forrás: PIM)

azt az örömet, hogy egyéb élvezettel is traktálják napközben, mint zongorázással; egy magyaros ízű ételnek nem bírnak alkotói lenni, ha csak a nevelő-intézetből kikerülve, még valami jó falusi nagynéne kezei alá nem jutottak, hogy egy kis élni való tudományt is szerezzenek. Fel tehát hazám hölgyei, kik az általam elsorolt, vagy még nem ismert eredeti magyar ételek készítésének titkait bírjátok; jegyezzétek azokat fel, akármilyen orthographiával, nem kell azt versbe szedni, se czifrázni; küldjétek be a Vasárnapi Ujsághoz; én azokat összefogom gyűjteni s mikor együtt lesznek, ellátom ékes előszóval, és kiadom e czím alatt: »Valódi magyar szakácsnék könyve«. Hadd legyen valahára egy művem, a miről hálásan emlegessen meg a késő utókor.”

*

Jókai maga is buzgón gyűjtötte a különféle hagyományos ételek leírását és tájjellegű neveit, amelyeket igen gyakran műveibe is beépített. Az előző számunk témája, a „macskanadrág” is egy ilyen különös elnevezés volt (*folkMAGazin* 2025/1). De végül a tervezett szakácskönyv mégsem készült el, ugyanis Jókai, bár olykor aprólékos részletességgel írta le egy-egy étel készítését, valódi, a gyakorlatban is használható receptet mégsem írt soha. S hogy miért, azt maga fogalmazta meg, amikor még „A Hét” folyóirat szerkesztője, Ignotus – aki Emma asszony álnéven szakácskönyvet szerkesztett – receptet kért tőle: „Megpróbáltam konyha receptet írni, de semmi jóízű dolog nem sült ki belőle. Asszonyaink jobban értenek ehhez. Hiszen a mi ételeink készítésénél éppen a százíz hatása, amit definiálni nem lehet.”

*

Jókai, az ingyenc

„Minden tál étel egy szerelmi vallomás, vagy ellenkezője: egy csöndes válóper.” Jókai igazi ingyenc volt, az ízek kifinomult élvezője. Komáromi szülőházában a szülei az akkori magyar középosztályra jellemző önellátás jegyében gazdálkodtak: amit csak tudtak, a saját

birtokukon termeltek meg, és éléskamrájuk mindig tele volt. „Ott a hordóban az egész évre való besavanyított káposzta, a vendelyben a zsír, a ládában a liszt, a zsákban a száraz főzelék, a polcon a sajt, a kéményben a sonka, a szegen a hagyma, a fazékban a vaj, a polyvás szekrényben a tojás, a dőbzben a paprika, a padláson az oldalszalonna, a pincében a zöldség” – idézi egyik későbbi írását Nyáry Krisztián.

Jókai szerint pedig ahhoz, hogy egy ház népe ilyen bőségben éljen, „az is szükséges, hogy a család úrasszonya gazdasszony is legyen”. Az író egész életét ilyen kiváló gazdasszonyok mellett tölthette: édesanyja, mindkét felesége, valamint Eszter nővére lánya, Váli Mari is kitűnően vezette a háztartást és jól főzött.

Hogy milyen ételek kerültek az asztalra a szülői házban, nem tudjuk pontosan, de az unokahúg, Váli Mari¹ emlékei szerint a hétköznapokon egyszerű, házias fogásokat, saját nevelésű állatok húsát, sokféle vadat, halat, saját termesztésű zöldséget, gyümölcsöt ettek, míg a nagyobb összejöveteleken, például névnapozások alkalmával az „ifjú hölgyek” kedves sürgés-forgással sok szép tortát, mindenféle süteményt, cifrán felékesített halakat készítettek a vendégsereg számára. Ugyanő egy meglepetésként szervezett „batyubál” menüsorát is leírja: pulykacpecsenye, citromos csirkebecsinált vajastészta-pástétommal, sonka, tiroli rétes, sült malac, dorongos fánk, nyúlhús, töltött pulyka, kevert saláta, lekváros mákoslepény, pörkölt mandulatorta, szulc, mandulacsók, aszalt gyümölcs, narancssal díszített aszalt szilva stb. Váli Mari többször is említi a főtt tejeskukoricát is, mint kedvelt nyári csemegét.

Az ételekre vonatkozó feljegyzések a (Jókainál nyolc évvel idősebb) Laborfalvi Rózával kötött házasság után már jóval bővebbek. Unokahúgai, Váli Mari és Jókay Jolán,² valamint nevelt lánya, Jókai Róza³ visszaemlékezéseiből is tudjuk, hogy az író szerette, élvezte a finom ételeket, de nem volt nagyevő. „Móricz bátya nagyon kis evő volt, bár nagyon szerette a csibének a zúzóját, meg a combját, libának a mellét hidegen. Tavasszal a tárkonyos bárányt!” – emlékezett Váli Mari.

Laborfalvi Róza a forradalom alatt – amikor 1848 telén Debrecenbe menekültek, és egy nyitott kéményes parasztházban kellett meghúzniuk magukat –, a legnehezebb körülmények közepette is igyekezett biztosítani a lehető legjobb kosztot férje számára. Hegedűsné Jókay Jolán leírása szerint a következőképpen: „Ebben a szerény konyhában főzött Róza néni télen, iszonyú hidegben, szeretett bujdosó férje számára, nyitott kémény és nyitott ajtó mellett. Sokszor emlegették, mily jó ebédek voltak azok. Reggel bátyám elment Rózácskával a piacra, Róza vitte a kosarat, bátyám meg megvette a húst és ami a piacról kellett. Míg bátyám Rózával a piacon járt, addig Róza néni rendbeszedte a kis szobát és hozzálátott a főzéshez. Előbb tüzet kellett rakni, hogy parázs legyen; nagy lángnál kozmás lett volna az étel. Az ebéd nagyon szerény volt. Ha volt húsról való, akkor gulyásleves, ha nem volt, akkor bab-, vagy krumpliceves meg túróscsipecke, vagy öntött percc. De csak egy lábask volt, abban kellett megfőzni az ebédet: először megfőzte néni a levest, amíg az főtt, meggyúrta a tésztát. Mikor a leves megfőtt, azt kiöntötte a tálba és feltett vizet a tésztát kifőzni, de

XX. sz. eleji lombikos kávéfőző
(forrás: Ferenczy Múzeumi Centrum)

míg ő a tésztát nyújtotta és elcsipkedte, addig bátyámnak a parászt kellett élesztetni, hogy ki ne aludjon. Ezalatt a kis Róza terített és vizet hozott a kútról. Ezt a kormos vaslábast néni mindig nagy becsben tartotta, gyönyörű antik ezüstjei között. Sokszor mondtam, hogy tegyük ki a kamrába ezt a rozoga lábast, nem idevaló jószág ez! Akkor ő elővette teljes méltóságát, felemelt fölül, ünnepi hangon mondta: – Ez a legdrágább ereklye a háznál, mert én ebben főztem bátyád számára a szomorú napok alatt, ez volt egyedüli edényünk és egy cserép-lavoár, abban mostam a ruhákat, mert nem volt senki, aki azt kimosta volna. Ha megszáradt, megmángoltam a sodrófával és úgy vettük magunkra.”

*

„A szerelem oltárán elhervadnak a lángok, de a tűzhely vonzereje örökké tart” – írja Jókai, akinek mindkét felesége kiválóan főzött és az alapanyagok beszerzésére is külön gondja volt. Laborfalvi Róza még a szerepeit is főzés közben, a tűzhely mellett tanulta. A téli befőzés-tartósítás is kezdettől fogva elengedhet-

len teendő volt számára.

„[A Nyíri-házban] Kora ősszel volt a télire való bevásárlás. Burgonya, zöldség, bab és káposzta. A káposztáshordó a cselédszobában volt felállítva, melybe télire volt eltéve a gyalult káposzta; a hordóban eltejt káposztát Móric bácsi maga taposta le, Róza néni sózta és rakta a hordóba. Most is előttem van nagybátyám arany kedélye, hogy fűtyült, danolt és tréfázott a káposztataposás alatt” – írja Jókay Jolán.

Miután Laborfalvi Róza kora miatt kénytelen volt megválni a színpadtól, az addiginál is nagyobb szenvedéllyel vetette bele magát a főzésbe. Unokája, Fesztyné Jókai Róza írja:

„Főzni! Életének harmadik szenvedélye. (...) Lázasan, izgatottan főzött, belefojtva minden keserűségét. Pedig ő, szegény, gyomorbeteg lévén, alig evett, jóformán kávéval élt. Papa se volt nagy evő, mégis néha tizenhat fogásból állt az ebéd! Szakácsszeni volt, az igaz. Bárhol utazott, recepteket gyűjtött. Elsőrangú szakácsnőt tartott, [de] azért mindent ő főzött. Főképp a főzelékekre fordított nagy gondot, az ebédnek az urára nézve legfontosabb részére. Hihetetlen mennyiségű és fajtájú ecetje volt. Tea, rózsa, málna, liliom, tárkony, szeder, stb., stb. Etünk cibere-levest (beh rossz!), mannat, harmatkását, furcsa színű barabolyt (de nagyon jó!), ostyepka-sajtot, tojásgyümölcsöt, jurgita-tököt töltve paradicsommal, lengyel nyelvet cukorral, mazsolával, mandulával. Százféle gombát, rózsalekvárt, csikot, csigát, töltött malacot visszavarrva a saját bőrébe, török, szerb, zsidó és tudja ördög miféle sok csodát, a francia és délnémet konyha rendes remekeitől nem is beszélve.”

*

Svábhegyi paradicsom

Jókai Mór 1853-ban, az Egy magyar nábob honoráriumából vásárolt meg Schweitzer hegedűgyárostól egy svábhegyi elhagyott kőbányát a rajta álló házzal együtt. A verandás nyaralót pedig a Kárpáthy Zoltán tiszteletdíjából építtette. Az író nagyon szeretett kertészkedni és remekül értett is hozzá. A hatalmas telket borító sűrű bozót helyére szőlőt és gyümölcsfákat telepített, a gyakori erős szél ellen hársat, juharféléket, szilt, barkócát (berkenyét), vadgesztenyét, diót ültetett, a ház körül díszkertet alakított ki. Baromfit, tehenet, disznót is tartottak, így a főzéshez sok alapanyag már eleve rendelkezésre állt, Róza asszony emellett a legnagyobb igényességgel sze-

rezte be az ételekhez szükséges többi hozzávalót a környékbeli gazdáktól, illetve a fővárosi piacokról.

Amikor Váli Mari családjával először látogatott a svábhegyi villába, magyaros ebéddel kínálta őket a háziasszony: „*volt töltött káposzta is – ami akkor nyári időben újdonságszámba ment: a töltelkek gyenge szőlőlevélbe voltak takarva. Különösen izlett mindenkinek a helyben termett pompás sárgadinnye.*”

A svábhegyi nagy kert gazdag terméséből telre is jókora mennyiséget tettek el. „*Azon a nyáron már volt sok jó gyümölcs. A terrász mellett állt egy magas cseresznyefa, nagyszemű, világossárga, ropogós cseresznye termett rajta. Móric bácsi a fának támasztotta a kis létrát, maga szedte le a cseresznyét, mely megtöltött egy kis kosarat, egy részét befőzte Róza néni, többit megettük. Azután jött a nagyszemű ribizli befőzése, annak minden magját szépen kiszedtük, mert Móric bácsi csak úgy ette meg a ribizli-dzsemet, ha nem volt benne mag. Ő maga faragta hozzá tollból a kis lapátot, mellyel a magot kikapartuk. Ez igen lassú és unalmas munka volt, de Móric bácsi így szerette, hát meg kellett lenni, sőt én most is így teszem el a ribizlit. Azon a nyáron a dinnye is igen jól ért, mely a kert déli részén volt az úgynevezett »holdban«*” – írja Jókay Jolán.

A gondos háziasszonyt az is jellemezte, hogy (amint Jókay Jolán írja): „*Voltak dolgok, mikhez mást nem engedett nyúlni. Például a paprikás halat és a babfőzeléket mindig maga rántotta, mert azt is csak úgy szereti bátyám, ahogy néni készíti. Ha gyengélkedett, akkor is kiment a babot vagy tököt elkészíteni. (...) – Míg én élek és a lábaim bírnak, addig azt én végezem – mondta Laborfalvi Róza.*”

S hogy még mi minden került az asztalra Jókaiéknál, az például a *De kár megvélni!* című művéből is kiderül: „*És aztán, ami a boldog házassátnak a fundamentuma: a konyha! Ebben az én feleségem felülmúlhatatlan. Mindig azt kereste, hogy mik a kedvenc ételeim; azoknak a készítményét maga tanította be a szakácsnének. Te bizonyosan tudod appreciálni, hogy mi az. Az a rizskása leves lúdaprolékkal, az a bableves disznókörmökkel, azok a tüdőtáskás levelek,*

JEGYZETEK

- 1 Váli Mari Jókai Mór Eszter nővérének a leánya, aki sok időt töltött nagybátyja házában, és erről bőven ír visszaemlékezéseiben.
- 2 Az író bátyjának, Jókay Károlynak a lánya, aki Hegedüs Sándor politikus, országgyűlési képviselő, majd miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja felesége lett.
- 3 Laborfalvi Róza házasságon kívül született, fiatalon elhunyt lányának ugyancsak házasságon kívül született lánya, akit Jókai örökre fogadott. Ő Feszty Árpádhoz, a híres festőhöz ment feleségül.

AJÁNLOTT (ÉS FELHASZNÁLT) IRODALOM

Nyáry Krisztián: *Így ettek ők. Magyar írók és ételeik.* Budapest, Corvina, 2023.

Váli Mari: *Emlékeim Jókai Mórról.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955.

Jókai és Laborfalvi Róza. Hegedüs Sándorné Jókay Jolán emlékiratai. Budapest, Singer és Wolfner, 1927. (mek.oszk.hu/25600/25685/25685.pdf)

Feszty Árpádné [Jókai Róza]: *Akik elmentek...* Budapest, Athenaeum, 1923. (mek.oszk.hu/18800/18824/pdf/18824.pdf); A tegnapi. Budapest, Légrády 1924. (mek.oszk.hu/18600/18696/pdf/18696.pdf)

Mikszáth Kálmán: *Jókai Mór élete és kora.* (mek.oszk.hu/00900/00945/html/)

Vinkó József: *Angyalbakancs.* Heti Válasz 2014.05.06., valamint *Szellem a fazékból* c. rádióműsora 2022. 11. 26. (nava.hu/id/4017180/)

Jókai Mór: *Magyar családélet.* Vasárnapi Ujság 1887. 453–455.

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen III. kötet Magyarország I. A magyar nép. (Budapest, 1888) Jókai fejezetei (témák): magyar nyelv, eredet, népkedély/véralkat, családélet, vallás, hiedelmek, mondavilág, népi humor, népköltészet; VII. kötet. Magyarország II. A Nagy Magyar Alföld (Budapest, 1891) Jókai fejezetei: Debreczen, Tiszamenti élet.

Valamint Jókai összes művei.

gyulyáslevelek; aztán azok a pörkölt malacok tarhonyával, zöldpaprikával; azok a kolozsvári töltött káposzták, azok a tárkonyos báránnyok; azok a spékelt vesepeccenyék, a vadak mindenféle nemei, meg azok a drága dorongos fánkok, farsangi fánkok, barátfülek; böjtös napokon a ráklevések, halászelevek, töltött csigák, írósvajas túrós csuszák. Aztán, amit csak a föld megterem ritkaságképpen, az a csemege mind oda lett bordva az én asztalomra: az erdélyi baraboly, a lengyelországi rizikegomba, spárga az esztendő minden szakaszában, végre a gyümölcsök, befőttek és liktáriumok sokasága. Feketekávé pedig úgy nem tud a világon senki főzni, mint az én feleségem.”

*

Jókainé híres kávéja

Laborfalvi Róza kávéfőző tudományát (melyről az emlékirók mind-egyike hosszabban is ír) valamennyi vendégük megcsodálta. Nemcsak frissen pörkölték a kávébabot, de a kávéfőző berendezés is különlegességszámba ment. Ez a kávéfőzőtípus az 1830-as években, a mai Németország területéről terjedt el egész Európában. Az 1840-es évekre több szabadalmat is bejegyeztek ennek mintájára Franciaországban, Angliában. Későbbi, a XX. század elején elterjedt változatai már „lombik-vákumos” elven működtek, és két egymásba illesztett üvegedényből álltak.

„*Milyen kávéja volt! És hogy főtt az a kávé! Volt egy vegyi lombikja, hosszú nyakú, abban forrott pont másfél óráig. Minden reggel öt órakor fel kellett kelni az egész háznak. (Persze papát kivéve.) Körülültük a masinát és, télen gyertyánál, vacogva vártuk, míg elkészült a barna csoda. Akkor aztán kiosztotta a varázsfolyadékot, papát pedig fölkellették, hogy azonmód frissiben élvezhessék. Körülbelül tizenkét éves koromtól fogva az én tisztem volt a pörkölés. Komplikált dolog, alapos türelmet és szeretetet igényelt. Kezelni, itatóspapírral frotírozni a babszemeket, nehogy kiizzadjanak, fűjni, míg a bab külső vékony hártája el nem repül, s míg végre tompa egyöntetű világosbarnára nem pirul. De az azután kávé volt, nagy betűkkel írva!*” – írja Fesztyné. Váli Mari és néhány rokona a frissen házassodott Jókainál tett első látogatásukkor csodálkoztak rá a különleges kávéfőzőre: „... a terített asztalon, kis lyukacsos rézállványon állt egy rézlemezekkel átfogott üveglombik (minőt én eddig csak kedves apám kémiai laboratóriumában láttam) fogantyús, és kényekkel ellátott kis részfedővel betakarva. Ebből a lombikból pompás aromájú, frissen főtt kávé illata tört elő a fedő két kis nyílásán (...) szinte megdermedve néztem, milyen élvezettel szüröcsölközött hozzátartozóim a pompás illatú tejszínes kávé, melyről kedves anyám is azt állította, hogy hasonló jóságú kávé még soha életében nem ízlett. (...) – A Svábhegyről kapjuk hozzá a tejet – igyekezett a kávé magasztalását ellensúlyozni Róza néni. – Ott olyan levegőjük van a teheneknek, minőhöz hasonló talán csak Svájcban található.”

A nagy gondossággal elkészített zamatos kávéhoz frissen sült kalács is dukált reggelente, éppen úgy, ahogy annak idején a szülői házban. Az emlékiró Jókay Jolán kislányként tanúja volt, amikor „Móric bácsi” hazalátogatott az édesanyjához, aki ugyanezzel kényeztette szeretett fiát: „*Böske behozza a híres, jóillatú kávé és a pompás puha kalácsot. Nagyanyám kitölti és a maga számára a kávé, kínálja a puha kalácsból, Móric bácsi szüröcsöli a kávé, a kalácsot tartja a kezében, nézi és egyre csókolja a nagyanyám kezét: hogy az Isten megengedte érni, hogy ő még egyszer ehetik édesanyja által süített kalácsból! Mily jól esett az neki gyerekkorában, mikor távol volt a szülői háztól, és utána küldtek komáromi cipőt és kalácsot!*”

*

Legközelebb folytatjuk Róza asszony konyhaművészetének és Jókai kedvenc ételeinek ismertetését, immár receptekkel is kiegészítve. A folytatásban pedig a Jókai fent említett felhívásában felsorolt hagyományos magyar ételekből is szemezgetünk, amelyek műveiben a legtöbbször fordulnak elő.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Exhibition: Hungarian Heritage House in Budapest: 'Folk Fashion – Divat a folklór' "The goal of the exhibit is to present the ongoing exchange between folk art and fashion..." On exhibition are pieces from the textile collections of the Hungarian Heritage House, the Hungarian Museum of Industrial Arts and private collections. Notably the exhibit includes certain dresses highlighting this aspect of fashion that were worn by folk singers Sebestyén Márta and Herczku Ágnes on illustrious occasions. Four Hungarian regions famous for folk art are highlighted: Matyó, Sárköz, Kalocsa and Kalotaszeg. The exhibition will be open from February 13th to October 30th, 2025 (closed between July 28th and Aug 18th). Curated by Dr. Czingel Szilvia.

Page 4 Kassák Klub Guests – Sebő Ferenc' column – WEÖRES SÁNDOR. This second installment in Sebő's series, tells about the time in 1975 when Hungarian poet and writer Weöres Sándor was guest at the Kassák Klub dance house to speak with the young people there. The 'Kassák Klub' was Sebő Ensemble's regular gig from 1973 onward. It was held at the Kassák community center in Budapest's 14th district where the practice was to hold a 'dance house' (with live music and folk dancing). During the breaks there were related cultural events in an apparently relaxed format – such as conversations with writers, performances by other musicians, art exhibitions, etc. Weöres Sándor (1913–1989) was a Hungarian poet, writer, literary translator, philosopher, literary historian and museologist. At the Kassák Klub he spoke about the rhythm of his poems that Sebő Ensemble had chosen to set to music. Sebő writes here that earlier on when asked to set certain Weöres poems to music, he had asked, 'Why those? They are already music'. At Kassák Klub they asked Weöres about a work of his called *'Psyché'* – which had received some tough criticism. Weöres described it as 'the work of an imaginary woman...with it I wanted to present the literary language and spirit of the end of 18th, beginning of the 19th century'. Also mentioned here in Sebő's recollections is Kodály's interest in Weöres' work – [Kodály:] "...Weöres is one of the few Hungarian poets who seem to know that Hungarian poetry should not lose touch with its ties to Hungarian music." Weöres also spoke about the 'Cseremis' (Mari or Cheremissan) songs Kodály had asked him to work with that had become so popular with Hungarian school children. By Sebő Ferenc.

Page 8 Rác Mihály reviews 14 Hungarian folk, jazz and world music recordings released in 2024. Though the number of recordings released in Hungary has decreased significantly in the last years – Hungary does still produce them. Of the 14 albums reviewed here (all positive reviews), 11 are released on the Fonó

label. These are 'Rác's best of 2024' – so it's worth looking at the names of the recordings in the article in Hungarian or go to www.langolo.hu where this list was published on Dec. 18, 2024.

Page 15 Interview with Lukács Miklós – musician, cymbalom player. Lukács talks about his instrument and possible paths onward. He says, "...I like my instrument and have not yet found any other one that interests me, so I'll stick with this one. The cymbalom is an important instrument in Central and Eastern Europe. Tradition has kept it alive. Before, locally the instrumental music traditions were passed down from the fathers, grandfathers, great grandfathers along with the complete circle of music tradition that accompanied a person's life from birth to death. But people have moved out of this tradition-filled life... not only have thought processes changed, but traditions and so the music and the role of the band as well. This has ended. As the cymbalom's special role in local traditional life disappears, the existence of the cymbalom is in danger. So, if the restaurant bands disappear, since there is less and less need for them, that'll mean a quarter or a third of cymbalom music disappears...the problem is the cymbalom doesn't yet have a true place in the music of the 21st century...one doesn't have to dig deep to find information on, say the violin, piano, electric guitar, but the cymbalom isn't in that situation; we have to bring our instrument out of its information void...we would like to move beyond a need for a little Hungarian sound or Eastern European color. I would like for the instrument to be known for its very own independent, striking character. I believe that my life will be dedicated to this. I can't and don't want to lock myself into one particular musical segment, be that folk, classical, or contemporary music. I have several chamber music performances coming up, Haydn, Eötvös concerts, and jazz...I'll go to places I've never been – to Korea and Japan.... The musical traditions of my instrument are deeply embedded in my identity which is of course for me a thing of value. However I am on a path which consciously breaks from the usual conventions.I think of my instrument as a tool for the universal language of music – and it is valid for any style...". Interview by Grozdits Károly.

Page 22 Report on the Bulgarian Surva Festival held January 24–26, 2025 in Pernik, Bulgaria. Every year this festival brings together traditional Bulgarian maskerade groups that practice an ancient tradition which evolved to chase away the winter and evil spirits and welcome spring. This festival as such was held the first time in 1966. It became an international event in 1985. Step by step the festival became more established until 2016

when it was added to UNESCO's list of world heritage traditions. This year there were more than 12 thousand participants and 250 musicians. Traditionally it was only unmarried men that dressed in masks, wore large bells on their waists and paraded with rhythmic steps through town with a band. The basic band of Roma musicians included 1 to 3 drums, 2 zurnas, saxophone or clarinet. Includes background information on the tradition and more on the festival. By Trifusz Péter – with photos.

Page 29 List of those from from dance house circles who received awards at the March 15th national holiday.

Page 34 "Pitykegomb" – the handmade metal buttons found mainly on men's Hungarian traditional costume. 10 years ago a Hungarian ethnographer and a museum collection manager embarked on a joint project researching this kind of traditional decorative button. Over the last ten years they have searched: the collections of 20 museums, more than 40 private collections and the written works of Hungarian traditional costume experts for information on, and examples of these buttons. A grant from the Hungarian Academy of Arts has helped them continue their project and make their work known to the public: online information can now be found by searching "magyar pitykegomb". The project is still ongoing. By Barsi Csaba and Simándi László.

Sue Foy

(More English summaries of the articles can be found at www.folkmagazin.hu)

folkMAGazin

2025/2, XXXII. évfolyam, 2. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Busai Zsuzsanna, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévelelő: 1253 Budapest, Pf. 71

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB

11701004 20171625 00000000

Támogatóink:

NKA Népművészet Kollégiuma

Jókai Mór (1894) | Fotó: Fortepan/SK

XLIV. ORSZÁGOS

Táncháztalálkozó

ÉS KIRAKODÓVÁSÁR

2025. ÁPRILIS 4-6.

ÁPRILIS 4. FONÓ BUDAI ZENEHÁZ
ÁPRILIS 5-6. BUDAPEST SPORTARÉNA

bartók

BROADWAY.HU

Megvalósult a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

tanchaztalalkozo.hu

20252

FOLKMAĞAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap